

Miskolci Keresztény Szemle

A KÉSZ ökumenikus kulturális folyóirata

54. (XIV/2.) szám

2018

SZERZŐK

Bereczki Zoltán
Dobos Zsolt Károly
Flach Antal
Földesiné Kántor Mária
Dr. Gyulai Gábor
Máté Csaba
Mikita Gábor
Dr. Pecsuk Ottó
Sárkány Tibor
Dr. Szabó-Tóth Kinga
Urbán Márta
Dr. Várhelyi Krisztina
Zsille Gábor

Tartalomjegyzék

• ÜNNEPEK – ALKALMAK •

DSIDA JENŐ (1907–1938): Krisztus (3)

• EGYHÁZAK, TEOLÓGIÁK, HITVALLÁSOK •

PECSUK OTTÓ: A mennyei kenyér (2Móz 16) (4)

• EGYHÁZAK ÉS TÁRSADALOM •

VÁRHELYI KRISZTINA: Az Élető Lélek Alapítvány (9)

FÖLDESINÉ KÁNTOR MÁRIA: A Tiszáninneni Református Nőszövetség (12)

DR. SZABÓ-TÓTH KINGA: Szavak mögött a számok... (13)

GYULAI GERGELY–VÁRHELYI KRISZTINA: Vallási közösségek működése és egyházi személyek szolgálata Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (20)

• EGYHÁZAK ÉS TÖRTÉNELEM •

DOBOS ZSOLT: Áron püspök, Erdély Mindszentyje (31)

URBÁN MÁRTA: Pyrker János László, a „reformkori” főpap (38)

MÁTÉ CSABA: Szántay-Szémán István élete és munkássága (43)

• IN MEMORIAM •

SÁRKÁNY TIBOR: Emlékezés a miskolci évekre (1985–1997) (51)

• EGYHÁZAK ÉS KULTÚRA •

ZSILLE GÁBOR: A költészet országa (62)

Jáger Attila diaposzítív képei az erdélyi,
valamint a székely népi építkezés köréből (67)

MIKITA GÁBOR: Miskolc – ahogy Déryné látta (69)

BERECZKI ZOLTÁN: Aratás és szüret: a későgótikus építészetről (81)

Egy évvel ezelőtt nyílt meg Budapesten a Bibliamúzeum (89)

FLACH ANTAL: Múzeumok éjszakája és Miskolci Kamarazenei Nyár 2018 (91)

E számunk szerzői (97)

• ÜNNEPEK – ALKALMAK •

DSIDA JENŐ (1907–1938)

Krisztus

Krisztusom,
én leveszem képedet falamról. Torz
hamisításnak érzem vonalait, színeit, sohase
tudlak ilyennek elképzelni, amilyen itt vagy.
Ilyen ragyogó kékszeműnek, ilyen jóllakottan
derűsnek, ilyen kitelt arcúnak, ilyen
enyhe pirosnak, mint a tejbeesett rózsza.
Én sok éjszaka láttalak már, hallgattalak is
számtalanszor, én tudom, hogy te egyszerű
voltál, szürke, fáradt és hozzánk hasonló.
Álmatlanul csavarogtad a számkivetettek
útját, a nyomor, az éhség siralomvölgyeit
s gyötrő aggodalmaid horizontján már az eget
nyaldosták pusztuló Jeruzsálemed lángjai.
Hangod fájó hullámokat kavart, mikor
a sok beszéd után rekedten újra
szólani kezdél. Megtépett és színehagyott
ruhádon vastagon ült a nagy út pora,
sovány, széltől-naptól cserzett arcodon
bronzvörösrre gyúlt a sárgaság s két
parázsló szemedből sísteregve hullottak
borzas szakálladra az Isten könnyei -

*(Dsida Jenő 1938. június 7-én halt meg,
a 80. évfordulóra emlékezünk ezzel a verssel.)*



PECSUK OTTÓ

A mennyei kenyér (2Móz 16)

Mózes és a nép csak néhány hete menekült el Egyiptomból, csodálatos körülmények között, Egyiptom még fel sem ocsúdhatott a tíz csapásból, amely szinte pusztasággá változtatta az országot, amikor meghallották a hírt, hogy a fáraót egész hadseregével együtt elnyelte a Vörös-tenger. A zsidók Mózes vezetésével eközben örömmünnepet ültek, és tovább vonultak a Sinai-félsziget északi részén, egészen Élímgig, a híres oázisig, ahol tizenkét forrás és hetven pálmafa adott enyhet a megfáradt népnek. Mielőtt Élimbe értek volna, a vízhiány miatt már zúgolódott Izráel népe Mózes és Áron, de végső soron Isten ellen.



Pecsuk Ottó

Mózes azonban Isten parancsára édessé tette az ihatatlanul sós vizet Márában, majd mintegy végső válaszként, elvezette őket Élim paradicsomi oázisába. Itt vesszük fel a történet fonalát az ószövetségi igeszakaszban.

Nagyon gazdag történetről van szó, amelynek hatalmas teológiai és irodalmi utóélete van, ezért nem is tudnék belőle mindent elmondani egyetlen igehirdetésben, inkább csak három fontos témát emelnék ki belőle, amelyek reményeim szerint segítségünkre lehetnek, egyénileg és gyülekezeti szinten egyaránt: az első, hogy mit jelent Isten Lelkével vezetni egy közösséget. A második, hogy hogyan mutatkozik meg ebben a történetben Isten kegyelme. A harmadik, hogy ez a történet hogyan mutat előre Jézusra.

I.

Mózes lenyűgöző alakja az Ószövetségnek, akitől nagyon sokat tanulhatunk. Ez a fejezet, amelynek középpontjában a zúgolódó nép és a manna-csodája áll, szintén nagyon sokat elmond Mózesről és rajta keresztül Istenről, aki kiválasztotta őt a nép vezetésére. Először tehát Mózesről, a vezetőről szeretnék néhány gondolatot megosztani a testvérekkel.

Az első, ami feltűnik Mózes elhívásában és feladatvállalásában, az az életkora és a készületlensége. Mózes elmúlt már nyolcvan éves, amikor Isten megtalálta erre a lehetetlen feladatra: kiszabadítani a népet Egyiptomból, és elvezetni őket a pusztán át az ígért földjére. Mózes életének első felét teljes kényelemben, királyfiként élte Egyiptomban, bizonyára mindenféle felelősség nélkül. A második negyven évet juhászorként töltötte Midján pusztájában, amit szintén nem tekinthetünk

különleges vezetőképzésnek. Emberi szemszögből nézve tehát egyáltalán nem volt felkészülve a nép vezetésére, ráadásul a nyolcvan esztendő már akkor is sok volt, olyankor senki sem új kihívásokra készül, hanem a békés nyugodt életre és a csendes elmúlásra.

Ehelyett azonban Isten valami olyan feladatot készített neki és a népnek, ami egy jóval tapasztaltabb és rátermettebb vezetőnek is lehetetlennek tűnt volna. Láthatjuk ma is, hogy milyen belpolitikai és nemzetközi zűrzavart tud teremteni néhány tízezer menekült vagy migráns felbukkanása egy-egy országhatárnál. Most arról olvassunk, hogy Mózes hatszázezer férfit vezetett ki a pusztába, ami legalább 2-2,5 millió embert jelenthetett a nőekkel és a gyermekekkel együtt. Nem a „civilizált” 21. században akart ez a tömeg eljutni a céljához, hanem az ókori lakatlan pusztán keresztül. Logisztikailag lehetetlen feladat. Éppen ilyen lehetetlen küldetésekben, a biztosból a bizonytalanba a még bizonytalanabbon keresztül vezető úton derül ki egy vezetőről, hogy alkalmas-e a feladatra. Egy híres vezetéselmélet-író szerint egy vezetőnek ilyen helyzetekben az első és legfontosabb teendője, hogy ne engedjen az agy primitív ösztöneinek. Az emberi agy ugyanis a lehetetlen helyzetekben kétféle cselekvésre tudja hihetetlen hatékonysággal képessé tenni az embert. Az egyik a harc, a másik a menekülés. Ez az egyéni élethelyzetekben lehet jó segítség a túléléshez, de egy közösség életében mindkettő vérrrel, fájdalommal és pusztulással jár, ezért a jó vezetőnek valóban tudnia kell kivárni, és ahelyett hogy az első ösztönnek engedne, inkább várnia kell és – bármilyen furcsán hangzik is - a szívére kell hallgatnia. A jó vezető a teljes bizonytalansággal járó változások idején (ilyet éltek át a zsidók, amikor rájöttek, hogy sem elegendő víz, sem elegendő élelem nincs kétmillió embernek a sivatagban) a jó vezető addig vár, amíg a hirtelenül és roszszul meghozott kényszerdöntések iránti pánik elmúlik, és a rábízott vezetettek is meglátják azt a célt, amit addig egyedül a vezető ismert. Bár Mózes emberileg nem volt erre felkészítve, mégis, mivel Isten Lelkével járt, fel tudta mutatni a zúgolódó zsidóknak a legreménytelenebb helyzetekben is Isten dicsőségét. A kétségbeesés és a halálfélelem teljesen természetes módon mondatta a zsidókkal, hogy sokkal jobb volt Egyiptomban, ahol sok volt a kenyér, és színültig telve voltak a húsosfazekak. Pedig aki olvasta Mózes második könyvének elejét, az jól tudja, hogy ez egyáltalán nem volt így. De a jelen pillanat felülmúlhatatlannak tűnő problémái mindig megszépíthetik azt a múltat, amelyet magunk mögött hagytunk, és ahonnan Isten kivezetett bennünket, és ami valójában soha sem volt olyan szép, mint amilyennek most kétségbeesésünkben látni szeretnénk. Mózes Istennel beszél meg, hogy mit lehet tenni ebben a reménytelen helyzetben. Végül is a nép nem Mózes, hanem Isten ellen zúgolódik. Isten pedig megkegyelmez a zúgolódóknak. Itt még tart Isten kegyelme, a könyv második felében, az aranyborjú imádása után már nem lesz ilyen kegyelmes a néppel. De most szeretete és irtalma legyőzi az igazságát, és megbocsát a lázadó népnek. Enni ad nekik, először fűrjeket hajt a táborba, hogy húshoz jussanak, majd kenyeret hullat az égből, a mannát. A történet gondolatvezetése szerint nem is az a legfontosabb, hogy mi a manna valójában (erről könyvtárnyi irodalom szól), hanem

az, hogy miként kapta meg Izráel ezt a csodát. A *Manna* nem csak bőségben hullott az égből, hanem az emberek bármennyit is szedtek, sokat vagy keveset egyéni erőnlétüktől függően, végül mindenkinek ugyanannyi jutott. Ráadásul amikor a zsidók a holnap éhezéstől félve igyekeztek bespárizolni a mannából, kiderült, hogy abból csak egyetlen napra való lehet szedni, mert a többi megromlik. Kivéve a hatodik napot, mert akkor két napra elegendő mannát kellett szedni, hogy szombaton, a pihenés napján senkinek ne kelljen dolgoznia a betevő falatért. Mózes tehát vezetőként végig kellett hogy vigye a káoszba hulló nép megfegyelmzésének csodáját. Nem csak megtanította őket elfogadni Isten csodáját, de megtanította őket a türelmre, az egymás tiszteletére és megbecsülésére, és a jövő iránti bizalomra, amelyet az Istenbe vetett hit tett lehetővé. Megtanította őket, hogy az ajándék elfogadása engedelmességgel is jár, így ismerték meg a szombat törvényét, mielőtt Isten azt kijelentette volna nekik a Sínai hegyen. Mózes a manna csodáján keresztül tanulta meg igazán, hogy mit jelent vezetőnek lenni, hogy hogyan lehet a reménytelenség és a saját életük féltése miatt pánikba esett néptömegből olyan közösséget formálni, amelyik türelmes, engedelmes, amely bízik Istenben, aki a következő napon is megadja a mindennapi kenyeret. Az ószövetségi szerzőnek a történet egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy Mózes a manna csodáján keresztül megtanította a népet a hetedik nap (szombat) tiszteletére is.

II.

Most nézzük meg, hogy mit tanít ez a fejezet Isten kegyelméről?

Először is azt, hogy Isten kegyelme olyan, mint a manna ajándéka, érthetetlen és megmagyarázhatatlan, titokzatos és váratlan. Amikor először lehullott a manna, a zsidók értetlenkedve kérdezték: man hú? Mi ez? Ebből lett a manna név. Isten ajándéka, Isten kegyelmének a jele és a bizonyítéka tehát már a nevében is azt hordozza, hogy nem érthetjük meg, nem számíthatjuk ki igazán. Nem tudom, a testvérek között vannak-e olyanok, akiknek az igazságérzete különösen fejlett. Ezeket a testvéreket kérdezném, hogy amikor azt olvasták vagy hallották, hogy Izráel népe már megint zúgolódott, mire gondoltak, mit kellett volna Istennek tennie? Őszintén szólva, én sokkal igazságosabbnak tartanám, ha Isten megbüntetné a népet a zúgolódásáért. Az valódi, jó pedagógia lenne, nem? A feleséggel, Katalival ha kis szabad időnk van, szinte mindig a helyes pedagógiáról beszélgetünk. Hogy mit kellene tenni ebben vagy abban a helyzetben. Ha így hisztiznek a gyerekek, vagy úgy verik össze egymást. Mindenesetre az, hogy Isten éppen a zúgolódó népnek ad kenyeret, hullajt mannát az égből, éppenséggel rossz pedagógiának tűnik. Ha rajtam múlt volna, én csak annak adtam volna mannát, aki csöndben van, befogja a száját „és nem fészkelődik az étkezőasztalnál”. De úgy tűnik, Isten jobban szerette az ő népét, mint ahogy én szeretem a gyermekeimet. Mert ő akkor is megajándékozta őket, amikor nem hogy nem érdemelték meg, de egyenesen hisztiztek. A zúgolódás pedig azt hiszem az egyik leggyilkosabb emberi bűn. Mindannyian tudjuk, hogy az örökké elégedetlen emberek a csöndesen rothasztó szövegünkkel

hogy tönkre tudnak tenni egy-egy közösséget. Izráel népe pedig a pusztában folyamatosan zúgolódott. Most Isten mégis megajándékozta őket. Mert az ő szeretete ilyen. Ok nélküli és érthetetlen. Tényleg nem tudom az okát. Talán Istennek fontos az, hogy kimondjuk, ami fáj, akkor is, ha neki panaszkodunk és így végső soron őt magát vádoljuk a panaszunkkal. Gondoljunk a panaszszoltárookra. Nem szabad szégyellnünk azokat az imádságainkat sem, amelyek a bajban születtek, csak az emberi igazságérzetünk miatt gondoljuk, hogy szégyellnünk kell ezeket az imáinkat. Isaac Singer Nobel-díjas zsidó író mondta, amikor az imádsághoz fűződő viszonyáról kérdezték: „Csak akkor imádkozom, amikor szenvedek. A baj csak az, hogy mindig szenvedek.” Isten kegyelme érthetetlenül és logikátlanul ér utol bennünket, amikor a legkevésbé szolgálnánk rá. Szent Ferencről mesélik azt a történetet, hogy egyszer meglátogatta a rendtársait Monte Casale-ban. Egyik reggel izgatottan mondták el neki a testvérek, hogy néhány tolvaj betört éjszaka a rendházba, és ellopott egy zsák kenyeret. Szent Ferenc izgatottan azonnal a nyomukba eredt. Amikor utolérte őket, elővette a magával hozott kenyeret és üveg bort, és azt mondta nekik: Biztosan nagyon éhesek lehettek. Egyetek-igyatok hát, és gyertek vissza velem a monostorba, ott még bőséggel van ezekből.” A legenda szerint a bűnbánó tolvajok visszatértek Ferencsel a rendházba, és maguk is szerzetesek lettek. Akár igaz a történet, akár nem, felmutat valamit abból, hogyan működik az isteni kegyelem, sokszor mennyire érthetetlen és emberileg nézve értelmetlen módon, mivel a szeretet és nem az emberi logika mozgatja.

A pusztában lehullott manna még egy dolgot elárul isten kegyelméről. Azt írja a mannáról a Biblia, hogy apró szemcsékhez hasonlított, mintha apró dara lett volna. Hát ez az az életmentő ajándéka Istennek? Apró dara? Hogyan lehet Isten kegyelmének megnyilvánulása ilyen apró, jelentéktelen dolog? Töredelmesen be kell vallanom nektek, testvéreim, hogy hívő életem kezdeti éveiben lebecsültem a hit apró megnyilvánulásait. Egyfajta ifjonti hévvel azt gondoltam, hogy amint János mondja, ez a győzelem, ami legyőzte a világot, a mi hitünk. Ez pedig csak nagy, életváltoztató döntésekben, drámai megtérésekben mutatkozhat meg. Azt gondoltam, hogy ami nem monumentális, az nem méltó a keresztyén hithez, hiszen Isten hatalmas, muszáj tehát, hogy a belé vetett hitünknek is hatalmas megnyilvánulásai legyenek. Ma már másként gondolom, sőt, talán egy kicsit át is estem a ló másik oldalára. Gyanakvással nézek a drámai megváltozásokra, a könnyes megtérésekre, a színpadias vallomásokra. Lehet, hogy azért, mert annyiszor láttam, hogy ezek a nekibuzdulások hogyan halnak hamvukba néhány évvel később. De ezt sem szeretném kizárólagossá tenni, mindenesetre feltűnik ebben a mai történetben, hogy Isten ajándéka mennyire apró és jelentéktelen dologban mutatkozik meg. És mégis megmenti az életét – szó szerint és a hit értelmében is – két- vagy hárommillió embernek. Jézustól nagyon sokat tanulhatunk a kegyelem és a gondviselés apró hordozóinak fontosságáról. Ő mutatott rá a liliomokra, amelyek szebbek a király pompás öltözkénél. A verebekre, amelyeknél Istennek mi sokkal fontosabbak vagyunk, mégis többet aggódunk náluk az életünkért. A kisgyermekre, akiket tu-

dat alatt lenézünk az intelligenciájuk (hiánya) miatt, pedig őszinteségükkel nálunk sokkal közelebb vannak Istenhez. Az özvegyasszony két fillérjéről, aki többet adott Istennek, mint tíz jótékony Bill Gates együttvéve. Istenis ilyen apró dologgal menti meg a zsidók életét a pusztában, és ilyen apró dologgal tanítja meg őket a hetedik nap tiszteletére.

III.

Ne vessük meg a hit apró megnyilvánulásait, testvérek, mert azokban tényleg ott lehet Isten kegyelme, mint cseppben a tenger! Ehhez kapcsolódik a harmadik és egyben utolsó gondolat e fejezet kapcsán. János evangéliumában Jézus ezt a fejezetet idézi, amikor keresik a honfitársai, hogy ismétlje meg nekik az ötezrek megvendéglésének csodáját. Jézus elmondja nekik, hogy bármennyi kenyeret varázsolhatna eljűk, a lényeg akkor sem ez lenne, hanem annak a megértése, hogy ő a valódi manna, amely a mennyből szállt alá. És ahogy az első manna is ránézésre szánalmasan kicsiny és fura volt, úgy Jézusról sem tudták a kortársai megmondani, hogyan lehet jelen a földön Isten az ő személyében. Az egész gondolat blaszfémiaának, istenkáromlásnak tűnt előttük. Jézus pedig arról beszélt, hogy ha valaki nem eszi az ő testét, a mennyei kenyeret, és nem issza az ő véréát, akkor nem értheti meg, hogy kicsoda ő igazán. A hit valóságga, kézzelfogható, tetet-lelket megerősítő csodálatos táplálékká abban a picit, apró kenyérben válik, amit az úrvacsorában magunkhoz veszünk, a testvérek közösségében. Ott, szavak és túlzott magyarázkodás nélkül érthetjük meg igazán, hogy kicsoda nekünk a mi Urunk Jézus. És hogy mit is jelent az isten kegyelme, aki már az anyaméhtől fogva kiválasztott bennünket arra, hogy a gyermekei lehessünk. Zúgó-lódó, értetlen, kicsinyhitű, de életre, örök életre elhívott gyermekei. Adja Isten, hogy így legyen. Ámen.

(A boldvai református templomban 2018. március 4-én – Bibliavasárnapon – elhangzott igehirdetés szerkesztett változata)

VÁRHELYI KRISZTINA

Az Élteső Lélek Alapítvány

Az Élteső Lélek Alapítványt (3525 Miskolc Hősök tere 5.) Dr. Kartal Ernő atya alapította 1994-ben, közhasznú civil szervezetként működik.

Közhasznú tevékenyege:

– Nevelés, hitoktatás, oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés;

Kulturális tevékenység:

– A magyarországi nemzeti etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység;

– Neveléssel, hagyományörzéssel kapcsolatos könyvek kiadása;

– Egészségügy, szociális feladatok;

– Tudományos tevékenység, kutatás;

– Műemlékvédelem-



Várhelyi Krisztina

Az alapítvány kuratóriumának elnökei voltak:

– Ludvig István 1994-1998

– Endresz György 1998-2008

– Dr. Várhelyi Krisztina 2009-2017

– Dr. Szabó-Tóth Kinga 2017-2018

Elnök: Mágoriné Sinka Eszter Titkár: Dr. Várhelyi Krisztina

Kuratóriumi tagok:

Dr. Takács János, Molnár György, Dr. Török Márton, Mágori József.

A legnagyobb figyelmet a minorita templom felújítására fordítjuk, az ehhez szükséges források megteremtése érdekében tevékenykedünk. Remélhetőleg az alapítvány tevékenysége is hozzájárul, hogy belátható időn belül jelentősen megújulhasson.

A minorita templom a XVIII. században Kelemen Didák tartományfőnök kezdeményezésére épült, az alapkőletétel 1729-ben történt. Az ezt követő évben megalapította a templom épülete melletti gimnáziumot is, mely jelenleg Földes Ferenc nevét viseli. Az 1735. augusztus 1-jén felszentelt Nagyboldogasszony Minorita templom Ke-

let-Magyarország és Miskolc város egyik legimpozánsabb barokk épülete, a katolikus hitélet megújításának is egyik szimbóluma, így felújítása kiemelt jelentőségű.

Az alapítvány másik nagy működési területe Kelemen Didák életművének ápolása. A Magyarországi és Erdélyi Szent Erzsébet Minorita Rendtartomány az Éltető Lélek Alapítvánnyal együttműködve Kelemen Didák Bizottságot hozott létre, amelynek célja a boldoggá avatás ügyének segítése, tiszteletének elterjesztése, erősítése határainkon túl is. A bizottság tekintélyes egyházi és civil személyiségekből áll. Tevékenységünk hozzájárult, hogy a szerzetesről nevezték el a Kelemen Didák utcát. Emléktáblát helyeztünk el az általa alapított gimnázium épületének homlokzati bejáratánál. Az emlékhelyet ünnepségsorozat keretében minden április 28-án megkoszorúzzák a tiszteletet adó miskolciak. Az alapítvány megbízta Tóth Sándor miskolci születésű szobrászművészt a Minorita Rend által alapított Kelemen Didák Díj elkészítésével, és közreműködik a díjátadó ünnepség megszervezésében. Nemzetközi és hazai tudományos konferenciák keretében feldolgozzuk a Miskolci Egyetemmel és a Miskolci Akadémiai Bizottsággal együttműködésben Kelemen Didák életművét. Irodalmi és rajz pályázatokat írtunk ki miskolci gimnazisták részére. Az alkotásokat a fiatalok előadás formában mutatták be, majd az alapítvány kötet formában való megjelenésükről is gondoskodott.

A keresztény szellemiségben működő alapítvány az elmúlt években a „Történelmi egyházak társadalmi szerepvállalása” címmel Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Kárpátalja magyarlakta területin kutatást végzett a Miskolci Egyetemmel, a Miskolci Akadémiai Bizottsággal, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolával együttműködve. Köszönjük a kutatásban végzett lelkes és igényes szakmai munkát. Az elkészült tanulmány alapján több konferenciát, előadást tartottunk. A tanulmány kötet formájában való publikálása folyamatban van.

Az Alapítvány a hagyományok őrzése keretében kulturális események megrendezésével, valamint könyvek kiadásával is foglalkozik. Létrehoztuk az Éltető Lélek Irodalmi Kört, a színvonalas zenés irodalmi estek városszerte ismertek és kedveltek lettek. Egyházi és nemzeti ünnepekhez kapcsolódóan állítottunk össze zenés irodalmi műsorokat, illetve több könyv kiadásában működünk közre. Színvonalas könyv jelent meg a Miskolci minorita templom címmel, mely a templom építéstörténetét, műtárgyait mutatja be, szövegesen és fotóalkotásokkal.

A minorita templom közismert alakja volt Kartal Ernő tartományfőnök. Tóth Alajos atyával együtt a rendszerváltást követően a szerzetesrendek újbóli működésének kezdeményezői, kiemelkedő személyiségei voltak. Emléküket őrzik a megjelent kötetek:

- Dr. Kartal Ernő Mit ér/ír az ember, ha magyar, katolikus és pap?
- Itt vagyok Uram, hallja a Te szolgád – emlékezés Kartal Ernő atyára;
- Történetek a Miskolci Minorita templom életéből I-II.

Az Alapítvány hagyományos rendezvénye többek között a Szent Erzsébet napi jótekonysági est, és a Köszönet a gyógyítóknak címmel rendezett nagysikerű tudományos-kulturális rendezvény.

Az Alapítvány civil szervezetéként jelen van a miskolci közéletben, a keresztény ér-

tékeket képviseli a kulturális, tudományos élet a műemlékvédelem területén, jótékony céllal adománygyűjtést szervez. Jelentős szerepet tulajdonít a közösségek építésének, a hagyományok ápolásának, a határon túli kapcsolatok erősítésének. Együttműködik, más hasonló értékrendet képviselő civil szervezetekkel, a Keresztény Értelmiségiek Szövetségével, a Magyar a Magyarért Alapítvánnyal és más egyesületekkel, a történelmi egyházakkal, iskolákkal, egyetemekkel. Kelemen Didák erdélyi származású példaadó életműve és boldogga avatási ügye kapcsán szoros kapcsolat épült ki több határon túli – elsősorban erdélyi – egyházközösséggel, önkormányzattal, mivel a mai Kézdialmáson (Baksafalván) született.

Működési forrásaink döntően pályázatokból származnak. A Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata anyagilag, erkölcsileg támogatja az alapítvány működését. A tevékenységünket övező bizalmat és az együttműködést minden támogatónknak és programjaink részvevőinek köszönjük.

(A „Történelmi egyházak társadalmi szerepvállalása” kutatás eredményeit bemutató konferenciát az Élhető Lélek Alapítvány szervezésében a miskolci Városháza dísztermében 2018. február 27-én rendezték.)



Kelemen Didák érem
(Tóth Sándor szobrászművész alkotása)

A Tiszáninneri Református Nőszövetség

Egyházunkban a nőszövetségek formális megjelenése népünk legnagyobb múlt századi traumájához, Trianonhoz kapcsolható. Ezt követően először Erdélyben kezdtek még jobban összefogni és együtt munkálkodni a gyülekezetekben és a gyülekezetekért.

A magyarországi Nőszövetségek szervezése Ravasz László püspök elgondolása alapján kezdődött, aki a szülőföldön látottak szerint – erdélyi mintára – a második világháború idején indította el a nőszövetség szervezését. Ezzel segítette a külsőleg és belsőleg is nagy nyomorúságban lévő református egyházat és az országot. A még csak kialakulóban lévő szervezet az ötvenes évek pártállami nyomása miatt megszűnt, a többi hasonló szervezettel együtt.

A kilencvenes években főként az első nőszövetségi szolgálatban résztvevők fáradtságos szervező munkája nyomán indult újra a nőszövetségi szolgálat. Azóta jelentős missziói és diakóniai feladatokat lát el, gyülekezeti, kerületi, és kárpát-medencei szinten.

A Tiszáninneri Református Egyházkerületben közel félszáz gyülekezetben működik Nőszövetség. A gyülekezetekben legfontosabb a rendszeres találkozás bibliaórákon. Ez a liturgiai kötöttségtől mentes találkozás lehetőséget ad a feladatok áttekintésére is. Van, ahol ez összekapcsolódik egyéb hasznos, közösségeinket építő tevékenységekkel. A missziói felelősséget mutatja, hogy figyelnek a gyülekezetben megkeresztelt gyermekekre, és kiskendővel ajándékozzák meg őket. A gyülekezeten belüli diakónia része, hogy a beteg és elesett gyülekezeti tagokat meglátogatják. Abban a gyülekezetben, ahol van Nőszövetség, különös fontosságú az ökumenikus világ imanap és a kárpát-medencei imanap megtartása.

A kerületi Nőszövetségek általában évenként tartott konferenciákon találkoznak. Ezekon beszámolnak a gyülekezetekben folyó munkákról és megbeszélik a feladatokat. Az országos Nőszövetség is évente tart konferenciát.

A kárpát-medencei nőszövetségek legkiterjedtebb tevékenysége az évente megtartott kárpát-medencei imanap. Ennek előzménye a 2004. évi rossz emlékü népszavazás. Ezt követően határozták el a Nőszövetségek vezetői, hogy a világ-imanap mintájára évente testvéri és imádkozó kezet nyújtanak a kárpát-medencei gyülekezeteknek. Évente más-más egyházkerület készít egy bemutatkozó imafüzetet, s ehhez csatlakoznak olyan gyülekezetek is, ahol formálisan nincs nőszövetség.

A legfontosabb szolgálat mégis a mindennapi evangélium hirdetése, a gyülekezeteken belüli és azok határát átlépő diakóniai és missziói felelősségből fakadó naponkénti szolgálat, hogy Isten szeretetével jelen legyen, só és világosság legyen, az egyre sötlebb és sötétebb világban.

Szavak mögött a számok...

A „TÖRTÉNELMI EGYHÁZAK TÁRSADALMI SZEREPVÁLLALÁSA” TÁRGYÚ KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Kutatásunk során kérdőíves megkeresést is alkalmaztunk annak felderítésére, hogy a lelkészek, papok hogyan látják saját, igen szerteágazó tevékenységüket. A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény² rendelkezései az egyházak társadalmi szerepvállalását tekintve. A jogszabály megfogalmazza, hogy a Magyarországon működő vallási közösségek a társadalomban kiemelt értékhordozó és közösségteremtő szerepet játszanak. Hitéleti tevékenységük ellátása mellett nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, környezetvédelmi, sport- és más területeken végzett szerteágazó munkájukkal járulnak hozzá a közjó szolgálatához.



Dr. Szabó-Tóth Kinga

A kérdőív megtervezésekor a konceptualizálás és operacionalizálási folyamat részeként készítettünk egyfajta gondolati térképet arról, hogy milyen tevékenységekben nyilvánulhat meg az egyházak társadalmi szerepvállalása. Ehhez segítségünkre volt a fent említett jogszabály az egyházak tevékenységére, szerepére vonatkozóan.



1. ábra: Történelmi egyházak társadalmi szerepvállalásának kibontása

Mint ahogyan az a fenti ábrán látható, a történelmi egyházak társadalmi szerepvállalását kutatásunk során hét dimenzió mentén ragadtuk meg. A kérdőív kérdései felölelték a lelkipásztori tevékenységet, az oktatást, a közösségformálást valamint a karitatív szerepvállalást. Eredetileg online formában is elkészítettük és így került ki-küldésre, majd papír alapon is „ráerősítettünk” az adatgyűjtésre – postai úton is folytattuk a

¹ Szociológus, társadalomkutatási módszertan szakértő, Miskolci Egyetem BTK Szociológiai Intézetének vezetője, a Tesztor Oktató és Kutató Bt. képviselője.

² https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100206.TV

kérdéstart. Ezek mellett elmentünk olyan fórumokra, melyek egyházi szervezésben (lelképásztori, papi gyűlések) alkalmat teremtettek a kérdőív személyes lekérdezésére. Munkánk eredményeképpen így összesen 80 kérdőívet tudtunk feldolgozni SPSS statisztikai program segítségével. Valamennyi, általunk vizsgált felekezet képviseltette magát a kitöltők között.

A reformátusok szerepeltek a legnagyobb arányban (56%), a római katolikusok 32%-kal, a görög katolikusok 9%-kal és az evangélikusok 3%-kal képviseltették magukat a mintánkban.

Kérdőívünk 66 kérdést tartalmazott. Szerkezetének áttekintő ábráját alább mutatjuk be.

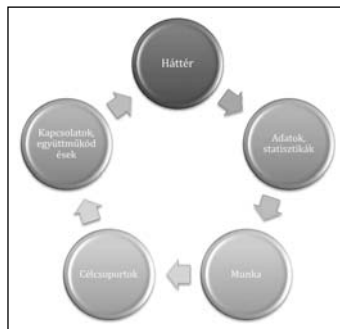
A dokumentum elején – a válaszadó hátterére vonatkozó kérdéseket követően – néhány statisztikai adatra kérdeztünk rá (pld. az egyházköztségben szolgálatot teljesítő egyházi személyek száma, a felekezethez tartozók száma, a templomba járó hívek száma és részvételük gyakorisága, keresztelesek, házasságkötések száma, elsőáldozók, bér mállkozók, konfirmálók száma, a templom és a templomhoz tartozó eszközök értéke, állaga, a képviselőtestület összetétele, állami és nem állami források, bevételek). Külön kitértünk a fiatalokkal, az idősekkel és a gyermeces családokkal való kapcsolattartás vizsgálatára.

Az objektív mutatók mellett fel szeretnénk volna térképezni a kutatásban résztvevők véleményét, elképzeléseit is. Rákérdeztünk az egyházkerület életében az elmúlt években tapasztalható kedvező és kedvezőtlen folyamatokra, a lelkészségen/parókián rendszeresen végzett tevékenységekre, a közösségformáló tevékenységek jellegére valamint arra, hogy melyik tevékenységet végzi a válaszadó a legszívesebben és mi a véleménye az egyes tevékenységek hatékonyságáról.

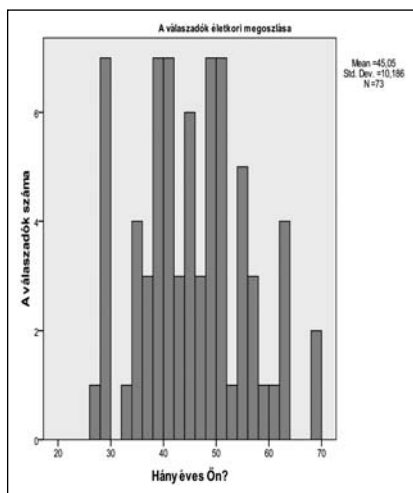
Kíváncsiak voltunk a lelkészség/parókia oktatási intézményekkel, gyermekvédelmi és egészségügyi intézményekkel, civil szervezetekkel való kapcsolódásaira, valamint arra, hogy milyennek ítélik meg az együttműködést más felekezetekkel, hol, milyen tevékenységekben látnak kapcsolódási pontokat. A válaszadók között 9 miskolci lelkész/pap szerepelt. Ezen kívül többen kitöltötték kérdőívünket Tokajról, Abaújszántóról és Mezőcsátról – de voltak kitöltőink Abaújvárról egészen Zubogyig. Átlagosan 1–7 település tartozott a mintánkba került lelképásztorokhoz/papokhoz és szinte a teljes minta azt nyilatkozta, hogy ahol lakik, ott teljesít szolgálatot (vagy ott is). A válaszadók átlagéletkora 45 év volt, mondhatjuk, hogy éppen életpályájuk csúcspontján álltak. Az életkori megoszlást a 3. ábrán láthatjuk.

Az életkori megoszlás alapján már következtethetünk arra, hogy a szolgálat-teljesítés években számolva főleg a 20 év, vagy az alatti tartományba esik – ezt szemlélteti a fenti ábra.

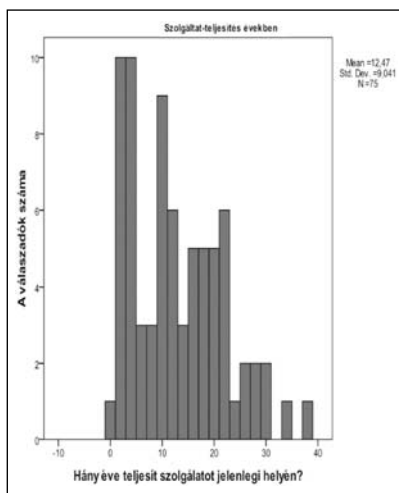
Látható, hogy a fenti grafikon három ponton csúcspontot ér el: a 2–3 évnél, a 10–12 év-



2. ábra: A kérdőív szerkezete



3. ábra: A válaszadók életkor szerinti megoszlása



4. ábra: Szolgálatteljesítés éveiben

nél, valamint 22–23 év körüli határnál. Az adatok szórását mutató statisztika alapján is mondhatjuk, hogy a válaszadók többsége 2 évtől 22–23 évig terjedő szolgálati idővel rendelkezik. Volt 1-2 igazi, veteránnak számító pap/lelkész: az ő esetükben ez az adat 33 illetve 37 év volt.

Remek mutatója egy helyi közösség vitalitásának az, hogy mennyi volt a keresztelesek, a házasságkötések valamint a temetések száma. E három mutató alapján képet kaphatunk a helyi társadalom életrealitásáról, arról, hogy idősödik-e vagy fiatalodik a népesség, illetve mennyire képes a megújulásra. E három mutató mintánk esetében: 14 az éves keresztelesek száma, 5 a házasságkötések száma és 20 a temetések száma. Ha nem állna más információ rendelkezésre, akkor is láthatnánk, hogy ez a három adat maga a mai társadalom lenyomata. Ebből kiderül, hogy több a temetés, mint a születés és hogy kevesen kötnek házasságot – templomban is, meg azon kívül is.

Napi rendszerességgel átlagosan 18-an járnak templomba, vasárnaponként átlagosan 100-an töltik meg a templomokat – persze ennél az adatnál szem előtt kell tartanunk, hogy különböző méretű településekről kerültek a mintába válaszadóink. Naponta – az előírásoknak megfelelően – legalább 1 misét/istentiszteletet celebrálnak a mintába került lelkészek/papok, de olyan van, hogy ezek az alkalmak négy misét/istentiszteletet jelentenek napi rendszerességgel.

A fiatal felnőttek különösen fontos célcsoportot jelentettek kutatásunk számára. Rákérdeztünk arra, hogy hogyan változott a számuk a miséken/istentiszteleteken, és általában, hogyan, milyen arányban vannak jelen az egyházközösség életében. Az 5. ábra ezt a változást /vagy stagnálást/ szemlélteti.

Az 5. sz. ábra alapján elmondható, hogy a válaszadók fele a 18-25 évesek stagnálásáról számolt be az egyházközösségben, 22%-ban érzékelték növekedést és 29%-ban pedig csökkenést ebben a korosztályban.

A 6. sz. ábrán összefoglaltuk, milyen kedvező és kedvezőtlen folyamatokról számoltak be válaszadóink az elmúlt években egyházközösségük életében.

Kedvező tendenciaként első helyre került az, hogy nagyon lényeges: legyen helyben lakó lelkész/pap a gyülekezet számára, hiszen így tud szervesen kapcsolódni, integrálódni a gyülekezet, közösség életébe, így tud együtt lélegezni a közösséggel, így válik hiteles emberré, olyanná, aki jelen van, aki elérhető, aki szinte egy a többiekkel. A második helyre került a fiatalok körében végzett szolgálat: legyen az gyerektábor, gyermekközösséggel végzett munka, fiatal felnőttekkel végzett családi életre nevelő



5. ábra: A fiatal felnőttek számának változása az elmúlt években

Kedvező tendenciák...

- helyben lakó lelkész
- ifjúsági misszió
- felújítás
- pályázati források
- lelkiség

Kedvezőtlen tendenciák...

- idősödés, előregedés
- elvándorlás
- motiváció-hiány

6. ábra: Kedvező és kedvezőtlen tendenciák az egyházközösség életében az elmúlt években

csoporthoz vagy énekkarhoz. A fiatalokkal végzett munka jelentősége magától értetődő: a velük való hatékony közösségépítő munka jelenti a zálogát annak, hogy később az általuk alapított családok által a helyi közösség folyamatosan meg tud újulni. Sokan említették azt is, hogy pályázati források segítségével a templom felújításon ment át, megújulhatott. Sokan nyilatkoztak, hogy nagyon örülnek annak, hogy egyfajta új lelkiség alakult ki a közösségen belül, melyre az egymás segítése, a lelki élet, az Istennel és a közösséggel való összekapcsolódás a jellemző.

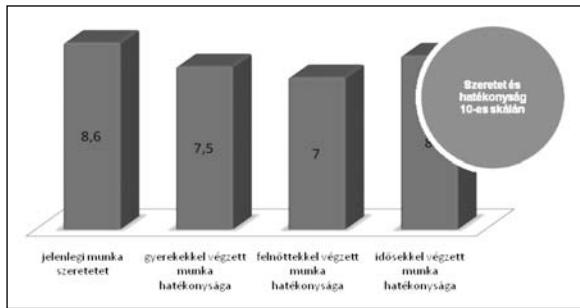
Kedvezőtlen tendenciaként a korábban már említett öregedési folyamatokat említi meg. Ez a hívek összetételében is megmutatkozik, ellehetetleníti a megújulást, a vallásosság tovább vitelét a közösség életében. Ezzel párhuzamosan jelenik meg – a folyamatokat mintegy erősítve – az elvándorlás. A motiváció-hiány mind a hívek, mind a papság részéről megmutatkozik egy idő után. Rákérdeztünk arra is, hogyan értékelik a rendelkezésre álló infrastruktúra állapotát a válaszadók, egy ötfokú skálán. A válaszok alapján az a kép rajzolódik ki, hogy a templom műszaki állapotát összességében 2,7-re értékelik a válaszadók. Valamivel alacsonyabbra (2,3) helyezik az egyházközösség gazdasági helyzetét. Az állami szervekkel való együttműködésre pedig 2,6-ot adtak.

A 7. ábrán annak az eredményeit mutatjuk be, mennyire szeretik a munkájukat a lelkészek/papok, illetve mennyire tartják hatékonynak azt az egyes célcsoportok, a különféle generációk vonatkozásában.

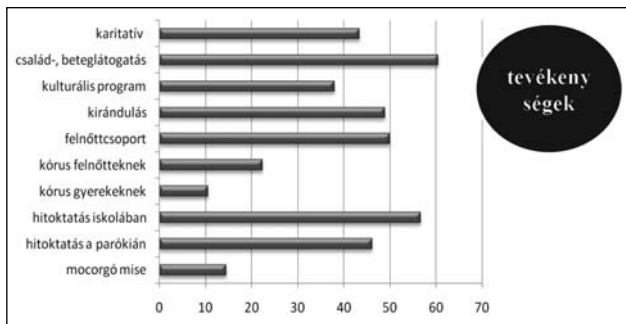
Látható, hogy munkájuk szeretetét magasra értékelik a válaszadók. Az is leolvasható az ábráról, hogy az idősekkel végzett munkát tartják összességében a leghatékonyabbnak, de ez azért is lehetséges, mivel több kistéleplésen szinte kizárólag ez a generáció jelenik meg a templomokban, illetve azért is, mert a velük való munka igazából nem rejteget túl sok kihívást: járnak templomba, ismerik a szertartásokat.

A gyermekek körében végzett munka összességében 7,5-ös értékelést kapott, a felnőttekkel (akik nem az idősebb generációból kerülnek ki) már nehezebb.

A lelképásztori/papi tevékenységeknél maradván legfőbbben azt említették válaszadóink közül, hogy munkájuk szerves részét alkotja a család-, és beteglátogatás, illetve az iskolai hitoktatás. Az utóbbi hatékonysága és megítélése bonyolult kérdés, mert többen említették, hogy gyakran utolsó órában van az iskolai hittan, ami bosszantó, illetve, hogy elvonja az egyházközségi hittancsoportokból a gyerekeket – ami nem feltételül tesz jót a helyi közösségnek. Természetesen a parókián történő



7. ábra: A munka szeretetének illetve hatékonyságának megítélése 10-es skálán



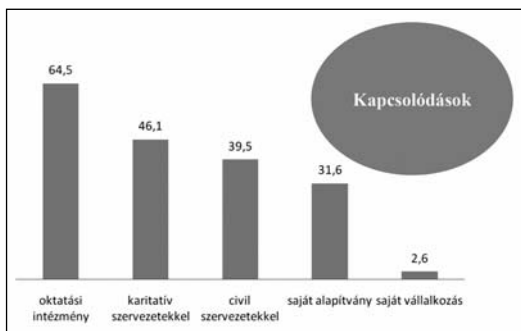
8. ábra: Az egyes tevékenységek végzésének, előfordulásának aránya a lelkési/papi munka során

hitoktatás is hangsúlyos tevékenység és emellett a különféle karitatív tevékenységek végzése jelenik meg. Minden második válaszadó számolt be arról, hogy rendszeresen vannak kirándulások, illetve működnek a felnőtt-csoportok. Nagyjából minden harmadik pap/lelkész jelölte meg a különféle kulturális programokat (koncerteket, ünnepségeket), mint olyan esemény, amely a helyi egyházközségben él. A 9. ábrán összefoglaltuk a papi/lelkési tevékenység eszenciáját.

Ennek alapján látható, hogy széles, színes és változatos ez a paletta. Alapvető területei a gyermekekkel és családokkal végzett munka, az idősek körében folytatott tevékenységek, valamint a megye szerkezetét és jellegzetességeit visszatükröző romák körében végzett pasztorációs munka. Ez utóbbi néhány parókia esetén a tanoda programban csúcsosodik ki. A gyermekekkel és családokkal végzett munka keretében több helyen vannak játszóházak, szerveznek gyermeknapot, vagy Mikulásnapot, néhány helyen uniós forrásból játszóteret építettek a templomkertbe. Sok helyen vannak ingyenes, vagy kedvezményes gyerektáborok, ifjúsági körök az érzékeny és fogékony életszakaszban lévőknek, valamint templomtúra, melyen az érdeklődők megismerkedhetnek a templommal, mint műemlékkel, annak történetével, érdekességeivel. Az idősekkel végzett munka is igen szerteágazó: magában foglalja esetenként az idősgondozást, csomagok összeállítását, idősothtoni elhelyezésben való közreműködést, folyamatos látogatást az idősek otthonában, otáni misézést/úrvacsora-osztást.



9. ábra: A papi/lelkészi tevékenység „szerkezete”, tartalma



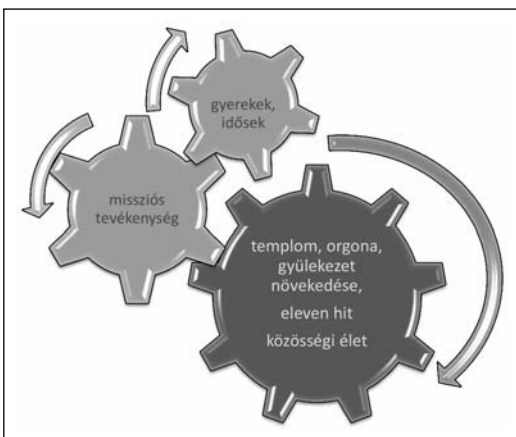
10. ábra: Kapcsolódások, együttműködések

van és kis arányban ugyan, de megjelennek a saját vállalkozások is – a tevékenységek piaci lábának erősítéseképpen. Rákérdeztünk a büszkeségekre is – melyek, mint a fogaskerekek szépen egymáshoz kapcsolódva alkotnak szerves egységet és tartják egyben egymást is.

A fentiek alapján is nyilvánvaló, hogy a gyermekekkel, idősekkel végzett munka, ha sikeres és eredményes, nagy öröm és állandóan megújuló erőforrást jelent az egyházközösségben. A lelkészek/papok egy jelentős része a tevékenységét missziónak, küldetésnek fogja fel: mely áldozatos, sokszor sziszifuszi küzdelmekkel jár, sokszor tarkított kudarcokkal, de mely tevékenység Isten rendelése szerinti és ezáltal áldás

van rajta. Többen nagyon büszkék a pályázatok vagy egyéb források segítségével megújult templomra, az orgona felújítására, a gyülekezet, a közösség növekedésére, vitalitására és arra, hogy eleven hit érzékelhető, szinte tapintható a gyülekezetben, mely hozzájárul a helyi identitás megszilárdításához, a helyi közösség megerősödéséhez. Végül arra is kíváncsiak voltunk, hogy a fejlődésnek, megújulásnak milyen útjait látják a válaszadók.

A lehetőségek között szerepel a romák hatékonyabb bevonása. Ez a társadalmi integrációt, a romák társadalmi beilleszkedését is segíti, csökkenti a devianciák arányát, megteremtheti a romák és nem romák közti együttműködés alapjait. A roma pasztorációnak több formája van a megyében. Itt azt említenénk meg, hogy a romák behozatala, bevonása az egyházközösség életébe kétélű lehet, hiszen egyrészt hívek nyerhetők, másrészt sajnos hívek veszíthetők általa. Nagyon kényes egyensúly ez, nagyon keskeny mezsgyéjén sétálnak azok, akik



11. ábra: Amire büszkék vagyunk...

ezt a munkát végzik.

Fontos eleme a megújulásnak a hívek toborzása. Fontos eleme a felelősségvállalás hangsúlyozása, mely a magunkért, a közösségért és az egyházért érzett felelősségre is vonatkozik. Ez adja meg a keretét az egyéni lelkigondozásnak és a közösségépítésnek. Hangsúlyos szerepet kell adni a kulturális



12. ábra: Milyen lehetőséget látnak a fejlődésre, a megújulásra?

élet fellendítésének is, hiszen ezen keresztül, indirekt formában lesz képes a közösség megerősödni. Fontos az ifjúság körében végzett munka megerősítése, hiszen ettől várható a közösség fejlődése, életben maradása. Fontos a személyes példamutatás. A reformátusoknál a család jelenléte, a nyugodt, harmonikus, szép párkapcsolat, férj-felelőség-gyermekek egységének példamutatása. Többet jelent ezer prédikációnál, ereje szinte felbecsülhetetlen. Fontos a pályázatok, források nyomon követése.

Végül fontos lenne minél nagyobb publicitást biztosítani annak a szertéagázó tevékenységnek, melyet az egyházak végeznek. Munkánkkal mi is ezt szeretnénk kihanapósítani, felelősíteni, láthatóvá tenni.

Vallási közösségek működése és egyházi személyek szolgálata Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Jogi szabályozás

Magyarország Alaptörvényének¹ VII. cikkének (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény² szabályozza az egyházak és egyházi személyek tevékenységét. A törvény szerint a Magyarországon működő vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú értékhordozó és közösségteremtő tényezői, amelyek hitéleti tevékenységük mellett, nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, környezetvédelmi, sport- és más tevékenységükkel, valamint a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be az ország és a nemzet életében. Vallási közösségnek tekinthet az Országgyűlés által elismert egyház és a vallási tevékenységet végző szervezet, amely vallási tevékenység céljából jön létre és működik. Az Országgyűlés által elismert egyház feltételeit a törvény részletesen szabályozza.

A vallási tevékenység olyan világnézethez kapcsolódó tevékenység, amely természetfelettre irányul, rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére irányulnak, valamint sajátos magatartáskövetelményekkel az emberi személyiség egészét átfogja. Egyházi jogi személy a bevett egyház és annak belső egyházi jogi személye. Az egyházi személy a bevett egyház belső szabályában meghatározott, az egyházi jogi személy szolgálatában álló, egyházi szolgálatot sajátos egyházi szolgálati viszonyban, munkaviszonyban vagy egyéb jogviszonyban teljesítő természetes személy.

A vallási közösség saját belső szabálya, hitelvei és szertartási rendje szerint működik.

A törvény lehetőséget a jelentős társadalmi támogatottsággal rendelkező, történelmi és kulturális értékeket megőrző, nevelési-oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális vagy sporttevékenységet

¹ https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

² https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100206.TV

önmaga vagy intézménye útján ellátó vallási közösséggel – működése biztosítása érdekében – a Kormánnyal való megállapodás megkötésére.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén mintegy 300³ egyházközség és gyülekezet⁴ működik. Köztük található olyanok, amelyek több települést is magukba foglalnak, mert kisebb településeken nincs önálló gyülekezet, egyházközség. Az egyházközségek részére kérdőíveket küldtünk és kértük azok kitöltését, feldolgozás céljából.

Kutatásunk során 50 interjú készítettünk. Az 50 interjú széleskörű rálátást biztosított a felekezetek és intézményeik működéséről, azért mert egy-egy intézmény, vagy egyházközség több településen működik. (Ez lehet 5–10, vagy még több település). Az elbeszélgetést az érdeklődést egyházi személyek szívesen vették, nyitottak, készségesek voltak az interjúk során, őszintén nyilvánultak meg. Kértük a személyes bemutatkozást, szolgálati körzetük-egyházközségük, gyülekezetük-tevékenységük, kapcsolat-rendszerük bemutatását, illetve véleményüket az egyház társadalmi szerepvállalásáról.

Ahogy az egyikük fogalmaz:

„Az egyház társadalmi szerepvállalásáról én azt gondolom, hogy Jézus az evangéliumban, azt mondja nekünk, hogy a probléma az ember szívében van. A társadalmi problémáknak van egy gyökere, és ez a társadalomban, ugye, igazságtalanság, az embertársaimnak, ha nem tisztelem, nem szeretem az embertársaimat, akkor abból fakadhat egy olyan, hogy igazságtalan vagyok velük szembe. Az önzés, a gőg, ami aztán ha hatalomra kerül, és a hatalmon lévő emberek mind gyenge emberek, ugyanúgy, mint a többi. Persze vannak jobb, meg kevésbé jobb rendszerek, amik jobban kiaknázzák az emberek jó tulajdonságait és kevésbé engedik elharapódzni a rosszakat, de alapvetően én azt gondolom, hogy az egyháznak a szerepe leginkább az evangelizációban kell, hogy legyen. Tehát az egyház, nem arról van szó, hogy ne foglalkozzon a felületi, a tüneti kezelésekkal, mert azt gondolom, hogy igenis, nagyon is foglalkozik vele az egyház, de nem ez a lényeg. A lényege az, hogy a gyökerekhez menni. Jézus azt mondja, hogy az ember szívéből jön az önzés, a szeretetlenség, mert az ember szíve sebzett. Ha meg tudjuk gyógyítani az ember szívét, akkor önzetlenebb lesz, akkor segíteni fogja az embertársát, és ezért én azt gondolom, hogy egyházban a legfontosabb, az az evangelizáció. Ennek aztán rengeteg gyümölcse van: egészségesebb családok, tehát például házastársi hűség, az az egyik legnagyobb fegyver szerintem a szegénység ellen a társadalmunknak.”⁵

Egyházi személyek, papok, lelkészek végzettsége, tanulmányai

A papi, lelkési szerzetesi hivatás választása az Isten hit, a keresztény vallás és keresztény értékek iránti, valamint az emberek szolgálata iránti elköteleződésen alapszik. Emellett hosszú évekig tartó képzésben részesülnek. Az egyházi személyek képzése két részből tevődik össze: A lelki képzés célja a lelkipásztori munkára történő lelki előkészítés, a megfelelő lelkipásztori lelkiség kifejlesztése a papnövendékekben. A tanulmá-

³ <http://eger.egyhazi.gov.hu/index.php/hivatal> Miskolci Keresztény Szemle 2017/2 szám 37.o

⁴ Miskolci Keresztény Szemle 2017/2 szám 37.o

⁵ Miskolcon több templomban és egyetemi lelkészégen szolgáló római katolikus pappal készített interjúból részlet

nyi képzés, az oktatás (amelynek legalább 6 éven át kell történnie,) a katolikusoknál filozófiai és teológiai tanulmányokra tagozódik. A főbb teológiai tárgyak: szentírásstudomány, dogmatika, erkölcsstan, lelkipásztorkodás tan, egyházjog, egyháztörténelem és más szaktudományok tanítása.⁶ Az érdeklődési körüknek megfelelően különböző szakterületen folytathatják tanulmányaikat. Más felekezetek lelkészeinek képzési szintén hasonló időtartamú.⁷ Az interjúkból kiderült, hogy a szerzetesek képzési ideje még hosszabb. Pl. A jezsuita képzés meglehetősen hosszú (általában 10–12 év).⁸

Szakaszai:

- A noviciátus (újoncidő) rendszerint két év, leglényegesebb eleme Szent Ignác harminc napos lelkigyakorlata. Az újoncidő a fogadalmak letételével ér véget.
- A juniorátus (idegen nyelv tanulása, általános műveltség fejlesztése) egy év. A filozófia legalább két évig tart, általában a rend saját egyetemén és főiskoláin.
- A magiszterium rendszerint két évig tartó gyakorlati időszak a rend intézményében. A teológia alaptanulmányai általában négy évig tartanak. Ekkor készül a skolasztikus (tanulmányait végző jezsuita rendtag) a pappá szentelésre, amire a teológiai és a lelkipásztori kiképzés végén kerül sor.
- Pasztorális gyakorlatok – Miután a jezsuita rendtagokat pappá szentelték, néhány évig rendszerint kifejezetten lelkipásztori munkát végeznek.
- A posztgraduális vagy speciális tanulmányok a fiatal szerzetes adottságaitól és a lelkipásztori szükségletektől függően kettő–négy évig tarthatnak.
- A képzés végén a tercia következik (ez a két év noviciátus után a harmadik próbációs év), ez egyben az addigi jezsuita élet tapasztalatainak értékelésére szánt idő is. Lényeges eleme a 30 napos nagy lelkigyakorlat, amit a jezsuiták ekkor végeznek másodszor és rendszerint utoljára. A tercia készít fel az ünnepélyes fogadalmakra, amelyekkel a szerzetes nyilvánosan és ünnepélyesen elkötelezi magát a rend mellett.

A lelkészek, papok képzési helye általában országhatáron belül hittudományi egyetemeken, szemináriumokban, papnevelő intézetekben történik. Széleskörű nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeznek az egyetemek és a növendékek híres külföldi egyetemeken tanulhatnak. Egyik interjúalanyunk, aki jezsuita szerzetes 14 évet tanult, magyar, angliai és német egyetemeken, Kínában kínai nyelvet és kultúrát tanult és jelenlegi szolgálati helyén a kínai nyelvet és kultúrát tanítja, szervezi a diákok nyelvi környezetben történő tanulását is.⁹

Megosztotta velünk, hogy képzésének állomásait interjú alanyunk:

„Szent II. János Pál pápa alapított egy nemzetközi missziós szemináriumot Rómában, azoknak a kispapoknak a részére, akik ezekből a közösségekből jönnek, hogy legyen egy új fajta missziós klérus. Van lehetőség így menni a közösségeinkből a szemináriumba, hogy ha valaki ezt szeretné, akkor van egy nemzetközi találkozó évente Olaszországban, és ott az,

⁶ [https://hu.wikipedia.org/wiki/Szemin%C3%A1rium_\(papnevel%C5%91_int%C3%A9zet\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Szemin%C3%A1rium_(papnevel%C5%91_int%C3%A9zet))

⁷ <http://www.drhe.hu/teologus-lelkesz-szak>

⁸ https://hu.wikipedia.org/wiki/J%C3%A9zus_T%C3%A1rsas%C3%A1ga

⁹ Miskolcon szolgáló jezsuita szerzetessel készített interjúból részlet

*aki kész bárhova menni, akárhova a világon, ahová csak küldik, azt kisorsolják valamelyik szemináriumba, engem az Egyesült Államokba küldtek, New Jerseybe.... A tanulmányokat megszakítottam, elmentem misszióba, majd visszajöttem és befejeztem a tanulmányokat. A missziót Óceániában csináltam. Ötféle szigeten dolgoztam, a Mariana-szigeteken, a Gilbert-szigeteken, és Hawaii-szigeten. A mesterképzést New Jerseyben végeztem, és a New Yorki székesegyházban szenteltek föl.*¹⁰

Egy másik interjúalanyunk a teológia tanulmányai mellett jogtudományi egyetemet is végzett.

Általában elmondható, hogy a lelkészek, papok, parókusok felsőfokú képzési ideje 6–14 év közötti időtartamot ölel át. Gyakori, hogy idegen nyelvismerettel rendelkeznek, külön is tanulják az idegen nyelveket, sokan több nyelven is beszélnek, otthonosan mozognak és eligazodnak a világban.

Szolgálati hely és életkörülmények

Az egyházi személyek szolgálati helye életkörülménye a településtípusától függően alakul. Nagyon eltérő életkörülmények között élnek. A szolgálati hely gyakran változik ma is. Az államszocializmus éveiben a szolgálati hely változása azt a célt szolgálta, hogy a híveket elbizonytalanítsák, az egyházhoz, a paphoz, lelkészhez való kötődést akadályozzák, a közösségeket felszámolják illetve a végzett tevékenységét megszüntessék. „.....egy szúrós szemű elvtárs keresett bennünket, valaki árulkodhatott a..... templomban folyó buzgó hitelétről, a sok hittanos gyerekről. Amikor találkoztunk..... elvtárral szikrázó szemmel csak ennyit mondott: - repülni fognak. Először.....plébános urat helyezték egy Tisza menti kis halászfaluba Miskolcra, majd én is megkaptam az úti laput Jászládányba”. A személyi kérdésekben teljhatalommal felruházott.....elvtárs minden velem kapcsolatos kérést, felvetést elutasított.”¹¹ Az Egyházügyi Hivatal mozgatta az áthelyezéseket az egyházi előjárók formális közreműködése mellett.

Ma a katolikus papok szolgálati helyét előjárója határozza meg.

Az interjúból az következtethető ki, hogy számos szempontot figyelembe vesznek a döntésnél. Az elvégzendő feladatot, az egyházi személy elgondolását, egészségi állapotát, az addigi életútját, az életkörülményeket, stb. Az élet kihívásaira reagálva kerülnek meghatározásra a szolgálati helyek, úgy hogy lehetőleg a legalkalmasabb egyházi személy kerüljön arra a helyre ahol a szolgálatára, a képzettségére, tapasztalataira a legnagyobb szükség van, és azt a leghatékonyabban tudja végezni.

„Én, a papszentelésemből kifolyólag a New Yorki egyházmegyéhez tartozom, oda vagyok – szakszóval szólva – inkardinálva. Amikor engem ott főlenteltek, attól kezdve az én főnököm a mindenkori new yorki érsek, Ő az, aki elengedett öt évre, és ha jövőre lejár ez az öt év, akkor az Övé lesz az utolsó szó, hogy ezt lehet-e meghosszabbítani, vagy máshova akar küldeni, vagy vissza akar hívni az egyházmegyébe. Én remélem, vagy hát nekem igazából mindegy, mert én megtanultam az életben, hogy a legjobb az, amit az Isten akar,

¹⁰ Miskolcon több templomban szolgáló pappal készített interjúból részlet

¹¹ Történetek a Miskolci Minorita templom életéből, (Szerk.: Dr. Várhelyi Krisztina), Éltető Lélek Alapítvány, Miskolc, 2015

*de én szívesen vagyok itt Miskolcon, azt azért szeretném hozzátenni. Tehát én maradnék szívesen, de ha máshova küldenek, annak is örülök.*¹²

*Másik interjú alanyunk egy parókus 2 évet Nyíradonyban 6 évet Budapesten, 13 évet Pécsen, 13 évet Miskolcon élt, 2011-től jelenlegi városában szolgált.*¹³

Katolikus plébános interjúalanyunk 1 évet Jászárokszálláson, 2 évet Ózdon élt.

*Káplán alanyunk 2 évet Mezőkövesden, 2 évet Jászberényben, 2 évet Sátoraljaújhelyen, 10 évet Felsővadászton élt, 2 éve pedig a jelenlegi helyén szolgált.*¹⁴

A szolgálati hely megváltoztatása nem cél, sőt kívánatos az, hogy minél hosszabb ideig szolgáljanak azonos helyen a feladatok folyamatossága, a közösségépítés, a hívekkel való együttműködés elmélyítése érdekében. *Egy idősebb plébános alanyunk 34 éve teljesíti papi szolgálatát azonos helyen.*¹⁵

Az interjúkból az is kikövetkeztethető, hogy ahol nagyon sokat kell utazni, mert több települést kell ellátni, ott dinamikusabb, fiatalabb egyházi személyt neveznek ki plébánosnak.

Amikor változó szolgálati helyről beszélünk, az azt is jelenti, hogy egy egyházi személynek több egyházközséget, több templomot, több plébániát kell ellátnia. Ez településtípustól függően változik. Nagyvárosokban általában több a római katolikus egyházközség, pl. Miskolcon 15 plébánia van, több helyen a plébánosok mellett káplán is teljesít szolgálatot. Ezek általában nagy létszámú egyházközségek. Az egyházközségek és plébániák száma nem egyforma. Egy plébános több egyházközséget is szolgál Miskolcon is. Közepes városokban, mint pl. Ózdon 5 plébánia van, kisvárosokban pl. Encsen 1 plébánia van és filia is tartozik hozzá. Kisebb településeken 1 plébánia van, és más településeket is ellát. Aprófalvas területeken 1 plébánoshoz több plébánia, több egyházközség, több település tartozik. Pl. a homrogdi plébános 21 település katolikus hívóit szolgálja. Az evangélikusoknál Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 7 gyülekezet és 20 evangélikus templom van, általában nagyobb városokban, illetve a hagyományoknak megfelelően néhány kisebb településen is.

Az életkörülmények összefüggésben vannak a településszerkezettel, a lakosság összetételével és anyagi helyzetével, a szolgálatot teljesítő egyházi személyek szükségleteivel. Itt arra utalunk, hogy a katolikus papok kivételével az egyházi személyek házasságban élnek. A családról, a gyermekek ellátásáról, tanítatásáról, a megfelelő lakásviszonyokról gondoskodniuk kell.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye település-szerkezetének egy részét Miskolc és vonzáskörzetének meghatározó szerepe, másrészt az apró- és törpefalvak sokasága jellemzi. 2017 elején a megyében a települések átlagos népességszáma 1959 fő volt, ez az országos átlag hat-tizede. Borsod-Abaúj-Zemplén aprófalvas jellegét mutatja, hogy a településinek mintegy 63 %-ánál a népességszám ezer fő alatti.¹⁶ Magas az elvándor-

¹² Miskolcon több templomban szolgáló római katolikus egyetemi lelkésszel készített interjú részlete

¹³ Közepes településen görög katolikus parókusával készített interjúból részlet

¹⁴ Közepes településen szolgáló római katolikus káplánnal készített interjúból részlet

¹⁵ Idős római katolikus plébánossal készített interjúból részlet

¹⁶ <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/miskolchelyzetkep.pdf>

lás. Ezek a mutatók hatással vannak az egyházi személyek megélhetési körülményeire is. Borsod-Abaúj-Zemplén mind területe, mind népessége alapján a második legnagyobb megye, legtöbb település (358) itt található. A népesség csökkenő tendenciájú, erőteljesebben, mint más megyékben. Minden megyében magasabb volt a halálozások száma, mint az élve születéseké. Migrációs veszteség kilenc megyében volt, köztük a legnagyobb Borsod-Abaúj-Zemplénben. A 18 éves és idősebb népesség 43 százaléka legalább érettségivel rendelkezett a megyében. Ez az arány az országosnál 5,9 százalékponttal kevesebb. 2011. október 1-jén a 25 éves és idősebb népesség 19 százalékának volt egyetemi vagy főiskolai oklevele az országban, Borsod-Abaúj-Zemplénben 4,8 százalékponttal kevesebb ez a hányad és legalacsonyabb Nógrádban (11 százalék). Az egy főre jutó bruttó hazai termék az országos átlag kétharmada körüli és a megyék közötti rangsor utolsó negyedében helyezkedik el.¹⁷

Ezekből következik, hogy az egyházi személyek anyagi lehetőségei, lakhatási körülményei kedvezőtlenebbek a megyében, mint a gazdagabb vidékeken. És azt is jelzik, hogy az egyház segítségére ezeken a szegény vidékeken van a legnagyobb szükség. A helyzetet az egyik interjúalanyunk jellemezte a legfrappánsabban: *„Az egyházi személy nem gazdagabb, mint a hívek. A hit nagyon fontos, mert jó gyerekek, jó emberek, jó munkaevő lesz a hívő emberekből, de a hitből nem lehet megélni.”*¹⁸

Az egyházi személyek szerény életkörülmények között élnek. Általában az egyház-köztség, gyülekezet határozza meg a fizetést. Sok olyan település van, ahol az egyház-köztség, gyülekezet néhány főből áll, idős emberekből, akik nem képesek a minimális jövedelmek biztosítására sem. Nagy segítséget jelen az állami hozzájárulás, amely szerint az 5000 lakosnál kisebb településeken szolgálatot teljesítő egyházi személyek jövedelempótlékban részesülnek, az egyház egyházi személy részére legfeljebb egy településen ellátott szolgálat címén folyósíthat jövedelempótlékot, melynek összege a mindenkori minimálbér 60%-át nem haladhatja meg.¹⁹

A jövedelmekkel, megélhetési viszonyokkal kapcsolatos vélemények:

*„A lelkészek alkalmazása a gyülekezettel kötött szerződés alapján történik. Minimálbérben van bejelentve az egyházi személy, a jövedelem pótlására az egyház a lelkészek megélhetésének biztosítására szolidaritási alapot hozott létre.”*²⁰

*„A parókus és családjának megélhetési feltételeit az egyházköztség biztosítja adományokból. A családtagok képzettségüknek megfelelő munkát is vállalnak. A helyi közösség egyházadóból, perselypénzből biztosítja a parókus, a kántor, a sekrestyés és harangozó fizetését.”*²¹

„Igen nagy probléma a lelkészi működésben az anyagi bizonytalanság. A diplomás lelkész legfeljebb a minimálbér, szakmunkás minimál bér, vagy a közfoglalkoztatott minimálbérét kapja, ez is gyülekezettel kötött szerződés alapján történik. Ez a jövedelem nem

¹⁷ https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_05_2011.pdf

¹⁸ Sok kis településen szolgáló plébánossal készített interjúból részlet

¹⁹ A Kormány 142/2012. (VII. 3.) Korm. rendelete az egyházi költségvetési céltámogatások sajátos szabályairól

²⁰ Miskolci evangélikus lelkésszel készített interjúból részlet

²¹ Több közepes településen szolgáló görögkatolikus parókusval készített interjúból részlet

*biztosítja a lelkészek megélhetését. A kistelepüléseken pedig végképp nincs biztosítva a megélhetéshez szükséges jövedelem a református lelkészek családjai számára. (A vidéki lelkészek az államtól havi 40.000.- Ft támogatást kapnak.)”Az egyház közösségek nem rendelkeznek olyan vagyonnal, ami folyamatosan megélhetésüket biztosítaná, a kárpótlás részleges volt a rendszerváltást követően.*²²

A katolikusoknál több papnak, szerzetesnek nincs olyan személyes jövedelme, amivel önállóan rendelkezik. Anyagi kiegészítést jelent, ha az egyházi személyek, hitoktatást, tanítást, nevelést, pályázatok menedzselését végzik, vagy más szolgálatukhoz illő feladatot vállalnak, amely fizetéssel jár együtt.

Az egyházi személyek szolgálatának tartalma

- A hitéleti szolgálat a legfontosabb tevékenység minden lelkész számára. Ez a szentmisék, istentiszteletek különböző szertartások, imaórák (nyilvános és személyes) elvégzését jelenti. Ezek – bár naponta végzik – nem rutin szolgálatot jelentenek, minden esetben lelki ráhangolódást, elmélyülést, a szertartásokra, az ünnepekre történő alapos felkészülést igényelnek. A jeles egyházi ünnepek megszervezésénél sok ember munkáját kell összehangolni. Ehhez kapcsolódik, hogy az egyházi személyek a testvér egyházközösségek ünnepein részt vesznek, szolgálatot teljesítenek, ígét hirdetnek. Hasonlóképpen a más keresztény/keresztényen felekezetekkel közösen tartanak szertartásokat. Ennek általános példája az ökomenikus imahét, amikor a felekezetek körbe járják a társegyházakat és közösen tartanak istentiszteleteket. Általában külön foglalkoznak a kisgyermekes családokkal, külön szentmisét, istentiszteletet tartanak részükre. Kérésre külön meghatározott célokra, pl. családtagok lelki üdvösségéért, vagy gyász szentmiséket tartanak. Ezeket nem vonják össze a szokásos istentiszteletekkel.
- A másik nagy feladatkör a Szentírás magyarázata, amelyhez a Szentírás állandó tanulmányozása, a kapcsolódó tudományágak naprakész ismerete szükséges. A szentbeszéd az igehirdetések ezekre az ismeretekre alapozódnak. Ehhez szellemi, lelki, tudományos felkészülésre és napi jártasságra egyaránt szükség van.
- A következő nagy szolgálati terület a szentségek kiszolgáltatása, a gyóntatás, keresztelés, elsőáldozás, bérmálás/konfirmáció, házasságkötés, betegek szentsége, temetés, illetve az ezekre való felkészülés. *„Szolgálatomban a legjelentősebb az egyházi, szerzetes papi szolgálat, a Biblia magyarázat, az első pénteki beteglátogatás, temetés, hittanoktatás, elsőáldozók felkészítése, az egyházi intézmények működtetése. Külön gondot fordítok a házasulandó fiatalok felkészítésére, a jegyes oktatásra, hogy házasságuk megbonthatatlan legyen, valamint a családgondozásra. Ezeken kívül végzem a hívek és munkatársak lelki gondozását, a templom felújításának irányítását. A szokásos plébános szolgálaton túl előadásokat, lelkigyakorlatokat tartok, zarándoklatot vezetek, a kollégisták lelki gondozását végzem. Foglalkozom a betegekkel, szenvedélybetegekkel, szegénygondozással. Sokat utazom a szolgálati területem irányítása*

²² Kistelepülésen szolgáló református lelkéssel készített interjúból részlet

érdekében. Naponta 12–14 órát dolgozom, szerény körülmények között élek” – fogalmaz az egyik alanyunk.²³

- A hittanoktatás ma már általában nem a templom falai között történik döntő részben, hanem az iskolai órarend keretébe iktatva zajlik. Az oktatásban a papok, lelkészek és hittanoktatók vesznek részt. Még így is igen nagy megterhelést jelent, mivel sok osztályban eltérő korcsoportokban tanulnak hittant és kevés hozzá a szolgálattevő, akik minőségi képzést tudnának biztosítani. A templomi hittanoktatás nem szűnt meg, mert a konformációra, elsőáldozásra, bérmálkozásra itt történik a felkészítés. A templomokban is többségben hitoktatók végzik a feladatot, de a lelkészeknek is nagy szerepe van a felkészítésben.
- A 6, illetve 4 osztályos állami gimnázium igazgatójának a véleménye az iskolai hittanoktatással kapcsolatban a következő: *„Az intézményben a 8. osztállyal bezárólag római katolikus és református hittanoktatás folyik, kötelező tanórai keretek között. A nyolc osztály befejezése után a gimnazista korosztálynak is lehetséges hittanoktatást választani, azonban erre nincs igény. Ennek egyik oka az iskolai túlterhelés – nem kizárt, hogy a diákoknak heti 40 órai elfoglaltságuk van. A másik ok, hogy a szülői háttér olyan, akik nem részesültek vallásos nevelésben, így nem alakult ki az a minta, amely beépült volna a következő generáció értékrendjébe. A gimnáziumi osztályokban etika tantárgy van, amely tartalmaz, erkölcsi, egyháztörténeti, állampolgári, filozófia történeti ismereteket. A lelki fejlődés és tudás gyarapodása együtt kell, hogy haladjon. A tudás nem elegendő, fontos a lélek nevelése és maga a nevelés folyamata. A 21. század embere számára biztos alapok szükségesek az értékek megőrzéséhez és az életben való eligazodáshoz. Megfontolandó, hogy a hittanoktatás inkább a templomokhoz kapcsolódjon és ne az iskolában legyen ilyen felkészítés. Az iskolai képzés teljesítmény-centrikus és kötelező jellegű. Szabadabb formák jobban és szélesebb körben segíthetnék az vallási ismeretek elsajátítását, a hit megerősítését, a közösségek kialakulását.”²⁴*
- Lelki gondozás. Ez elsősorban az egyházközség tagjai felé irányul, valamint a munkatársak, ministráns fiatalok, gyermekek lelki gondozását is jelenti. *Különösen az idősebbek, betegek igénylik a gondozást, őket igény szerint az egyházi személyek látogatják, szentségeket kiszolgáltattják, elbeszélgetnek velük. Kisebb településen megszervezik az idősek istentiszteletekre való eljutását. De az egyházi személyek szívesen foglalkoznak a fiatalokkal és fiatal családokkal, életvezetési tanácsokat adnak a számukra. A lelki gondozás kiterjed a közeli, vagy az egyházhoz tartozó egyházi és világi intézményekben. Pl. az egyházhoz tartozó óvodákba, iskolákba, kollégiumokba ellátogatnak.²⁵*
- A családok lelki gondozása nehezebb, többségében a közeledéstől elzárkóznak. *„Zárt világban élnek a családok, nem fogékonyak az egyházi személyek látogatására, az egyházzal való személyes kapcsolat építésére.” – fogalmaz az egyik interjúalanyunk.²⁶*

²³ Miskolci római katolikus plébánossal készített interjúból részlet

²⁴ Állami iskola igazgatójával készített interjúból részlet

²⁵ Több kisebb és közepes települést ellátó plébánossal készített interjúból részlet

²⁶ Evangélikus lelkésszel készített interjúból részlet

- Lelki gondozást végeznek az szenvedélybetegséggel, alkoholbetegséggel, pszichés betegséggel küzdők körében is.
- Államtól átvett gyermekvédelmi, oktatási, szociális intézmények működtetése, felügyelete, az ilyen jellegű intézményekben való jelenlét, oktatási nevelési feladatok végzése. Ezekkel részletesebben később foglalkozunk.
- Közösségi csoportok létrehozása gondozása. Minden templomban, gyülekezetben, egyházközségben közösségi csoportok működnek, amelyek rendkívül sokrétűek és színesek - a kézimunka klubtól a gerinctornáig sokféle lehetőség van. Ezek generálója általában a szolgálatot tevő egyházi vezető, aztán, szerencsés esetben később önjáróak lesznek. A közösségek működtetése, az emberek megszólítása igen nagy erőfeszítést igényel.
- *„Gyakran lehet találkozni deviáns viselkedéssel, valamint pszichés betegségekkel, identitás zavarokkal küzdőkkel, ezek főleg a társadalmi, családi problémák következményei. Hasonló problémaként jelentkezik az alkoholizmus. Ezek gondozásával is foglalkozom.”* – nyilatkozta egyik interjúalanyunk.²⁷
- Karitatív tevékenység. Gyakorlatilag minden felekezetnél tapasztalható, hogy a karitatív munkára nagy figyelmet fordítanak. Ez az adott egyházközség, gyülekezet keretein belül, vagy annak felügyelete alatt önálló szervezeti keretek között történik, önkéntesek bevonásával. Ebbe a csoportba tartozik a cigányokkal való megkülönböztetett foglalkozás.

Az ősegyházat – Jézus Krisztus életének példáját követve – teljesen átszötte az esetek megsegítése (gyűjtések a szegények részére, rabszolgák kiváltása, özvegyek támogatása). Alapelvei közé tartozott a rokonok ellátásának kötelezettsége és a munkaképesek kötelező munkavégzése. A munkaképteleneket hozzátartozóik hiányában teljesen az egyházi közösség tartotta el. A közösségen belül teljes körű szegénységélyezés alakult ki, amelyet már akkor is rendszerbe foglaltak és benne nyilvántartották a szegényeket, életkörülményeiket. Nursiai Szent Benedek, Assisi Szent Ferenc, Árpád-házi Szent Erzsébet és Szent Hedvig példája nyomán a szerzetesek a szegények ápolását, gyógyítását tűzték maguk elé célul.

A jelenlegi rendszer bemutatásaképpen fontos megemlíteni a Katolikus Karitász, amely a Katolikus Egyház hivatalos segélyszervezete. Országosan szervezett formában működik, szociális, természetbeni és lelki támogatásában vesz. A Katolikus Karitász és az egyházmegyei központok országszerte számos szociális intézményt működtetnek a szenvedélybetegek, a hajléktalanok, az idősek és egyéb rászoruló csoportok ellátására.

A református és evangélikus felekezeteknél is működik a karitász. Kálvin János Isten Igéjéből vette azt a tanítást, hogy az igaz egyház egyik ismertetőjele a szeretetszolgálat.²⁸

„Tehát a társadalmi átalakulás nem teszi lehetővé, hogy úgy tegyünk, mintha itt nem lennének cigányok, és az egyháznak azok felé kell bizonyosságot tennie, akik között él. Tehát a kiválasztás meg a küldetés az sosem önmagáért való, az egyház nem lehet önmagáért

²⁷ Miskolci római katolikus plébánossal készített interjúból részlet

²⁸ <http://reformatus.hu/szeretetszolgalat/>

létező, hanem a kiválasztottsága a küldetéstől elválaszthatatlan.”²⁹ – mondja az egyik interjúalanyunk a téma kapcsán.

A görög katolikusok is célként jelölik a rászorulóknak nyújtott karitatív munkát. Számptalan formában gyakorolják és buzdítják a híveket a karitatív tevékenységre – példaképtül állítva mások elé azokat a köztünk élő híveket, akik Krisztus szeretetével önzetlenül segítenek a rászorulókon.³⁰

Általános jelenség, hogy az egyházközségek, gyülekezetek karitatív munkát végeznek. Ennek tartalma változatos: természetbeni, pénzbeni adománygyűjtés a hajléktalanoknak, a hátrányos helyzetűeknek, a nagy családok részére, határon túli honfitársak vagy természeti katasztrófa sújtotta területen élők részére. De van olyan, hogy szegény sorsú tehetséges fiatalok részére biztosítanak ösztöndíjat. Az egyházi személyek sokszor saját jövedelmük egy részét karitatív célra használják fel.

„Egy hajléktalan asszony a templom szegénygondozása keretében rendszeresen kap minimális összeget. Valamint a hívektől rendszeresen kap „alamizsnát”. Ez naponta 4–600 Ft. Télen rendszeresen kap kis összegű adományt azért, hogy a város külső részein, vagy vidéken fedél alatt meghúzhassa magát. Ezen kívül legtöbbször gyógyszerekre, ennivalóra kéreget.

Az egyházközség tagjai rendszeresen ellátják élelemmel, ezt azt jelenti, hogy a napi élelmet össze tudja gyűjteni szűkösen. Ez nem meleg ételt, hanem szendvics félélt jelent.

A túléléshez elegendő a táplálkozása, ennyi jut. Ruhaneművel szintén az egyházközség tagja látják el. Általában megmondja, hogy mire van szüksége és használt ruhaneműkben ezt meg tudja szerezni.” – fogalmaz az egyik interjúalanyunk.³¹

„Eredményes karitatív munka folyik az egyházközségünkben. A területen működik a Máltai Szeretetszolgálat, amelynek több intézménye van. Foglalkoznak a hajléktalan ellátással, hajléktalan szállót működtetnek. Ételt, ruhát, tisztálkodási lehetőséget biztosítanak a hajléktalanoknak.

Szociális és egészségügyi szolgáltató intézmény – ápolási otthon - működik a területen, szintén a Máltai Szeretetszolgálat kezelésében.

Itt működik a Páli Szent Vince Szeretetszolgálat országos központ. A karitatív szolgálat gondoskodik a szegényekről, nagyon sokat dolgoznak, a város több pontján megtalálhatók. Saját maguk kézimunkákat készítenek, kiállításokat rendeznek, értékesítik az alkotásokat, a bevételből segítik a szegényeket. Adományokat, ruhát-élelmiszert gyűjtenek a rászorultaknak.” – meséli egy másik alany.³²

- A missziós szolgálat, az egyházi személyek küldetése Isten ígéjének, az Evangéliumnak a hirdetésére. A keresztény hit terjesztését, hittérítést értünk alatta. Amikor az tapasztalható, hogy a keresztény egyházak zsugorodnak, a missziós szolgálat jelentősége felértékelődik.

²⁹ Sárospatakon élő református lelkésszel készített interjúból részlet

³⁰ <http://www.szon.hu/caritas-hungarica-dijat-kapott-a-kisvardai-gorogkatolikus-karitasz-vezetoje/2682777>

³¹ Hajléktalan asszonnal készített interjúból részlet

³² Miskolci római katolikus plébánossal készített interjúból részlet

- A Kórházlelkészségek a kórházi betegek részére biztosítják a vallásgyakorlás lehetőségét. *„Feladatkör: a betegek felkeresése, a betegek lelki gondozása, istentiszteletek tartása vasárnaponként, csoportterápia vezetése, a betegekkel való beszélgetés, esetenként családgondozás. Az istentiszteleteket/miséket a római katolikusok nagyobb létszámban igénylik, mint a református vallásúak. A működési forma lehet a Kórházzal kötött együttműködési megállapodás alapján, vagy kórházi alkalmazotti beosztásban. A szolgálati rendszer kiépítése országos szinten kiemelkedő Borsod megyében.”*³³ – mondja az egyik kórházi lelkész.
- Az egyetemi misszió az egyetemisták körében végzett szolgálat. A történelmi egyházak és az Egyetem vezetői 2003-ban kötöttek megállapodás a Miskolci Ökumenikus Egyetemi Lelkészség létrehozásáról, amely négy felekezet és 4 egyházi személy (római és görög katolikus, református és evangélikus) munkáját fogja össze. Az önállóság fenntartása mellett, minden közösen végezhető tevékenységet együtt szerveznek, önkéntes hallgatókból és oktatókból álló munkacsoporttal.³⁴
- Az ifjúsági misszió felekezeti hovatartozástól függetlenül az ifjúság körében terjeszti az evangéliumot. *„Kiemelkedő eredmény a Nyilas Misi Ház Református Ifjúsági Központ alapítása, működése, fenntartása, üzemeltetése hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok megsegítésére. A házat családi fészeknek is szánta a gyülekezet, ahová természetesen nem csak a gyülekezeti tagokat, hanem mindenkit szeretettel várnak. Céljuk az, hogy a legkisebektől az a nagyobbakig értelmes, lelkileg is értékes programokat és közösségeket találjanak.”* – jellemzi az egyik ilyen tevékenységi formát az egyik alanyunk.³⁵

(A tanulmány második részét következő számunkban olvashatják.)

³³ Miskolci református kórházlelkésszel készített interjúból részlet

³⁴ <http://web.uni-miskolc.hu/~lelkesz/tortenet.htm>

³⁵ Miskolci református lelkésszel készített interjúból részlet

DOBOS ZSOLT

Áron püspök, Erdély Mindszentyje

Életrajzi adataik közelsége, egyházi jogállásuk hasonlósága, Istenért, egyházukért, a magyar – szélesen értelmezett – sorskérdésekért vállalt felelősségük, munkájuk, azok eredményei, illetve elszenvedett meghurcoltatásaik, börtöneik (7 illetve 6 év), házi őrizeteik (Márton Áronnál 10, Mindszentynél bő 1 év, utána 15 év menedékjog az USA követségén, majd külföldi száműzetés), méltóvá tették őket, hogy emlékeik keretében példaképekké emelkedjenek. Ma is érvényes üzenetük ez által juthasson el a kis magyar glóbuson („Haza a magasban”) túla is! Ennek a „glóbusznak” nyugati részén a Vas megyei Csehimindszenten 1892. március



Dobos Zsolt

29-én született Mindszenty (Pehm) József, 1896. augusztus 28-án a keleti végeken, Csíkszentdomokoson Márton Áron. Mindketten földműves szülőktől. Égi születésnapjuk 1975. május 6. (Bécs), illetve 1980. szeptember 29. (Gyulafehérvár).

Papi hivatásuk révén (és mellett) voltak lap- és folyóirat szerkesztők, hittanárak, szellemi és anyagi értelemben építők, így gazdasági ügyekkel is foglalkoztak. 1944-től (Veszprém) illetve 1939-től (Kolozsvár) püspökök... Egyaránt felemelték szavukat a barna és vörös veszedelem, a liberalizmus rombolása, a diktatúra, a kisebbségi elnyomás ellen, az emberi méltóság, a nemzeti és a szociális igazság mellett.

A kereszténységre úgy tekintettek Márton Áron szavait idézve, hogy: „A kereszténység az örök elégedetlenség azzal, ami van, és ahogyan van. Gyötrődés, hogy a világot jobbá tegye, hősiesség, hogy lendülő öleléssel a földről az eget átfogja, a közömbös, anyagias földet a kifeszült lélek erejével az éghez közelebb rángassa, mert igazságai a változó idők fölött változatlanul ugyanazok, mert Isten minden idők emberének megnevelésére rendelte.”

Áron gyermekévei a több ösfoglalkozást űző nagyfalu természeti ritmusában, teendőiben, az egyszerű játékok örömeiben, az ismeretek és hagyományok átvételében teltek rendszeresen együttimádkozó családjá és elemi iskolája révén. Sokirányú tehetsége hamar megmutatkozott, és szívben, érzelemben, logikus gondolkodásban, ismeretanyagban gyorsan fejlődött. Születés után Csíkszeredában tanult, majd a további gimnáziumi osztályokat – már életcéljára készülve – kék reverendában Gyulafehérvárott járta.

A világháború kitörése után a papnövendékből önkéntes, majd tisztiiskolai kiképzés után hadapród-jelölt, végül hadnagy lett. A közeli harcok mellett megjárta Doberdót, négszer sebesült, a fogságot is megtapasztalta. Személyes bátorságát és alárendeltjei iránti felelősségét általános elismerés övezte.

Leszerelése után otthon gazdálkodik, majd vasesztergályosként kíván – sikertelenül – elhelyezkedni Brassóban. Megismerve a háború borzalmait, tapasztalva a világi élet romlását, átélve a megrázó impériumváltást, a segítség, javítás – számára egyetlen – jó lehetőségét felismerve 1920-tól Gyulaféhevárott négy év alatt teológiai végzettséget szerez.

1924. július 6-án pappá szentelik, első szentmiseáldozata szülőfalujában volt július 13-án. Majd Gyergyóditrón, Gyergyószentmiklóson lett káplán. Kitűnő beszédeivel, egytelalapítással hamar szeretetet és hírnevet szerzett. Néhány év, és már Marosvásárhelyen prédikál és gimnáziumi hittantanár. Szomorúan tapasztalja, és püspöki levéltárosként jogilag is egyre jobban átlátja a románosítás törekvéseit, székely híveit és a görögkatolikus vallást sújtóan. Egyúttal szociális és ideológiai kérdésekben nagyon hamar határozott nézeteket vall, és szinte prófétai módon terjeszt.

Mailáth püspök egyetemi hitszónokká nevezi ki Kolozsvárra. Püspöke Rómába is kivitte, ahol 1931. november 2-án találkozhatott Krisztus földi helytartójával, aki megerősítette benne, hogy „az ifjúság szeretete s nevelése korunk legfontosabb feladata”.

Beszédeinek, írásainak híre külföldre is eljutott. „Erdélynek új apostola támadt” – méltatták.

VILÁGNÉZET ÉS NEVELÉS

Erdélyi Iskola (1933–1936)

A folyóirat hasábjain 1933-ban világos, részletes elemzéssel ítéli el a fasizmust, a bolsevizmust, a liberalizmust és rámutat arra, hogy az isteni erkölcsi elvek az életben „olyan szerepet töltenek be, mint az építéset törvényei az építésben, vagy a gyökérből kiinduló nedvkeringés a növény életében; meg lehet ugyan tagadni, de akkor az élet elszáradásával alkotásaink összeomlásával is kell számolnunk”.

„Ma az élet csatazajos mezején négy világnézet harcol ezért az élet fölötti uralomért: a liberalizmus, a bolsevizmus, a fascizmus és a katolicizmus. *A liberalizmus a filiszter világnézete, aki nagyképű, fitogtatott tudálékossággal ránevelődött arra, hogy az élet legnagyobb és mindig égető kérdéseit is közömbösen kezelje. Legnagyobb érték szemében a független emberi ész. Az igazságokat az állapítja meg, s nem a valóság, az erkölcsöket a korlátlan szabadság szabályozza, és nem isteni normák... Eredmény: polgári házasságával, irodalmával, művészetével teljesen szétdőlt a társadalom alapegységét, a családot; gazdasági téren hirdetett és alkalmazott szabadversenyével meghizlalta az élelmeselek kis csoportját, és a technikai fejlődés szédítő fokán megszégyenítő nyomorba nyomta a túlnyomó többséget, és kihasznlta a nem a nép akaratóból összeálló tehetetlen parlamentet.*

A bolsevizmus édes gyermeke a liberalizmusnak. Marx és Lenin a legkövetkezetesebb liberálisok... Az orosz kódexben ma a házastársi viszony elő sem fordul, de a létező családokból is sokat sikerült leépíteni... Az ottani töke úgy használta ki az ország népét,

ahogy akarta a tanácsköztársaság államkapitalizmusa által, amely egy elméleti-gazdasági rendszer esztelen erőszakolásával támaszt éhínséget, s a megindult éhes tömegeket... ezer-számra kegyetlenül küldi a halálba.

A fascizmus az Istent pusztán hasznossági tényezőként veszi. Evangéliumában legfelsőbb érték a faj... Szeresd a fajodat mindenek felett, s a többieket gyűlöld! Az állam nem jog-állam nála, hanem hatalmi állam egy fajnak a szolgálatában. Hasonló a német nemzeti szocializmus, amely még nyíltabban, diktatórikusan és nemzeti igazságtalan szempontra beállítva gyakorolja a hatalmat.

A katolicizmus az egyes embernek, a családnak, a társadalomnak megadja a természetben gyökerező istenadta jogait a szabadsághoz, tehetségeinek szabad fejlesztéséhez, saját kultúrához... a munkája után az ezekhez szükséges és elégséges anyagi javakhoz. Az államnak ezeket tiszteletben kell tartania."

Pályája 1936–1940

Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség keretében a meglévő egységeken kívül orvosi és pedagógiai szakosztályt is alakít. A Codex című művében papírra vetette „a hitvallásos kisebbségi életformára történő nevelés” irányelveinek körvonalait.

Szüleit meglátogatva beszámol munkájáról. Édesapja megdicséri: „Ez mind jó, édes fiam, de mikor lész már egyszer plébános?” 1936. áprilisában édesapja kérése részben, illetve később túl is teljesült”. Kolozsvár *helyettes plébánosa* lett, és – elődje által meg nem oldott – súlyos bel- és külföldi (holland) adósságokat számolt fel (törlesztés, részleges elengedés, átutemezés). 1938-ban az egyházköztség választmányja Vorbuchner Adolf püspöktől (Mailáth utódától) teljes értékű kinevezését kérte, amit meg is kapott. Kijelölték a beiktatás napját (szeptember 29.) is, de előtte püspöke meghalt. Róma azonnal intézkedett Márton Áron apostoli adminisztrátori kinevezéséről. Karácsonykor viszont már arról értesült, hogy XI. Pius pápa (aki nemsokára meghal) püspökké nevezte ki II. Károly román király hozzájárulásával. A felszentelés 1939. február 12-én történt ünnepélyes keretek között a kolozsvári Szent Mihály-templomban. Jelmondata a savariai születésű (ma Szombathely) Szent Márton tours-i püspök nyomán: Non recuso laborem – nem futamodom meg a munkától.

A méltató újságcikkek hosszan sorolják, hogy ezt már eddigi szerteágazó tevékenységével bizonyította a különleges táj, Csík, kemény székely és katolikus örökségét híven képviselő és képviselni kívánó szülőtte. Püspöki címerében a Békás-szoros sziklacsúcsán álló magányos fenyőfa, ez a székely életfa, amely ellenáll viharoknak, és minden zord időnek. Zöld színével az örök reményt jelenti. A háttérben öt hóval borított hegycsúcs, jelezvén a Székelyföld havasait. A Nap és a Hold a régi székely címerből valók. Kettejük között a Pax-szimbólum. A felső sarokban pedig üstökös száll – „láttuk Napkeleten feljönni csillagát.” Püspöksége első éveiben a román állam kereteiben egyházi teendői mellett az erdélyi magyar kulturális és politikai élettel is törődött lehetőségei szerint. A békesség harcosa volt, de az igazságért mindig kiállt.

Észak-Erdély ismét magyar (1940–1944)

Az 1940. őszi, második bécsi döntés az erdélyi püspökséget is kettészakította, de Márton Áron határozottan ragaszkodott gyulafehérvári székhelyéhez. Láta, hogy ott van rá a nagyobb szükség. Onnan irányította mindkét terület egyházi életét, de törődnie kellett a nagyváradi-szatmári püspökség gondjával, és nemzete sorsával is.

Védte a dél-erdélyi munkaszolgálatra hurcolt magyarokat. Sokszor személyesen vitt számukra megfelelő cipőt, munkaruhát... Ellenállt a magyar hívei elleni aránytalan és igazságtalan német nyomulásnak. (Sokszor nem szólalt meg németül, bezzeg a háború végi megpróbáltatásoknál tüntetően védelmükre kelt.) (A Mindszenty vezetéknev is hasonló okból született.)

Észrevette, hogy telefonálni csak románul vagy németül lehetett. Titkárát a román főispánhoz küldte, a magyar anyanyelv-használat korlátozása miatt. De ő ügyesen védekezett. „Tessék beszélgetni az anyanyelvén akárhová, nem fogják kikapcsolni.” És valóban! A főispáni hivatalt tényleg nem kapcsolták ki.

Magyarország német megszállása, 1944. március 19.

A német követelések sajnos Magyarországon, így Észak-Erdélyben is teret nyertek. 1944. május 18-án Kolozsvárott emelte fel Áron püspök a szavát az embertelenség ellen. Részlet beszédéből: „*Fiaink a keleti határokon az embertelen szovjet rendszer betörése ellen harcolnak, városaink és ipartelepeink védtelen lakói az angolszász hatalmak bombázásaiban egy másik embertelenség fájdalmait szenvedik; népünk megérti, hogy e rendkívüli körülmények rendkívüli intézkedéseket váltanak ki; keresztény érzése azonban ösztönösen tiltakozik... , hogy emberekben az emberi személy méltóságát megalázzák és embereket jogaikban vagy emberi jogaik védelmében korlátoznak a véleményük vagy vallási mivoltuk miatt.*” Papjainak: „*legyetek a bénák lába, a vaknak szeme, az árvának, szegénynek az elesett és szenvedő embernek, a nagy tömegeknek gondviselő atyja.*”

Beszéde ijedtséget, sőt megütközést keltett. Az ottani magyar államhatalom képviselői a magyar-román viszony miatt sem tartották időszerűnek nyilatkozatát, és féltő szándékkal régi barátai is bírálták. Ő másnap az egyik tisztviselőt írógéppel, papírokkal és indigókkal szálláshelyére kérette. A nála egyidejűleg megjelent barátainak kezét összefogva a levegőbe emelte és kedvenc ‘káromkodásával’ („a szemetek világa”) diktálni kezdett.

„*Egyházmegyéim népével együtt megdöbbenve tapasztaltam, hogy a zsidóságnak még az életét sem kíméli meg... Tisztelettel, de felelősségemnek teljes tudatában figyelmeztetem, hogy ilyen tényért egy embernek – még ha miniszterelnök is –, vagy egy kormánynak sem elég a felelőssége, mert ennek a terhét egy egész nép viseli... Vónja vissza, tegye jóvá, mert ennek bűnhődését a mi népünk fogja megélni*” (Sztójai Döme miniszterelnököknek.)

Hasonló levél Jaross Andor belügyminiszternek.

Barátaitól azzal búcsúzott: „Remélem, további magyarázat nem szükséges.” (Mindszenty József veszprémi püspök a püspöki kar keretében is hasonlóan tiltakozott 1944

júniusában. November 27-én pedig már a magyar zsidóság és a Dunántúl védelmében Budapestre bevitt memoranduma után már a náciok foglya.)

Márton Áront egyébként később az izraeli Jad Vasem Intézet a Világ Igaza címmel tüntette ki.

Románia kiugrása, 1944. augusztus 23.

Az esemény Kolozsvárrt érte. Gyulafehérvári székhelyére történő visszatérése ellenzőinek adott válasza: „Visszatérek még akkor is, ha mind a két oldalról fegyverlövéssekkel fognak fogadni engem.”

Magyar sorskérdés Erdélyben (1944–47)

A „kis magyar idő” Észak-Erdélyben véget ért. A román bosszúállás (csendőr- és rendőrterror, a Maniu-gárdisták vérengzései) olyan kegyetlenkedésekkel indult, hogy Márton Áron Petru Groza miniszterelnök szemére veti: *„Az eseményeknek nem a román belátás vetett véget, hanem az orosz hadseregparancsnokság rendelete, amellyel 1944 november elején Észak-Erdély területéről kiparancsolta a román fegyveres alakulatokat, s az oda visszatért román közigazgatást...”*

Az egyébként Budapesten jogvégzett Petru Groza (Groza Péter) román miniszterelnök lényegében betilva az összes többi magyar pártot, összehívta – a részben kommunista gyökerű – Magyar Népi Szövetség (MNSZ) Központi Bizottságát Marosvásárhelyre 1945. november 15-én. Ott parlamenti mandátumok felajánlásával, a kisebbségi jogok ígéretével elérte, hogy a többség a Romániához való tartozás szándékát deklarálja. Ehhez persze elfogadható szöveget is kellett kreálniuk a határok légiesüléséről, a nemzeti jogegyenlőségről. (A Memorandumot egyébként Tatarescu külügyminiszter a békekonzferencián később fel is olvasta.) Márton Áron értesülve a marosvásárhelyi eseményekről, tanácskozott az Erdély vallási, szellemi, gazdasági életéért még felelős pozícióban lévő személyekkel. Döntésük, hogy önálló képviselőt küldenek Párizsba, hogy ott szigorúan etnikai határok meghúzása döntson róluk, és ne nélkülük. 1 350 000 magyar sorsát kívánták igazságosan rendezni minél kevesebb román sérelmével. A dokumentum igen, de felkért küldöttjük nem juthatott Párizsba. A hivatalos magyar küldöttség – Rákosiék ereje, a szovjet nyomás, Gyöngyösi külügyminiszter beletörődése miatt – a többszöröse helyett már csak 4000 négyzetkilométer határ menti területért harcolt. Bár amerikai részről kezdetben volt fogadókészség, de még ez a minimális követelés sem teljesülhetett. 1946 Pünkösdjén a síksomlyói búcsún még olyan beszédet akart mondani, hogy a búcsú népgyűléssé váljon, és mondja ki, hogy „rólunk, nélkülünk ne határozzanak, és ne akarják az erdélyi magyarságot keresztire feszíteni.” Tanácsadói óvták: „Püspök úr! Második Siculicidium lesz, felkoncolják a székelyeinket itt, a búcsúban”. Végül elállt tervétől, de még egyszer, 1946 szeptemberében meghívta tanácsadásra első tervének aláíróit egy tiltakozó memorandum kiküldésére. Addigi támogatói – elemezve a helyzet kilátástalanságát – lebeszéltek erről. Hívei érdekében is beletörődött

a változtathatatlanba, de Grozának írt levelei világosan tükrözték véleményét és a közhangulatot.

„Nagyméltóságod nyilatkozataival szemben... az önkéntes beilleszkedésre a magyarságnál nem tapasztalható semmiféle hajlandóság!”

„A magyar nemzetből erőszakosan kiszakított erdélyi magyarságot (27 éve) kisebbségi léte győzte meg arról, hogy román fennhatóság alatt sem egyedeiben, sem mint nemzetiség nem élhet szabad emberhez méltó életet.”

(Mindszenty József hercegprímás szintén szakértői anyagát egyházi vonalon próbálta hasznosítani.) De tárgyilagosan el kell ismerni, hogy Groza alatt néhány évig javult a kisebbség helyzete (csángó iskolák...)

1948–1967

1948. október 3-án szinte egy időben Mindszentyvel, körlevélben tiltakozik az egyházi iskolák államosítása ellen. Megerősíti az iskolán kívüli hitoktatást. A görög katolikus egyházat sem tudta persze megvédeni, de betiltásakor utasítja saját egyházát, hogy eszközeikkel (szertartási kegytárgyak...) segítsék azokat. Az év végén és '49 elején már (a magyarországi „folytatásaként”) megindult ellene a sajtóhadjárát (Scintea...), és többször megkísérelték letartóztatását.

Hívei vidéki útjain testükkel védelmezték, gépkocsivezetője pedig úttalan utakon haza tudta juttatni gyulafehérvári palotájába. De rövidesen (június 20-ra) bukaresti megbeszélésre rendelték, és egy másik – áruló – gépkocsivezetője motorhibát színleelve „átjátszotta” a letartóztatására küldött másik kocsira, majd börtönről börtönre hurcolták. Zárt tárgyalásán (csak 1951-ben!) fő vádpont volt a párizsi béketárgyalás előtti tevékenysége. El is ismerte. Döbbenetes azonban, hogy a bukaresti hadbíróóság olyan koncepciót kreált neki és társainak, amely szerint Rajk László, Tito marsall, no és persze az amerikai imperialisták segítve a magyar kormányt meg akarták buktatni a román államhatalmat. Ítélet, majd keserves börtönévek. Ottani viselkedéséről – a máramarosszigeti fogsága idején vele raboskodó – román Alexandru Todea (a betiltott görögkatolikus egyház püspöke) a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott. A Securitate támadó kritikájára ironikusan válaszolt: „*Őnök a hibásak! Én nem ismertem Márton Áron püspököt addig, amíg önök 3 évre össze nem zártak velem egy cellába. E nélkül valószínű, hogy soha ilyen jól meg nem ismerhettem volna.*”

Majd a szigorú börtönök után ismét visszakerült első fogsága helyére, a belügyminisztérium pincéjébe, azután egy volt bojár villájának alagsorában élt majdnem egy évig. 1955. február 2-án a bukaresti érsekségen már lakosztálya volt és misézhetett is. (Börtönévei alatt XII. Pius pápa címzetes érsekké nevezte ki, de titokban tartották, nehogy súlyosbítsa a püspök helyzetét.)

1955. március 25-én térhetett vissza székhelyére. A hatóság abban bízott, hogy ha neki nem is sikerült teljesen a papság megosztása, de a püspök váratlan visszatérése majd ezt is elintézi. Tévedtek. Áron püspök a bűnösökkel ugyan canosszát járat (szigorú bünbánat, lelki gyakorlatok, még pénzbüntetés is a Teológia javára), de ott van

a gyónás és a megváltozott életükkel hitelesített bűnbocsánat. Így az állam többéves „építkezését”, mint a hatalom megállapította, „*ő egy óra alatt lerombolta*”.

Nem is nézték sokáig tevékenységét tétlenül. 1956 nyarán beidéztek a gyulafehérvári rendőrségre, bevonták igazolványát, megvonták szabad mozgási jogát, és tartózkodási helyéül a püspöki palotát (a székesegyházzal) jelölték ki, ahol egyszerű macacssággal bémált, papokat szentelt. (Mindszentyhez megint hasonlóan ő is kapott kompromisszumos ajánlatokat, szabadságát illetően. Mindszenty inkább maradt „a Börzsöny vadonában”, „megingathatatlaná vált” elhatározásával, „hogy a rabhalál vagy a megalkuvó szabadulás alternatívájában az elsőt választom”.) Márton Áron pedig Gyulafehérvárott, mivel vallotta, hogy „Isten törvényeiben s az egyház ügyeiben alkudozást nem ismerek”.

(Márton Áronra egyik kerti sétáján rá is löttek, de az értesített rendőrség közölte, hogy tudnak róla, és sajnálják, hogy a golyó célt tévesztett.) Csak több mint 11 év után Bukarestben „derült ki”, hogy csak „a csúnya helyi hatóságok” tartották házi őrizetben. Szabadulását részben Franz Kőnig bécsi bíborosnak köszönhette. Hívei ismét könnyes ünnepléssel fogadták, csak Csíkszeredában egyszerre 18 ezren bémálkoztak nála.

1969-ben majd ’71-ben eljut Rómába is, ahol az egyik püspöki szinóduson a sokat szenvedett püspököt érdeklődéssel hallgatók azt várták tőle, hogy hosszan sorolja panaszait. Ehelyett elhangzott latin nyelven figyelmeztetése: „A hierarchia feladata, hogy szavát felemelje, amikor az igazságot vagy az emberi személyiség méltóságát és jogait támadás éri.”

Utolsó évei

A ’70-es évek közepén már sokat betegeskedett, de jelmondata szellemében képességei szerint végezte munkáját az ismételt zaklatások mellett is. 1980. április 2-án – többszöri kérése után – II. János Pál felmentette az egyházmegyei kormányzás gondjai alól. Szeptember 29-én reggel 9-kor „édesanyám, megyek hozzád” szavakkal fejezte be egyházáért, szülőföldjéért, nemzetéért folytatott szenvedéssel teli, küzdelmes földi életét.

Temetése nagy gondot jelentett a hatalomnak, de végül is csak csíki székely hívei autóbuszait tudták távol tartani. Végző útján lényegében elkísérhette az egész magyar nemzet egyházi méltóságaival, világi tisztelőivel, és az erdélyi falvak, városok harangzúgásával. A hatalom utolsó öröme: egy titkosrendőr „gazdagodott” a szemfedélre előzőleg rácsempészett magyar kokárda eltulajdonításával. Összefoglalva: ő volt az elcsatolt Erdély Mindszentyje, Mindszenty pedig a megmaradt ország Márton Áronja. Egy nemzet tagjaiként ugyanannak az egyháznak a nyelvét „beszélték”. Imádkozzunk boldogá avatásukért!

(Az 2017. november 9-én a Fráter György Katolikus Gimnáziumban tartott előadás szerkesztett változata)

Pyrker János László, a „reformkori” főpap

Eszterházy érsek mellett Pyrker tevékenysége hagyta a legmaradandóbb művet Eger városában. Ha semmi más nem épített volna a bazilikán kívül, akkor is az egyik legjelentősebb főpásztorunknak kellene őt tartani. Pyrker korának általános jellemzésére elmondható, hogy a jozefinista szellemű papnevelés hatására, valamint a vallástalan eszmék és a szabadkőművesség térhódítása miatt a katolikus papság fegyelme egyre alacsonyabbra süllyedt. A hanyag papok élete a hitéletet elsekélyesítette. Az egyházi állapotok romlása miatt megszületett a nemzeti zsinat gondolata, melyet 1822-ben Pozsonyban tartottak, de határozatai a sajtós körülmények miatt nem valósultak meg. A megújulási törekvések kiemelkedő alakja volt Pyrker János László, aki buzgó, ám szigorú egyházkormányzatával tűnt ki. Sokat írtak már Pyrker érsekről, feltárták életének mozgatórugóit, ciszterci apáti időszakát, szepesi éveit, velencei éveit, illetve az egri érsekségét is, de a reformkor megújulási törekvései kisebb szerepet kaptak az eddigi kutatásokban, hogy mennyire teljesítette az érseki méltósággal járó feladatokat, mennyire volt jó atya és gondoskodó pásztor a egyházmegyéjének, papjainak és híveinek.



Urbán Márta

A főpapi szerep nagyon fontos részét képezi Pyrker érseki tevékenységének, hiszen építő, iskolaalapító, művészetpártoló, politikusi szerepei mellett elsősorban mégiscsak főpap volt, aki érseksége idején a katolikus egyházi megújulás élén állt. A korszak problémái nemcsak Pyrker János Lászlónak, hanem a XIX. század első felében minden püspöknek alapvető problémája volt, így a hitélet gyengülése is. Ő maga példát mutatott, a külsőségek helyett inkább egy mélyebb vallási élet megélését szorgalmazta, emellett megfelelt a korszak főpapi ideáljának, hiszen jó politikusként jó kapcsolatot ápolt az uralkodóval is, illetve nevéhez fűződik az egri káptalani jelvény, amelyet 1829-ben szerzett meg a káptalan részére. Tudni kell, hogy az egyházmegyéék között csak tizedikként kapta meg az egri káptalan. Ez is jól mutatja, hogy szükség volt az ő szerepére ahhoz, hogy Eger a többi káptalan után szintén káptalani jelvényt birtokolhasson.

Pyrker János László húszéves egri érsekségének sokat köszönhet az egyházmegye, és különösen Eger városa. A székesegyház megépítése, az érseki palota bővítése, a vár rendbetétele, a képtár és még sorolhatnám, bizonyítják azt, hogy az érsek felelősséget érzett a rábízottakért. Pyrker 1826 őszén Bécsben tartózkodott, amikor megvitték neki a hírt érseki kinevezéséről. Gróf Nádasdy Mihály udvari kancellár adta először tudtára, hogy a császár őt 1826. november 9-én egri érsekké nevezte ki. 1827. március 30-án tette le a magyar kancellárián az előírt esküt, majd Velencébe indult, hogy költözését előkészít-

se. A húsvéti ünnepeket még ott töltötte, majd 1827. szeptember 16-án érkezett meg Egerbe. Érkezése alkalmából nagy beszédek voltak, a Líceumban ünnepi vacsora volt, másnap mise, majd Pyrker átvette az egyházmegye vezetését.

Nagy gondot okozott neki, hogy kinevezése következtében nemcsak egyházi, hanem politikai tevékenységgel is foglalkoznia kellett. Az a jelenség, hogy az egyházmegye püspöke egyszersmind közjogi méltóság is, a Római Birodalom idejéből származott. Nagy Konstantin államberendezkedése ugyanis a püspököket megbízhatatlan állami tisztségviselők fölé helyezte. Ez Magyarországon azt jelentette, hogy a megyékben az uralkodó megbízottja a püspök volt, főispáni tisztségben. Abban az időben az egri érsek Heves és Külső-Szolnok megye örökös főispánja volt. Noha szerepe a korszerűsítés jegyében mindig kisebb lett, mert a közigazgatás vezetése egyre inkább az alispán kezébe került, de mint főispán, mégiscsak ő volt a császár bizalmasa.

Az 1825-től összeülő reformországgyűléseken egyre tudatosabban erősödött a küzdelem a magyarság függetlenségéért, és a gazdasági élet fejlesztéséért is. Széchenyi Istvánról tudjuk, hogy mélyen vallásos ember volt, de a magyar főpapsággal nem tudott olyan viszonyt kialakítani, aminek segítségével, ha részben is, el tudta volna fogadtatni nagyszabású terveit, mivel azok zöme az országos politikában a társadalmi változásokat ellenző ókonzervatív irányzathoz tartoztak. Jozefinista szellemű és szabadelvű csoportok egyre radikálisabban fordultak szembe az egyházzal. Pedig a liberalizmus hivatalos programja nem volt nyíltan egyházellenes, meglegedett a teljes körű vallásszabadság és a törvény előtti felekezeti egyenlőség követésével.

Az országgyűlések egyházat érintő talán legfontosabb kérdése a vegyes házasságok kérdése volt. Az erre vonatkozó törvények még mindig hátrányosak voltak a protestánsok részére. Az 1790/91. évi 26. törvénycikk úgy rendelkezett, hogy a vegyes házasságokat a katolikus pap előtt kell megkötni, aki semmiféle akadályt nem gördíthet a házasság megkötése elé. A protestánsok szerint akadálnak minősül, ha a katolikus pap protestáns vőlegénytől reverzálást, vagyis kötelezvényt kér arra vonatkozóan, hogy gyermekét katolikus vallásban fogja nevelni. I. Ferenc 1799-ben úgy döntött, hogy a protestánsok javára katolikus pap akkor is köteles az esketést elvégezni, ha a nem katolikus fél megtagadja ezt a kötelezvényt. A protestánsok a vegyes házasságok ügyét az országgyűlés elé vitték, majd az 1832. és 1836. évi országgyűlésen törvénybe akarták iktatni, hogy a vegyes házasságból született mindkét nemű gyermekek 18 éves korukig az apjuk vallását kövessék, utána szabadon dönthessenek, hogy melyik valláshoz akarnak tartozni. Az ügy végleges rendezését az 1839 és '40 közötti országgyűlésen akarták elérni, ahol mindkét tábla megszavazta azt a törvényjavaslatot, mely szerint a vegyes házasságokat mindig a vőlegény felekezete szerinti pap előtt kell megkötni, a gyermekek pedig az apjuk vallását kövessék. A törvényt az uralkodó nem szentesítette. A Magyar Katolikus Püspöki Kar ezután Lonovics József csanádi püspököt Rómába küldte az ügy rendezéséért. XVI. Gergely 1841. április 30-i keltezésű brevéjében megengedte a katolikus pap passzív közreműködését reverzális nélküli vegyes házasságok esetén. Ez hamarosan állami törvényerőre is emelkedett. Továbbá azt is lehetővé tette, hogy a katolikusok áttérjenek a protestantizmusra, felekezetváltás esetén pedig nem kívánta meg a hatheti oktatást, sem a királyi engedélyt.



Pyrker János
(*Barabás Miklós olajfestménye*)

zése után megkezdte az egyházmegye hivatalos látogatását, hasonlóan az előző állomáshelyéhez. 1827 novemberében az érsek körlevelet intézett a Szabolcs megyei lelképásztorokhoz, hogy a következő évben visitatio canonicát fog náluk tartani. Ezt a látogatást a trienti zsinat írta elő a püspököknek, és a látogatás alkalmával a püspök részletes állapotfelvételt nézett a plébániáról, az ingó és ingatlan javakról, azok állapotáról, a plébánia személyzetéről, a hívekről, a plébánosok megélhetési viszonyairól. Ezeket az adatokat egy könyvben rögzítették, amit a plébánián helyeztek el, másodpéldánya pedig fellelhető a levéltárban. Aki helytörténettel foglalkozik, az tudja, hogy milyen nagy jelentősége van ezeknek a feljegyzéseknek, hiszen ez a legaprólékosabb egyházközségi állapotleírás.

Velencei székfoglalásához hasonlóan itt is azonnal megkezdte a kánoni látogatásokat, és ugyanolyan alaposággal végezte el, mint korábbi állomáshelyein. Itt is meghallgatta a plébánosok prédikációját, ez itt nem okozott olyan problémát, mint Velencében, mert itt prédikáltak a plébánosok a vasárnapi miséken. Levizsgáztatta a gyerekeket is, és megkérdezte a híveket is papjaikról. Ahogy utaltam rá, hogy Szabolcs megyébe küldte el az első körlevelet, az egyházmegye legtrávolabbi és legnehezebben megközelíthető részére látogatott. Itt hatvan év óta nem tartottak vizitációt, hiszen előtte Esterházy püspök járt itt 1779-ben. Pyrker így ír erről: *„Megbémáltam a felnőtteket és a gyermekeket, több mint harmincezer embert.”* Ehhez hozzátartozik, hogy régen nem volt olyan gyakori a bérmlás, mint manapság, hogy évente, vagy kétevente bérmlnak, így volt, hogy tíz, vagy akár még több év is eltelt két bérmlás között, ennek következtében egy-egy bérmláson sokkal több ember járult a bérmlás szentségéhez.

Nemcsak az utókornak, hanem Pyrker érseknek is nagyon értékes adatokat szolgáltatott ez a vizitáció. Itt döbbsent rá, hogy mennyire szegény az egyházmegyéje és bár nagyon sok helyen járt, sok szegénységet látott, de ilyen még sehol sem tapasztalt. Például megírta, hogy a Tisza bal partján szinte az egész terület mély homok, így szinte járhatatlanok az utak. A kállósemjéni vizitációból kiderült, hogy a templom minden elképzelhető színvonal alatti, inkább istállóhoz, mint istenházához hasonlít.

Az egyházmegye megismerése mellett az oktatás megszervezését tekintette egyik legfontosabb és talán legkönnyebben megoldható feladatának. Ezt az esetet is hasonlíthatnánk a szepesi püspökségben végzett tevékenységéhez. Ebben is megvolt a gyakorlata, s mivel tudta, hogy hosszadalmas udvari bürokráciával jár, közvetlenül a császárhoz küldte az alapítási kérelmet, így 1828. február 13-án meg is kapta az engedélyt, ami 1827. szeptember 16-án érkezett Egerbe, tehát kevesebb, mint fél évébe került, hogy létrehozzon egy oktatási intézményt.

1830-ban is találkozott a császárral, és miután hazaért, írta a naplójába, hogy *„hazaérve komolyan foglalkoztatott a gondolat, hogy egy új katedrális építéséhez fogok. Velencében hosszú időn át hozzászóltam, hogy a világ legszebb templomait látom, így egyre kínosabb látvány volt számomra, hogy az egri érseki templom alig különbözik egy falusi templomtól.”* Ez a gondolat is hozzásegítette ahhoz, hogy a következő hét éven belül elkészült a ma is látható székesegyház.

1830. szeptember 8-án a magyar megyék képviselőit ismét Pozsonyba hívták. Pyrkert az a megtiszteltetés érte, hogy ő volt az Országgyűlés elnöke és szónoka. A küldöttek úgy vélték, hogy az ország ügyeinek tárgyalására hívják őket, de nem ez volt az ok, hanem a trónörökös megkoronázása. A császár így szeretne volna biztosítani a fia trónöröklését, akinek egészségi állapotáról, illetve szellemi képességéről nem a legkedvezőbb hírek keringtek az országban, ahogy azután 1848-ban le is mondatták Ferenc József javára.

Közben 1831-ben kitört a kolerajárvány, amely Magyarországra Galícia felől jött és Tiszaújlakon jelent meg először, június 13-án. Pyrker éppen úton volt gyógykezelésre, de visszautazott Magyarországra, hogy az egyházmegyéjében legyen ebben az időszakban is. A határon a határzár miatt nehezen sikerült neki átjutni, de néhány napon belül mégis Egerbe érkezett. 1835 februárjában a császár beteg lett és meghalt.

Néhány gondolat a korszak nagyon fontos szellemiségéről, a hazafias szellemiségről. Elég csak Széchenyi István példájára gondolni, tudjuk, mit ajánlott fel az országnak. Most Pyrker képtáráról szeretnék röviden beszélni. Köztudott volt, hogy az Itáliában gyűjtött képeket Egernek akarta adni, azzal a kötelezettséggel, hogy a fenntartás költségeit a város viselje. A város vezetősége húzódozott az adománytól, hiszen nagy terhet jelentett volna nekik a képek fenntartása és gondozása. Mégis nem ez vezette képeinek nagylelkű felajánlásához, hiszen annak igazi oka a hazafias érzése volt. Úgy vélte, hogy a képek nagyobb hasznára vannak a magyarságnak az ország központjában, mint Egerben. Így a képek 1844-ig Egerben maradtak, majd Pestre szállították azokat, és a nádor két év múlva nyitotta meg a képekből rendezett gyűjteményt, amely az első magyar képgyűjtemény lett, és a nádor ötvenéves hivatali tevékenységének jubileumára nyílt meg.

Pyrker sokrétű tevékenységéhez hozzátartozik annak felismerése, hogy az egyházmegye északi és déli megyéi között milyen nehéz a közlekedés, így 1839-ben építtetni kezdte az úgynevezett Pyrker-szorost, amely Szarvaskő felé levágta az utat, így sokkal rövidebb útvonal jött létre az északi és a déli megyék között. Az emléktáblán egy 1840-es dátum szerepel, valószínű, hogy elnézték a számot, mert az út 1846-ban lett kész, ezt Pyrker emlékirataiból tudjuk. Más forrásokból azt is tudjuk, hogy 1845-ben a tervezők még dolgoztak.

Pyrker a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja lett 1844. december 24-én. Széchenyi írta alá a Magyar Tudós Társaság által adományozott kinevezési okmányt. Pyrker 1841-ben újabb adományt adott a köznek, mégpedig Bécsben volt egy háza, amit I. Ferenc császár emlékére a felnőtt vakoknak adományozott. Kikötése csak annyi volt, hogy védőszentjének napján, Keresztelő Szent János ünnepén és az ő halálának napján az intézet lakói gyeyenek részt szentmisén, és imádkozzanak érte.

Hasonló felajánlást Egerben is tett, 1842-ben a városi magisztrátusnak ajándékozott egy házat, melyet korábban vásárolt. Azért adta a városnak, hogy legyen hol elszállásolni az itt tartózkodó tiszteket. Ebből az alkalomból a városvezetés Barabás Miklóssal megfestette Pyrkernek a klasszikus, életnagyságú képét. Ezt a városházán helyezték el, abból a célból, hogy mindig emlékeztesse a várost a nagylelkű adományozóra. A képen Pyrker a vaskoronarenddel látható, mellette látszik a székesegyház kontúrja, amelynek tervrajzait a kezében tartja, illetve az érsek az általa épített székház déli szárnyának balkonján áll, a Pyrker szárny balkonján, mellette pedig egy asztalon az irodalmi művei láthatók.

Tevékenysége nem korlátozódott Magyarországra, sok más helyen is alkotott, melyekről több helyen is emléktábla látható, Bécsben, Karlsbadban, Velencében. Egerben a bazilika, a tanítóképző, amely ma az Eszterházy Károly Egyetem, illetve a szarvaskői szoros átvágása is hirdeti az emléket.

Végül a Pyrker halálakor írt Gyászhangokból szeretnék röviden idézni. „Szomorúan zeng kezeimben a lant, / Mint a gyermek sír, ki a messzeségben / El veszíté hön szeretett szülőjét, / Édes egy atyját. // Nincs tehát *Pyrker?* Megye, árva lettél...?! / Bús király vagy most, ki fel és lejárván / Ősz fejedről a koronát elejtenéd / Messze, de messze! // Harmadik hír ez, hire e halálnak; / S így mi háromszor (magyar összokásként) / Isszuk a búnak keserű pohárját; / S végre fenéig. // Nincs tehát *Pyrker!* Legalább nekünk nincs...! / Él ugyan fényes neve a dicsőség / Templomán, honnét sirató honát is / Át sugározza: // De nekünk végkép letűn a tűzoszlop, / Melly ha nem negyven, legalább felényi / Éven át szentül ragyogott megýnknék / Isteni fénynyel. // Nincs tehát *Pyrker!* Heves és Eger, ti, / A kikért gond, s terv nehezült szívére, / Kik „hosannával” fogadtatok ollykor, / Nem szomorogtok? // Látom a gyásznak borúját fölöttük... / Hisz nem is gyermek vagy az, avvagy ez már, / A ki atyjának mosolyogva nézi / Gyásztemetését. // Nincs tehát *Pyrker!* Tudomány ’s Művészet, / Hát ti mit hoztatok terítőül e nagy, / E világhírű ravatalra vélünk / Csarnokotukból?

(Pyrker János érseki beiktatásának 190. évfordulója alkalmából Egerben rendezett konferencián 2017. október 17-én elhangzott előadás szerkesztett változata)

Szántay-Szémán István élete és munkássága

(ABAÚJSZÁNTÓ, 1880. JÚLIUS 5.–
MISKOLC, 1960. DECEMBER 22.)

A Miskolci Apostoli Exarchátus, majd „jogutódja”, a Miskolci Egyházmegye történelmét kutatva még sok feltáratlan terület, esemény található, valamint olyan fontos személyek életútja ismeretlen, akik szolgálták és alakították a több évtizedes munkálkodást. A Mindszenti temetőben található a tudós pap, Szántay-Szémán István sírja. Ő évtizedeken át élt és dolgozott Miskolcon. Érdekes az az út, ahogyan ide került. Az első püspök, Papp Antal érsek halála után pedig az Exarchátus vezetője lett. Máté Csaba szabolcsveresmarti görögkatolikus parókus mutatja be életútját.

„...azon szent meggyőződéssel dolgozunk helyünkön,
hogy csak hangos reklám és a változó emberi tekintetekről való félelem nélkül
lehet mélyreható lelki munkát végezni.”¹

BEVEZETÉS

Kutatásaim tükrében² szeretném bemutatni Magyar Görögkatolikus Egyházunk múltjának egyik kimagasló egyéniségét, dr. Szántay-Szémán Istvánt, a Miskolci Apostoli Kormányzóság első általános helynökét. Életének, munkásságának két fő pillére: a görögkatolikus magyarság sorsa, fejlődése hazánkban és a világon, annak megismeretése, valamint az egyház egységének ügye és az abban betöltött szerepünk. Szemé-

¹ Idézet Szántay-Szémán Istvántól, *A Miskolci Gör. Szert. Kath. Apostoli Kormányzóság története...*, 21.

² Ennek az előadásnak az alapja 2002-ben készült szakdolgozatom, melynek témája: Szántay-Szémán István élete és munkássága. Az eredeti munka a nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárában található. Dolgozatom alapjául az 1916-ból fennmaradt, saját kézzel írt önéletrajz szolgált, valamint a szakirodalmon korabeli szerzők írásai, visszaemlékezései és a hozzám igen szívélyes leszámazottak, akik az általuk ismert és birtokolt valamennyi adatot, emléket örömmel bocsátották rendelkezésemre. Az életrajz megírásában a következő írásos munkákra támaszkodtam: ifj. SZÁNTAY István (a helynök úr fia) kézzel írott életrajza, UDVARHELYI Zsuzsanna (a helynök úr dédunokája) kézzel írott dolgozata, Zsámbék 1999, DUDÁS Miklós, hajdúdorogi megyéspüspök, a Miskolci Exarchátus apostoli kormányzója által Szántay-Szémán István halálára kiadott körlevél, Nyíregyháza 1961, *Új Ember* 1961, 2. sz. 2., PIRIGYI, I., *Görög katolikus papi sorsok*, Debrecen 1999, 58–73., *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve 1912–1987* (a továbbiakban Jubileumi Emlékkönyv), Nyíregyháza 1987, 216–218., *A Miskolci Gör. Szert. Kath. Apostoli Kormányzóság története...*, 70.; SZINNYEI, J., *Magyar Írók Élete és Munkái*, XIII. köt. Budapest 1909, 660., *Révai Nagy Lexikona*, XVII. köt. Budapest 1925, 483., *A Magyar Társadalom Lexikonja*, Budapest 1931, 539., *Új Magyar Irodalmi Lexikon*, Budapest 1994, III. köt. 1492.

lyiségének és műveinek megismerése által bepillantást nyerhetünk történelmünk egy fontos szakaszába.

1. GYERMEK- ÉS IFJÚKOR (1880–1903)

1880. július 5-én született Abaújszántón, és még ezen a napon meg is keresztelték az abaújszántói görögkatolikus templomban. Édesapja Szémán István, görögkatolikus suszter, édesanyja Bene Rozália, római katolikus vallású volt. 9 gyermekük közül István a legidősebb.

Tanulmányai: az eperjesi királyi katolikus főgimnáziumban tett érettségit, majd az eperjesi teológiai akadémián, a budapesti Paedagógiumban, az eperjesi Jogakadémián és a Kolozsvári Tudományi Egyetemen tanult. Képesítései: plébánosi vizsga, középiskolai hittanári oklevél, kánonjogi oklevél.

2. EPERJESI ÉVEK (1903–1919)

1903. július 14-én házasságot kötött Kizák Annával, akinek felmenői apai és anyai ágon is görögkatolikus papok voltak.³ Házasságukból négy gyermek született: Jolán, Erzsébet, Mária, István. Dr. Felsővályi Vályi János, eperjesi megyéspüspök szentelte áldozópappá 1903. szeptember 20-án. Felszentelése után előbb Sófaluba, majd Eperjesre kapott segédlelkézi kinevezést.

A papi szolgálatán túl tanárként is működött. Mindemellett hírlapírói és irodalmi tevékenységet is folytatott. Irodalmi ismertetései, fordításai, szépírói munkássága országosan ismertté, elismertté tették tevékenységét.⁴ 1911-ben szentszéki tanácsos lett.

Műveltségére vonatkozóan csupán még egyetlen adatot említünk: nyolc nyelven nagyon jól beszélt – latinul, görögül, ószlávul, szlovákul, németül, olaszul, ruténul és oroszul (az utóbbinak több nyelvjárását is), és a hozzátartozók visszaemlékezése szerint azt mondta, „nem irodalmi nyelven” franciául és angolul is tudott.

Szémán István a háború alatt tartalékos százados-lelkész volt, kitüntetés is szerzett. 1918-tól a háborúban feldúlt iskolák újjáépítése és a rutén népművelés terén munkálkodott.⁵ 1919-ig élt családjával Eperjesen, feleségével és három lányával.



³ Fennmaradt egy levél, melyet Szántay-Szémán István írt feleségének „Házasságunk 34. évfordulójára: jul. 14. (1903–1937.)”. Innen ismerjük házasságkötésük időpontját.

⁴ Vö. *Keleti Egyház*, 1941, 67.

⁵ Vö. *A Magyar Társadalom Lexikonja*, 539.

3. MENEKÜLÉS, SZUHAKÁLLÓ, BUDAPEST (1919–1925)

1919-ben a Szlovák Tanácsköztársaság elől a családnak menekülnie kellett Eperjesről. Szémán Istvánt a Szlovák Köztársaság osztályidegennek és ellenségnek tekintette. Megelőzve a családot egy káposztásszekéren, a káposzta alatt menekítették át a határon, a család marhavagonban követte.”⁶ A Felvidéket megszálló csehek kiutasították, ám a csonka ország szomorú szívvel, de szívesen fogadta be az üldözötteket, közöttük dr. Szémán Istvánt és családját. Átmenetileg Szuhakállóban kaptak helyet, mely akkor még nem volt önálló egyházközség. A templomot 1924-ben szentelték fel, pünkösöd napján a Szentháromság tiszteletére.

1920-ban dr. Novák István püspök úr kinevezte őt tb. kanonokká, majd Budapesten a tanítóképző intézet tanára, később igazgatója lett. Megbízták emellett a Kisebbségi (Nemzetiségi) Minisztérium abaúj-borsodi kirendeltségének vezetésével, s a Nemzeti Múzeum, ezt követően pedig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium munkatársa lett. Bár hivatala miatt Pesten tartózkodott, hétvégeken hazautazott családjához és a hívek ellátására. Közben az újságírással sem hagyott fel. Munkatársa volt a *Görög Katolikus Tudósító* és a *Görög Katolikus Lelkipásztor* című lapoknak.

4. A MISKOLCI APOSTOLI KORMÁNYZÓSÁG MEGALAKULÁSA (1925)

1925-ben megalakult a Miskolci Apostoli Kormányzóság. Ebben nagy szerepe volt Szántay-Szémán Istvánnak. Családjával Miskolcra költözött, ahol a Miskolci Apostoli Adminisztratúrán Papp Antal titkára lett, s beválasztották abba a négytagú konzultori testületbe, amelyet a címzetes érsek rögtön székfoglalása után hozott létre. Egészen 1960-ig volt tagja a testületnek. Főpáosztora kinevezte „vicarius generalis”-nak (azaz általános helynöknek) és egyházmegyei főtanfelügyelőnek, s mivel még ebben az évben megszervezte a szentszéki bíróságot, kinevezte annak elnökévé is. 1927. január 8-án XI. Pius pápa Rómában a pápai prelátusi címet adományozta neki.

5. A KELETI EGYHÁZ CÍMŰ FOLYÓIRAT (1934–1943)

Egész életművének legkedvesebb és legnagyobb feladatát az jelentette, hogy a görögkatolikuság, illetve a Keleti Egyház sorsát, fejlődését előmozdítsa hazánkban és a világon. Másik fontos célkitűzése a keresztény uniós mozgalmak ismertetése és terjesztése, az egyház egységének helyreállítása volt. 1934-ben Szántay-Szémán István és Kozma János atya vezetésével a görögkatolikus papság lelkes tagjai megalapították a Chrysostomos Társaságot. Ennek célja: „a tudományos kutatás és az irodalom eszközeivel a magyar gör. kat. egyház, távolabbi vonatkozásában Keleti szertartású egyház történetére, jelen állapotára, liturgiájára, vallásérkölcsi, kulturális és szociális életére vonatkozó adatokat föltárni, összegyűjteni, földolgozni és ismertetni. [...] a Keleti s közelebről a gör. kath. egyház liturgiájának és történetének ismeretét az egyházon kívül is terjeszteni, a szent

⁶ *A Magyar Társadalom Lexikonja*, 539., PIRIGYI, I., *Görög katolikus papi sorsok*, 58., UDVARHELYI Zsuzsanna témadolgozata dédnagypapjáról, dr. Szántay-Szémán Istvánról, Zsámbék 1999., 3–4., FELSOVÁLYI Nagy Levente (dr. Szántay-Szémán István unokája) is megerősítette ezt.

unió és távolabbról a teljes keresztény egyházi egység eszméjét ápolni, s az Anyaszentegyház keretein kívül álló kereszténység körében is népszerűsíteni.”⁷ E célkitűzés szócsöve lett a *Keleti Egyház* című tudományos és egyházpolitikai folyóirat, melynek első számát Papp Antal érsek úr támogatásával, a munkatársak hűségese, kitartó munkájával, 1934 januárjában jelentette meg Szántay-Szémán István, és melyet – nem kis áldozatok árán – egy évtizeden át szerkesztett és tartott fenn.

6. NÉVVÁLTOZTATÁS, KITÜNTETÉS, AKTÍV KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉG (1934–1936)

1934-ig csak úgy találkozhattunk mindenütt a helynök úr nevével: dr. Szémán István. Később azonban: dr. Szántay-Szémán István. Ennek oka az, hogy 1934. október 3-án családi nevét – kérésére – a Magyar Királyi Belügyminisztérium 35.868/1934. III. szám alatt SZÁNTAY névre magyarosította. Ettől kezdve írásait, könyveit dr. Szántay-Szémán István néven adta ki. Erre és egyházi és társadalmi életben szerzett kiváló érdemeire való tekintettel engedte meg a miniszter, hogy Szémán doktor a Szántay nevet ypszilonnal használhassa.”⁸

1935-ben, amikor a kormányzó úr tanügyi főtanácsossá nevezte ki, már „dr. Szántay-Szémán István állami tanító-képzőintézeti igazgató urnak” címezték a dokumentumot.

XI. Pius pápa 1935. jan. 27-én elrendelte, hogy valamennyi papnevelő intézetben évente rendezzenek egy Keleti Napot, hogy jobban megismerjék a növendékek a keleti kereszténységet. Ezeknek megszervezésében szintén aktívan részt vett Szántay-Szémán István, és több magyarországi szemináriumban tartott ezeken a rendezvényeken előadást.⁹

7. A SZENT SÍR LOVAGREND LOVAGJA (1937)

1937. március 12-én a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend lovagjává avatták, ő lett a magyarországi alamiznamester. A lovagságot bizonyító iratot a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend nagymestere, Aloysius Barlassina, jeruzsálemi patriarka írta alá 1937. március 12-én Jeruzsálemben. A rend feladata a palesztinai szent helyek rendben tartása és megóvása volt.

8. A XXXIV. NEMZETKÖZI EUCHARISZTIKUS KONGRESSZUS ÉS A SZENT ISTVÁN EMLÉKÉV (1938)

A következő év fontos és meghatározó volt egész nemzetünk életében, hiszen kettős ünnepet ültünk: XI. Pius pápa Budapestet jelölte ki az Eucharisztikus Világkongresszus színhelyéül. A kongresszus jelszava: „*Eucharistia – Viviculum caritas*” (Eucharisztia – A szeretet köteléke).

⁷ Szántay-Szémán István és Kozma János atya nyilatkozata a társulat céljairól (vö. *Görög Katolikus Szemle*, 1934. febr. 14.).

⁸ *Keleti Egyház*, 1934, 265.

⁹ Az első 1935. május 6-án, Szent János evangélista – a székesegyház védőszentje – napján tartotta az egri szemináriumban (vö. *Keleti Egyház*, 1935, 147., valamint PIRIGYI, I., i. m. 59.).

A nemzeti ünneplés másik meghatározó jelentőségű eseménye: ezen évben emlékezünk meg Apostoli Királyunk, Szent István halálának 900. évfordulójáról is.” Az emlékévé méltó megünneplésére megalapították a Szent István Emlékév Országos Bizottságát, melynek tagja lett dr. Szántay-Szémán István is. A jeles események lezajlása után Papp Antal c. érsek, apostoli kormányzó úr a miskolci apostoli kormányzóság archipresbyterévé nevezte ki.

9. A LITURGIKUS KÖNYVEK ÜGYE

Az emlékévének a *Keleti Egyház* szerkesztősége számára még egy szempontból különös jelentősége volt: ekkor adták ki ugyanis a *Dicséjrétek az Úr nevét!* című „görögkatholikus egyházi zsolozsmakönyvet”, mely a zsolozsma állandó részeit, valamint a szentek és az ünnepek énekeit tartalmazza. Nem álltak ugyanis a papok és hívek rendelkezésére megfelelő görögkatolikus szertartási könyvek, a papok kézírással sokszorosított könyvekből végezték a szertartásokat.

10. „AZ UNIÓ HARCOSA” – A SZEMISZ (1939)

Ennek a rendkívül energikus, sokoldalú, mozgalmas életnek – mint már többször utaltunk rá – egyik legfőbb törekvése az UNIÓ, azaz az Egyház egységének helyreállítása volt. Dr. Szántay-Szémán István egész életét, életművét átszövi ez a nemes cél. Nem csupán a *Keleti Egyház* című lapban, hanem más folyóiratokban is, minél szélesebb körben igyekezett terjeszteni az unionizmus eszméjét. Uniós tevékenységére a koronát akkor tette föl, amikor 1939-ben sikerült létrehozni Magyarországon egy uniós egyesületet, a SZEMISZ-t, azaz a Szent Miklós Magyarországi Uniós Szövetséget.

11. A II. VILÁGHÁBORÚ ALATT (1940–1945) ÉS A HÁBORÚ UTÁN

A II. világháború kitörése idején is rendíthetetlenül szolgálta nemzetét, egyházát, főpásztorát, folytatta a tudományos munkát. 1941-ben egyházi és közéleti tevékenységért Magyarország kormányzója a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntette ki.

Az 1945 utáni időszakra vonatkozóan – a *Keleti Egyház* című folyóirat megszűnése miatt – kevés adat áll rendelkezésünkre Szántay-Szémán István életéből. Nagyrészt az unokák beszámolóira támaszkodhatunk.¹⁰ Szántay István, a helynök úr unokája így emlékezik: *„Egy épületben laktunk. Ő a földszinten élt, mi pedig sokszor szaladtunk le hozzá. Már beteg volt, így nem nagyon ment sehová, otthon misézett óslávul. Rendkívül szerény volt. Oroszból foglalkozott velem. [...] A Gerő utca 16. szám alatt volt Miskolcon a házunk, ahol laktunk. Volt az utcában egy idős suszter, aki ott dolgozott. Nagypát mindenki ismerte, tudták, hogy papi ember. Bárki bejöhetett hozzá vigaszt, tanácsot kérni, és ő mindenkivel szóba állt. A suszterrel is jó viszonyban volt, el-elbeszélgettek. Nagypapa nem egyszer behívta egy pohár pálinkára, borra. [...] Aztán jöttek az oroszok... A háza-*

¹⁰ Három unoka visszaemlékezéseiből meríthettünk: SZÁNTAY Istvánéból, valamint dr. UDVARHELYI Ágnes és FELSŐVÁLYI Nagy Levente emlékeiből, akiknek ezúton is megköszönöm odaadását, segítőkészségét.

kat elvették, és a család is várta a csomagolási alkalmat. Jött a bizottság, és lefoglalták a házat. Két orosz tiszt jött, a suszter is velük volt. Kiderült, hogy titkos kommunista. Ő lett Miskolc párttitkára, élet és halál ura... De kijelentette, hogy amíg ő él, nem nyúlhatnak a házhoz, megtarthatja a család.

Nagyapa, mivel jól beszélt oroszul, az oroszok tolmácsa volt. Így sok szerencsétlen vádlott emberen tudott segíteni a jól megfogalmazott „fordításokkal”. Ő a suszter védelme alatt állt.”

A másik két unoka, dr. Udvarhelyi Ágnes, született Felsővályi Nagy Ágnes és testvére, Felsővályi Nagy Levente, Szántay-Szémán István Mária nevű lányának gyermekei, a következőket mondták erről az időszakról: „1945 után három és fél évig ott éltünk nagyapámnál. [...] Jól beszélt oroszul... Tisztelték az orosz tisztek, őt hívták tolmácsolni mindenhová. A zsidóüldözés idején a pincében, a farakás mögött két zsidó családot bújtattott, ezért nem mehettem soha – mondja Levente – a pincébe játszani.”

Az egyházi iskolák államosítása idejére vonatkozóan az unokák egyaránt utalnak arra a tényre, hogy Szántay-Szémán István ebben az időszakban összeütközésbe került Mindszenty József bíboros, hercegprímással: Szántay István ezt mondta erről: „[Nagyapa] az Országos Tanfelügyelői Bizottság tagjaként Mindszenty hercegprímás úr fennhatósága alá tartozott, és elég élesen szembekerült vele. Amikor az egyházi iskolákat államosították, a bíboros úr nézete az volt, hogy ezekben az iskolákban nem taníthatnak egyháziak. A kántortanítóknak és más tanárok csak akkor maradhattak az iskolákban, ha letették a hűségnyilatkozatot, különben, ha nem, maximum utcaseprők lehettek. Ezeknek az embereknek általában nagy családjuk volt. Nagyapa újságbeli nyilatkozatban (az Új Emberben)¹¹ arra buzdította őket, hogy írják alá a nyilatkozatot, tanítsanak tovább, de ne ateista módon. Mindszenty hercegprímás úr ezek után hívatta, és felelősségre vonta ezért. Nagyapa azt mondta: az Egyház akkor kötelezheti őket a nyilatkozat elutasítására, ha gondoskodik a megélhetésükről és foglalkoztatni tudja őket. Nem lehet több ezer családot mártírsorsba taszítani! Erre a hercegprímás úr kiközösítéssel fenyegette.” A másik két unoka így nyilatkozott erről: „Mindszenty hercegprímás úrral nézetkülönbségbe kerültek. A hercegprímás úr kihirdette: Kiközösíti azokat a népiskolai tanítókat, akik tovább tanítanak az államosított iskolákban. Ám ezek a tanítók 8–12 gyermekes családapák voltak. Nagyapa levelet írt ebben az ügyben a hercegprímás úrnak, melyben kérte, hogy enyhüljön meg ebben a kérdésben, hiszen ezeknek az embereknek el kell tartaniuk a családjukat. Mindszenty bíboros úr azonban nem akart engedni, nagyapa pedig azt a nézetet képviselte, hogy tanítsanak tovább, s ezt tolmácsolta is nekik. Ezért kettejük viszonya megromlott, ami nagyapát rendkívül bántotta.”

Arról is szólnak, hogy Szántay-Szémán István ezekben az években állami kitüntetésben részesült, amit utólag nagyon szégyellt: „Halála előtt nem sokkal kormánykitüntetést kapott, melyet a Parlamentben adtak át. Dudás püspök úr előtt szégyellte ezt a kitüntetést – püspök úr úgy gondolta, nem kellett volna elfogadnia. Dudás püspök úr meglátogatta otthonában nagyapát. Nehezményezte a kitüntetés elfogadását, amit az államtól kapott. Erre azt válaszolta: »Elteszem, sosem veszem elő!«”

1950-ben ünnepelte meg születése 70., helynöksége 25. évfordulóját. E jeles alkalomból papjaitól és híveitől nagyon kedves ajándékot kapott: „Lelkicsokrot”, amelyen „egy

¹¹ Az Új Ember e számai sajnos nem álltak rendelkezésre.

csokorra való” imádságos cselekedetet gyűjtöttek össze: „Szentmise végzése: 114, Szentmise hallgatás: 3531, Szentáldozás: 1218, Szentségimádás: 744, Szentgyónás: 35, Rózsafüzér: 4450, Paraklisz: 109, Kilenced: 8, Miatyánk: 12 515, Üdvözlégy: 13 425, Hiszekegy: 1064, Egyéb ima: 1776, Jöcselekedet, böjt: 194.” Ezzel köszöntötték a „70 éves papot és írot”, akit papjai és hívei nagyon szerettek, sokan támogatták, hívták őt idős korában is.

Az ötvenes évekről az unokáktól annyit tudunk, hogy nagyon nehezen élte meg ezt az időszakot. Helynökként a püspöki konferencia tagja volt, az államosítás, az állam és az egyház erőszakos módon kicsikart megegyezése nagyon megviselte.

Szántay-Szémán Istvánnak a békepapi mozgalomban való részvételére vonatkozóan mindössze annyi adatunk van, hogy elnökségi tagként szerepel azon személyek listáján, akikkel – a munkatársak javaslata alapján – a katolikus békemozgalom irányítását tervezték (1953). Ehhez a tervezethez a következő megjegyzés kapcsolódik: „A párt-központtal és az Országos Béketaanáccsal való konzultáció után az ÁEH javaslata némileg módosult, melyet aztán a választás során egyhangúlag megszavaztak.” Az elnökség végleges listáján mint alelnök szerepel.¹² Az 1956-os események sikerében sem reménykedett. „Nagyapa ’56-ban lebeszélte a papjait, hogy részt vegyenek a forradalomban. Arra biztatta őket, ne engedjék, hogy megöljék a párttitkárt, mert az is ember, és gyilkolni nem szabad! Édesapámnak is azt tanácsolta, hogy ne menjen az utcára. Realista volt. Ő úgy látta, sajnos nem fog sikerülni...”¹³

13. EGY TEVÉKENY ÉLET VÉGE (1960)

Szántay-Szémán István unokái elmondása szerint mindvégig aktívan tevékenykedett.

1960. december 22-én, életének 81., áldozópapságának 57., helynökségének 34. évében, lelkét visszaadta Teremtőjének. Temetése 1960. december 24-én karácsony vigiliáján volt Miskolcon. Halálára dr. Dudás Miklós hajdúdorogi püspök, a Miskolci Exarchátus kormányzója körlevelet bocsátott ki, amelyben kiemelte: „Vele katolikus Egyházunknak fáradhatatlan munkása és az egész magyar görögkatolikusságnak évtizedeken át kimagasló egyénisége szállt sírba [...] Egész életművének legkedvesebb és legnagyobb területét saját maga és az egyetemes katolicizmus felé a keresztény uniós mozgalmak ismertetése és terjesztése jelentette. [...] Bebizonyította, hogy a görög szertartás családos papja az otthon bensőséges és áldozatot kívánó élete



¹² Vö. PÁL, J., *Békepapok. Katolikus békepapok Magyarországon (1950–1989.)*, Bp. 1995, 46–47.

¹³ Vö. Szántay István visszaemlékezése.

mellett kimagasló erényeket mutat, és a hegyen épült, mindenkinek világító egyházi poszton is példaadóan tündökölhet, a megszokott horizont fölé emelkedhet. Munkás életének hosszú pályáján azt is igazolta, hogy az Egyház és haza iránt hűségben gyümölcsöző élet szépen összeforr, s ezért mind a kettő részéről kitüntetésben is részesült. Emlékét minden tisztelője, ismerője és munkatársa kegyelettel őrzi. De mi, az Exarchatus papjaival, híveivel külön is buzgón kérjük örök Főpapunkat, és isteni Mesterünket, hogy adja meg a kiérdemelt jutalmat elhunyt főltszentelt szolgálójának, aki az ő bölcsességében élt, parancsai szerint cselekedett, akinek apostola volt.”

BEFEJEZÉS

Képet kaphattunk a XX. század egyik kiemelkedő, magyar görögkatolikus identitását büszkén vállaló, tudós főpap, dr. Szántay-Szémán István életéről, pályájáról, életművéről, céljairól, a magyar görögkatolikusságról és az unióért folytatott áldozatos tevékenységéről.

Sokszor merül föl a kérdés: Miben határozható meg a mi mai görögkatolikus identitástudatunk? A választ megadni nehéz, de Szántay szellemét, gondolkodásmódját felidézve talán tisztábban, világosabban megközelíthető. Van létjogosultságunk, mozgalmas és érdekes, értékes történelmi múltunk. Keletiek vagyunk, akiknek meg kell őrizni az ősi gyökereket, de ez nem jelenti azt, hogy Nyugattól el kell zárkóznunk, sőt katolikus voltunk ékes bizonyítéka a testvéri szeretetnek. Ám ez a testvéri szeretet akkor őszinte és teljes, ha saját egyéniségünket, eredetiségünket nem adjuk fel mások kedvéért, hanem inkább gazdagítani szeretnénk vele másokat, úgy, hogy közben mi is gazdagodunk mások által.

SÁRKÁNY TIBOR

Emlékezés a miskolci évekre (1985–1997)

Miskolcra kerülésünk több szempontból változást jelentett életünkben és szolgálatunkban. Nagyrészt értelmiségiek voltak a gyülekezet tagjai, s akik tartották az egyházzal a kapcsolatot, azok legtöbbször ismerték és olvasták a Bibliát is. Viszont sok olyan evangélikus is élt a gyülekezet területén, akiről nem tudtunk és akit, a farkaslakai Piroksa szóhasználatával: „életében először a ravatalon láttunk”. Nagyon fontos volt a naprakész gyülekezeti névsor, már amennyire ez lehetséges volt. A gyülekezeti körlevelek kiküldése és főleg a lelkipásztori látogatások szempontjából volt ennek nagy jelentősége. Az első néhány évben, amíg a házfelügyelőknek még kötelező volt a lakónyilvántartó könyv vezetése, volt rá esély, hogy az elköltözötteket megtaláljuk új lakóhelyükön. Amint ez megszűnt, egyre nehezebb lett az elköltözöttek megtalálása. A zárt lépcsőházajtók pedig szintén nagy akadályai voltak a látogatásnak. Sokszor a csengők vagy nem működtek, vagy a neveket nem lehetett elolvasni. Pedig az egyházzal kapcsolatot tartók igényelték a lelkipásztori látogatást. Az ellenkezőjére is volt példa. Amikor megmondtam, hogy ki vagyok és szeretném megismerni őket, be sem engedtek a lakásukba, csak a lépcsőházi ajtóban vagy a kaputelefonon keresztül utasították vissza látogatásomat.

1985. június 18-án vettem először részt a keddi gyülekezeti bibliaórán, amelyet még utoljára elődöm, Szebik Imre tartott. Részemről ez még csak kölcsönös ismerkedés volt a gyülekezet tagjaival. Vasárnaptól kezdve azonban már én végeztem a szolgálatokat. Az első két hónapban primitív körülmények között a földszinti gondnoki hivatalban laktam. A meleg nyár ellenére megpenészedett a bőr aktatáskám és az éppen nem használt cipőm. Ilyen vizes volt az a szoba, pedig sokat szellőztettem is. Lassan döcögött az emeleti lelkészlakás festése és kisebb felújítása. Ebben nem sok segítséget kaptam, jóllehet én teljesen ismeretlen voltam Miskolcon, mégis nekem kellett felkutatni a gyenge minőségű munkát végző iparosokat. Nem sok örömöm volt munkájukban. Végre augusztus 19-én vagy 20-án Miskolcra költöztünk. Iparkodnunk kellett a lakás berendezésével, mert közeledett a beiktatásunk napja.

Beiktatásunk szeptember 7-én, szombaton du. 4 órakor volt. A beiktatást Abaffy Gyula espereshelyettes, arnóti lelkész vezegte. Igét hirdetett dr. Nagy Gyula püspök.



Sárkány Tibor

Beiktatásunk különlegessége az volt, hogy mi nem prédikáltunk. Nem tudom, volt-e erre példa egyházunkban. A püspök úgy gondolta, elég, ha ő prédikál. A nyomdászok jobban értették a beiktatás lényegét, mint a püspök, amikor a mi nevünket nagyobb betűkkel nyomtatták, mint a püspökét. Amikor ezt szóvá tettem nekik, ezt válaszolták: A meghívó középpontjában a beiktatandók vannak és nem a püspök. Az idő rövidsége miatt már nem lehetett változtatni rajta. Dr. Nagy Gyula püspök viszont felháborodását fejezte ki, mondván, hogy „egész Miskolc erről a méltatlanságról beszél”. Nem hiszem, hogy ez kívülről bárkinek is problémája lett volna. Alig tudtam kiengesztelni. Jó évtized múlva, miután egyik unokája konfirmációja alkalmából ő prédikált és a másik unokáját ő eskette Miskolcon, ezt mondogatta: „Tibor, szívesen gondolok vissza a szép miskolci napokra”. Úgy látszik, a feledékenységé legyőzte a hiúságát.

A beiktatásunkon tele volt a templom. Volt gyülekezeteinkből, Csengődről és Hartáról autóbuszokkal és sok autóval érkeztek. Egy kis túlzással: lehetséges, hogy a vendégek többen voltak, mint a miskolciak. A vendégek közül többen sírtak is, sajnálták, hogy eljöttünk tőlük. A szeretet könnyei voltak ezek. A miskolciakat meghatotta, hogy közel 300 kilométerről is ilyen sokan elkísértek bennünket, hogy búcsút vegyenek tőlünk. A vendégeknek pedig imponált a nagy templom és a nagy lakással összenyitott lelkészi hivatal és a gyülekezeti terem a szép könyvtárral. Nekünk is jól esett volt gyülekezeti tagjaink szeretete és ragaszkodása. A reformátusok, római és görög katolikusok, a methodista és baptista gyülekezetek, valamint a város képviselői is köszöntöttek bennünket. Anyuka és testvéreim is jelen voltak.

– Egy héttel a beiktatásunk után volt Hartán az utódom, Szabó Vilmos Béla beiktatása. Mindketten részt vettünk rajta. Nagy szeretettel fogadtak volt gyülekeztünk tagjai. Furcsa érzés volt, hogy most már hivatalosan semmi közünk nincs ahhoz a gyülekezethez, ahol több mint 21 évig éltünk, szolgáltunk, építettünk.

Nem sokkal beiktatásunk után kiírták az esperes választást. A Borsod-Hevesi Evangélikus Egyházmegye gyülekezetei egyhangúan megválasztottak esperesüknek. Dr. Nagy Gyula püspök a miskolci templomban, az október hó 26-án, szombaton délelőtt 11 órakor kezdődő istentiszteleten iktatott be esperesi tisztségembe. Ezen is sok hivatalos vendég volt és köszöntött. Esperesi beköszöntő beszédemben felvázoltam, hogyan látom esperesi feladataimat, és mit szeretnék megvalósítani. Az esperesi tendők nem voltak ismeretlenek számomra, mert a Bács-Kiskun egyházmegyében 13 évig espereshelyettes voltam. A gyülekezeteket, az itteni szokásokat és lehetőségeket, valamint a lelkészeket és az egyházmegyei munkatársaimat igyekeztem lehetőleg minél előbb megismerni. A két közigazgatási megye (Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megye) területén fekvő egyházmegyében, a valamikori 17 egyházközség 10-re szűrodott össze, mindegyikhez szórványok is tartoztak, s 30 százalékuk anyagilag erőtlén volt. A lelkészek átlag életkora is 50 éven felüli volt. Nagy területen majdnem a legkisebb egyházmegye volt. Nála kisebb csak a Csongrád-Szolnoki egyházmegye volt, amelyet a zsinat 1995 körül fel is oszlattott, beolvastva másik két egyházmegyébe. Ilyen körülmények között, amikor olykor a munkának semmi látható eredménye

nincs, nagyon fontos a reménység, a hit és az összetartozás tudatának az erősítése. Ezt a következőkkel igyekeztem munkálni. A két nyári hónap kivételével minden hónapban megtartottuk a Lelkészi Munkaközösségi ülésünket. Még pedig évenként 6–7 alkalommal más-más gyülekezetben, adottságai miatt a legtöbbször Miskolcon. Így jobban megismerhettük egymást és a másik gyülekezet örömeit és gondjait. Mindenkit igyekeztem rendszeresen bevonni a közös munkába. Minden évben, legtöbbször márciusban, a gyülekezetek presbiterei részére egynapos konferenciát tartottunk, majdnem mindig Miskolcon. Évente két alkalommal gyermek-napot tartottunk Miskolcon az egyházmegye gyermekei részére. Az 1980-as évek végén vagy az 1990-es évek elején bevezettem az évente augusztusban megtartott Egyházmegyei napot Tállyán. Azóta ez már hagyománnyá lett. (Az Evangélikus Élet 2006-ban megjelent egyik cikkében, tévesen, ezt Veczán Pálnak tulajdonította. A fontos az, hogy amit akartam, megvalósult, azóta évente megrendezésre kerül.)

Miskolcon folytattam azt a hagyományt, hogy évente kétszer-háromszor gyülekezeti körlevelet küldtünk azoknak, akiknek a lakcímét tudtuk. A gyülekezeti tagok egy része, ezt minden évben várta már. Amikor egyre drágult a postaköltség, a templomba járó híveket megkértük, hogy a közelben lakóknak, vagy ismerőseiknek ők vigyék el. 1989-ig a körlevélhez előzetes engedély kellett a megyei egyházügyi titkártól.

Az esperesi tisztség mellett sok egyéb közegyházi tisztségem és munkám is volt. Ezeket most megpróbálom felsorolni, nem fontossági, sem időrendi sorrendben, hanem ahogyan eszembe jutnak. Országos presbiter, majd országos jegyző voltam. Országos egyházi bíró, egyházkerületi presbiter, számvéveszéki elnök, a Gusztáv Adolf Segélyszervezet egyházkerületi vezetője, tagja voltam az egyházkerületi lelkeszképesítő bizottságnak és számos más egyházi bizottságnak, többek között az országos külügyi, valamint az alkotmány- és jogügyi bizottságnak is. Néhány évig a Lelkipásztor című lelkeszi szakfolyóiratunk szerkesztőségének is tagja voltam. Részt vettem a Lelkipásztor 1990 szeptemberében Gyenesdiáson tartott szerkesztőbizottsági konferenciáján is. 1991-1997-ig zsinati tag voltam az egyházmegye küldöttéként. A zsinaton a szeretetszolgálatról és a szeretetintézményekről szóló 9. számú bizottságnak az elnöke voltam. Az aacheni római katolikus érsekség területén fekvő Nettetel-ban, Szebik Imre püspök helyett és képviselőként részt vettem a Második Leutherheid-i Fórumon, 1992 április 29-től május 2-ig. Kovács Endre katolikus segédpüspökkel együtt utaztam és ott együtt volt a szállásunk. Négy vagy öt (de lehet, hogy több) alkalommal részt vettem az osztrák Gustav-Adolf-Verein és az NDK-beli Gustav-Adolf-Werk Jahresfest-jén vagyis évi közgyűlésén, a magyar GAS képviselőként. Ezekre az alkalmakra feleségem (egyben a gyülekezet másodlelkésze) is mindig velem jött. Például 1989 szeptemberében az ausztriai Neusiedl am See-ben, (magyarul Védeny) a Fertő tó északi részén. 1992 júniusában Wien, Döblingenben, ahol ismertettem egyházunk életét. 1998. szeptemberében a karintiai Feld am See-ben voltunk GAV ünnepségen. Az osztrák GAV ünnepségek azért is érdekesek voltak, mert azokhoz kapcsolódott egy egész napos autóbuszos körút, amelyen több gyülekezetbe is ellátogattunk.

Már Hartán is volt nálunk évente hospitáció, vagyis negyedéves vagy ötödéves teológiai hallgatók kimentek gyülekezetekbe, 10–14 napig tanulás és tapasztalatszerzés céljából. Hartán 1981 novemberében Karcsics Magdolna IV. éves hallgató. Miskolcon többek között 1993-ban Thuránszky István, 1996 márciusában pedig Szabados Regina hospitált nálunk.

Miskolc többek között az ökumenikus kapcsolataim kiszélesítését is jelentette. A református testvéreket jól ismertem, hiszen nyolc évig református gimnáziumba jártam. Velük minden szolgálati helyemen voltak közös alkalmaink. Itteni szolgálatom első felében dr. Kürti László volt a református püspök, 1991-től kezdve pedig dr. Mészáros István. Velük éppen olyan jó volt a kapcsolatom, mint Virágh Sándor, majd Horváth Barna ref. esperesekkel. De jóban voltam dr. Szathmáry Sándorral, Kovács Imrével és a többi ref. lelkésszel is. A római katolikusokkal itt kerültem közelebbi kapcsolatba, valamint a görög katolikusokkal is. 1987 januárjában, én prédikáltam először a Mindszenti római katolikus templomban. Tréfálkozva így mondtam: én voltam az első „eretnek”, aki ott prédikáltam. Dr. Kovács Endre volt az első római katolikus püspök, aki nálunk prédikált. Dr. Várady József érseki tanácsos, Selyemréti plébános így gratulált esperessé választásomhoz: „őszinte részvétem”. Egyébként is jó humorú ember volt. Dr. Kartal Ernő minorita rendfőnök is szolgált nálunk. Bacsóka Pál görög katolikus főesperes gyermek korában Nyíregyházán evangélikus gyermek bibliaórákra járt és szerette az evangélikusokat. Utódával, dr. Mosolygó Marcell főesperessel is jól megértettük egymást. A methodista lelkész, Szuhánszky János és utóda is evangélikus „hárterű” volt, mindketten nyíregyházi gyökerűek. A legelzárkózottabbak, maguknak valók, a baptisták voltak. Ők csak az imahét záró alkalmán és a reformációi ünnepélyen voltak velünk. Akkor is általában csak a lelkész, de a gyülekezeti tagok nem. Örvendetes volt, – anélkül, hogy lélekhalászatot folytattunk volna – hogy szívesen jártak istentiszteleteinkre reformátusok, római és görög katolikusok is. Miskolcon százalékarányban a görög katolikusok jártak legtöbbször templomba és kapcsolódtak bele aktívan gyülekezetük életébe. Tréfásan azt mondogattam, hogy a városban van egy katolikus és egy református püspök, az evangélikus „püspök” pedig én vagyok. Ezt nem valami nagyképűség vagy szereptévesztés mondatta velem. Pusztán csak azt érzékeltettem vele, hogy a városban és a megyében a legmagasabb beosztásban én képviseltem az evangélikus egyházat.

Az egyetemes imahetek alkalmából 1987 januárjától kezdve kapcsolódtak be a katolikusok is a közös istentiszteletekbe. Miskolcon három kör alakult ki, amelyekben együtt voltak a különböző felekezetű egyházak. A mienk volt a belvárosi kör: a belvárosi Hunyadi utcai evangélikus, az avasi református és a mindszenti római katolikus gyülekezet. Az 1990-es évektől kezdve volt olyan imahet záró istentisztelet, amelyen mind a három imaheti kör gyülekezeti részt vettek. Ez azonban inkább valamiféle vallásos „show” volt, mint meghitt hitbeli együttlét.

Miskolcon kívül is voltak ökumenikus és külföldi kapcsolataim, illetve gyülekezeten kívüli elfoglaltságaim. Közülük elsőként említem az Országos Esperesi Értekezletet, melyek évente 5–6 alkalommal voltak. Ezekon gyakran lehetett érezni az

esperesi tisztség ambivalens voltát. Az esperes a lelkészek előtt képviselte a püspököt, a püspök előtt pedig a lelkészeket. És gyakran egyik sem volt könnyű és konfliktusmentes. Háromévenként a gyülekezetekben esperesi általános vizsgálatot kellett tartani. Meg kellett vizsgálni a lelkész munkáját, a gyülekezet háztartását, lelki életét, az egyházi épületek állagát, hogyan van megelégedve a presbitérium a lelkéssel, stb. Olykor ez sem volt hálás feladat.

Kovács Bálint, egykori kecskeméti református lelképásztor felkérésére Sárospatakon, 1989. július 9-én a de. 1/9 9 órai református istentiszteleten ígét hirdettem 1MÓZ 1, 28 alapján. Ez az istentisztelet az Országos Népfőiskolai Tanácskozás, az I. Sárospataki Biennálé megnyitó alkalma volt. Hogyan kerültem én ide? Evangélikus egyházunkban a népfőiskolai mozgalom lelkes apostola volt Sztehlo Gábor, egykori nagytarcsai lelkész. Őreá való emlékezésül kértek fel evangélikus lelkészt az igehirdetés szolgálatára. Ekkor meglátogattam Czinke Zoltán református esperest. Utána dr. Újszászy Kálmán ny. református teológiai tanár, a Tiszáninneri Ref. Egyházkerület főgondnokának a kertjében, a legendás „nagydiófa” alatt folytatódott a baráti együttlét és tanácskozás. Ezen többek között részt vett Czine Mihály irodalomtörténész és Püski Sándor a feleségével. Ekkor már mindketten közel voltak a 80-ik évükhöz, de teljes szellemi frissességben. Püski Sándor, az egykori Magyar Élet könyvkiadója, 1970-ben kényszerűségből telepedett le az Amerikai Egyesült Államokban, s New-York-ban nyitott sikeres könyvkereskedést és könyvkiadást. Nagyon jó benyomást tettek rám. Az 1990-es évek elején visszatelepültek Magyarországra.

A brassói magyar evangélikus gyülekezettel 1991-ben felvettük a testvér-gyülekezeti kapcsolatot. Ennek keretében Raduch Zsolt brassói ev. esperes a feleségével nálunk volt. Még ebben az évben, június 29-étől július 3-ig, külön-autóbuszszal gyülekezeti kiránduláson voltunk Brassóban. Majd a brassói testvérek látogattak el hozzánk, szintén autóbuszszal, 1995 júliusában. Kecskemétre költözésünk előtt, 1997. július 18-ától 22-éig másodszer voltunk a miskolciakkal Brassóban. A finnországi Tampere Pynikki-i gyülekezettel 1989-ben vettük fel az aktív kapcsolatot, amikor május 30-ától június 6-ig Zsókával, a gyülekezetünk képviselőjében részt vettünk az ottani egyházi napokon. Aulis Raunio lelkésznel voltunk látogatáson. A szállásunk Ilko-ban volt, ahol június 3-án az ottani magyar csoportnak a reggeli áhitaton Zsid 6, 11-12 alapján ígét hirdettem. Ekkor voltak a „fehér éjszakák”, amikor még éjfélkor is szinte nappali világosság volt. Ez megzavarta a megszokott éjszakai alvásunkat is. Még ebben az évben, augusztus 20–26-ig részt vettem a Puhjouranta-ban, a Kouvalai gyülekezet konferenciái központjában, a finn-magyar-észt teológiai konferencián. Ekkor Raisio-ban Hilikka és Onni Norvasuo finn lelkészpár vendége voltam a konferencia végén, két napig. Augusztus 27-én délelőtt prédikáltam magyarul Raisio-ban és délután Turku Kakskerta gyülekezetében, Máté 11, 25-30 alapján. Dr. Molnár Rudolf magyar származású lelkész finn felesége, Elmi néni tolmácsolt. Lakásukon is meglátogattam őket, valamint Maija Rajtilla finn költőnőt, aki Túrmezei Erzsébet sok versét lefordította finnre. Miskolci lakásunkon meglátogatt bennünket többek között 1991. október 30-án Voitto Silfverhuth tamperei

dóm prépost, feleségével és leányával. Aulis Raunio pedig a tamperei finn küldöttséggel volt nálunk és prédikált templomunkban 1992. június 7-én, pünkösdvasárnap. 1996. június 25–27-ig Budapesten a Fasori gimnázium dísztermében részt vettem a magyar- finn-ész teológiai konferencián.

Először látogatásunk alkalmával elvittek egy igazi finn szaunába. Izzó kövekre öntözték a vizet, s a többszintes felső részén olyan hőség volt, hogy azt hittem, ki- gyullad a tarkóm. Közben egyszer-kétszer lezuhanyoztam és megittam egy üveg sört. Majd a 12 fokos tóban úsztam egyet. Utána órákon át úgy éreztem magam, mintha újjászülettem volna. Először nem akartam bemenni a szaunába, s tréfásan azzal vettek rá: Hogyan prédikálok a pokolról, ha nem tudom, hogy mi az”.

1988-ban bekapcsolódtam a megyei kórház idegosztályának telefonos lelkisegély szolgálatába. Hetente vagy kéthetente este 8-tól másnap reggel 6-ig tartottunk ügyeletet. Kezdetben még kevesen voltunk és egyedül tartottuk az ügyeletet. Később, amikor már többen lettünk, kettesével ügyeltünk és idővel nappali ügyelet is lett. Nagyon érdekes munka volt, kimondottan lelkipásztori szolgálat. Anonim szolgálat volt, a nevünket és a foglalkozásunkat nem volt szabad megmondani. Misszionálni sem volt szabad. Ennek ellenére lehetett hasznos lelki tanácsokat adni. Sokszor az is nagy segítség volt, hogy anonim módon valaki kiönthette a szívét. Idős emberek olykor az éjszaka kellős közepén telefonáltak, mert nem tudtak aludni, és valakivel szerettek volna beszélgetni. Akadt olyan esetem, amikor valaki megsejtette, hogy mi a hivatásom, de akkor sem volt szabad elárulni. Olyan ügyeitem is volt, amikor a kórházból egyenesen az állomásra mentem, mert egész napos értekezletem volt Budapesten. El lehet képzelni, hogyan éreztem magam, amikor előtte semmit sem aludtam. Nagy egyházi elfoglaltságom miatt két év után kénytelen voltam feladni a telefonos lelki segély szolgálatot. Pedig a szolgálatvezető főorvos külön örült annak, hogy lelkészként vettem részt ebben a munkában.

Az Egyházak Világtanácsának a svájci Locarno Monti-ban volt egy üdülője, ahol különböző felekezetű és nemzetiségű lelkészeket üdültettek négy héten át. 1987. július 1-jétől 29-ig feleségemmel itt nyaralhattunk mi is. Azon kívül, hogy Svájc szép vidékeit ismerhettünk meg (pl. a Versasca völgyet), itt ismerkedtünk meg a Norvasuo házaspárral, akiknek Raisioban két napig vendégük is voltam. Dr. Hans Fischer osztrák egyházfőtanácsossal és feleségével, Liselotte-vel is itt kerültünk barátságba. Hans szigorú nézésű, morgós természetű és hamar felforrtanyó ember volt, de melegszívű, aki a szívébe zárt minket. Felesége talpra esett, víg kedélyű, jó humorú, ügyes asszony, aki szervezte a GAV ünnepek alkalmával osztrák útjainkat. Miskolcon 1988. októberében vendégeink is voltak, s Hans október 23-án, tolmácsolással prédikált is templomunkban. - Egy nemzetközi tanácskozáson, Miskolcon tartózkodó dr. Christoph Demke magdeburgi evangélikus püspök meglátogatott minket és 1992. március 29-én Róm 5, 1–11 alapján prédikált templomunkban, az én tolmácsolással.

Néhány gyülekezeten túli, egyéb egyházi szolgálataimból. 1986. június 1-jén Nyír- egyházán az egyházmegyei presbiteri konferenciájukon ígét hirdettem és előadást tartottam a presbiteri szolgálatról. (Ezért nem tudtam részt venni Kecskeméten a 40 éves

érettségi találkozón.) Ebben az évben szeptember 26-án és 27-én, Sárospatakon részt vettem a Barth Károly szimpóziumon. 1988. május 30-tól június 1-ig Gyenesdiáson az Országos Teológiai Lelkész-konferencián három estén az Apostolok cselekedetei könyvének igéi alapján igehirdetés sorozatot tartottam „Az egy Úr szolgálata a Lélek vezetése alatt” témáról. A Budapest-Budavári templomban 1991. április 17-én, az egyházkerületi közgyűlést megnyitó istentiszteleten Róm 5, 1–7 alapján prédikáltam. 1992. május 15-én a Budapest-Fasori templomban az országos közgyűlés előtti istentiszteleten prédikáltam. Ebben az évben, a soproni templomban szeptember 22-én, az országos diakóniai konferencia alkalmából, 2 Tim 2, 1 alapján hirdetem az igét. 1997. február 23-án, a zsinat 25. ülésszaka alkalmával Kol 1, 24–29 alapján hirdetem az igét a fasori templomban.

Gallneukirchen-ben 1991. augusztus 27-30-ig egyházunk képviselőjében feleségemmel részt vettünk az osztrák evangélikus egyház Pfarrerrüstzeit-jén. (Előkészületi idő, itt inkább felkészülési idő, a lelkészek részére.) Itt arra voltak kíváncsiak, hogy az elmúlt másfél év alatt milyen változások történtek egyházunkban. 1992. november 16–19-ig Berlinben képviseltem egyházunkat, egy olyan diakóniai megbeszélésen, amelyen a szórvány helyzetben lévő evangélikus egyházak segélyezésére tehattunk javaslatokat. Repülőgéppel utaztam, amelyik a Berlin Tempelhof-i repülőtéren szállt le. Visszafelé induláskor nagy szél kerekedett. Egy kb. 20 üléses angol repülőgépben öten vagy hatan, utazhattunk. A szélvihar úgy dobált bennünket, hogy azt hihette az ember, egyszer csak a földhöz csap bennünket. Az izgalmas indulás után szerencsésen landoltunk Budapesten.

A Kossuth Rádió egyenes adásban közvetítette az istentiszteletünket 1992. május 17-én. A következő évben, szeptember 26-án az MTV1 adása egyenes adásban közvetített istentiszteletet a miskolci templomból. Mindkét alkalommal feleségem végezte az első oltári szolgálatot, a befejező részében pedig együtt szolgáltunk. Az igehirdetés szolgálatát mindkét alkalommal én végeztem. Akkoriban a TV felszereltsége messze elmaradt a mostanitól. A templom középső folyosóján síneket helyeztek el, azokon gördült előre-hátra a kamera. Mivel az előkészület sok időt vett igénybe, ezért már előző nap elkészítették. Igen ám, de a kívülről a templomba bejövő vastag kábel kötegek miatt, a templomkaput nem lehetett becsukni. Egész éjjel örök (ha emlékezem nem csal: rendőrök) vigyáztak a drága berendezésekre. Az éjszakák már hidegek voltak, fagypont körüli hőmérsékletekkel. Az örököt forró teával kínáltuk, hogy ne fázzanak annyira.

Mindkettőnk nagy élménye volt az 1993. április 22–30. közötti Szentföldi zarándok utunk, melyet az Ökumenikus Tanulmányi Központ szervezésében dr. Bajusz Ferenc ny. ref. teológiai professzor vezetett. A Budapest Ferihegy II. repülőtérrel 22-én este 10 órakor indultunk és éjjel 2 óra után érkeztünk az izraeli Ben Gurion repülőterre. Innen autóbusz vitt bennünket a tengerparton fekvő Netanyába. Rövid pihenés és reggeli után átmentünk Jaffára és Tél-Avivba. Szombaton Caesarea, Haifa, Karmel hegy, Bahai szentély, Akko és a Táborhegy látnivalói következtek. 25-én, vasárnap Názáretben, Kána-ban és Tibériás-ban jártunk. Itt a Hotel Galil-ban szálltunk meg,

ahol 1Kir 8, 27–30 és János 4, 19–26 alapján áhítatot tartottam. Utána rövid bemutatkozás következett. Ezt követően odajött hozzám egy hölgy, s azt kérdezte, hogy az ilenczfalvi Sárkány családból származom-e. Kiderült, hogy Sárkány Jenő bácsi Judit nevű leánya, másodfokú unokahúgom, akivel valamikor az 1940-es évek elején találkoztam utoljára. Hazautazásunk éjszakáján több órát kellett várakoznunk a Ben Gurion repülőtéren, akkor beszélgethettünk részletesebben egymás családjairól. Folytatva a zarándok utunkat: Hétfőn Tabgha, Kapernaum, Boldogmondások hegye, Korázim, Szefat, Kursi, Jardenit. Kedden Beth-Shean, Jerikó, Massada erődítményéhez függővasúttal mentünk fel, majd fürdés a Holt-tengerben, En-Gedi oázis és a Qumráni ásatások. Szerdán Jeruzsálem, (szállás a Hotel Holyland West-ben) Olajfák hegye, Gecsemáné kert, Nemzetek temploma, Via Dolorosa, Golgota, Szentsír, Dávid tornya, Cardo, Sírátó fal, Dávid sírja, Utolsó vacsora terme, Dormitio (Mária elszenderülése). Csütörtökön Szikla dóm, El-Aksa mecset, Kneszet, Menora, Yad Vashem, Betlehem. 30.-án, pénteken éjszaka sok órára várakozás a Ben Gurion repülőtéren. Indulás és 1/2 8 óra körül hazaérkezés Budapest Ferihegy II-re. Különös érzés volt a Szentföldön járni. Azokon a helyeken, amelyekről a Biblia könyvei tudósítanak. Egyrészt felemelő érzés volt Jézus lába nyomát követni. Megismerni azokat a helyeket, ahol az Üdvözítő járt. Közben gondolatban felidézni a bibliai történeteket, tudósításokat és egyes mondatait. Másrészt bepillantást nyerni azokba a gyakran szegényes körülményekbe, amelyek Jézust is övezték. Sokszor még a romokban megmaradt múlt is prédikált.

A Miniszterelnöki Hivatal 1993. május 26-28-ig nemzetközi konferenciát rendezett a parlamentben „Az európai államok és az egyházak kapcsolata a megváltozott világban” címen. Ezen az egyházak és az olaszországi, svájci, német, magyar, osztrák és spanyol állam kapcsolatairól és problémáiról hallhattunk érdekes előadásokat. A konferencia első estjén Dr. Jeszenszky Géza akkori külügyminiszter álló fogadást adott a Parlament Vadász termében, amelyen az egyházi méltóságok mellett jelen volt Dr. Antall József miniszterelnök, s több miniszter és államtitkár is. Egyházunk képviselőjében kb. tízen vettünk részt ezen a konferencián. Érdekes voltak a beszámolók és előadások, de attól tartok, hogy a mi helyzetünkre vonatkozóan nem túl sokat profitálhattunk belőle.

Általában – a nyári hónapok kivételével – havonta vagy másfél havonta tartottunk lakásunk nagy szobájában senior összejöveteleket. Ezeknek mindig volt valamilyen konkrét témájuk, s ha tudtam, vendégelőadót is meghívtam rájuk. Nem zártkörű rendezvények voltak, hanem nyitottak voltak mindenki felé. Mégis kialakult egy kb. 15–20 tagú kis közösség, akik ha tudtak, mindig jelen voltak. A hitbeli ismeretek gyarapítása mellett az emberi, testvéri kapcsolatokat is erősítették köztünk és a gyülekezet tagjai, valamint ők maguk között is. Eljövetelünk után megszűntek ezek az alkalmak. Többek mondták, milyen jók voltak ezek, kár, hogy most nincsenek. Erről jut eszembe a következő kis történet. Benczúr Laci bácsi nyugdíjazása után feleségével együtt visszalátogatott volt parókiájára. Felesége, Judit néni lehajolt, hogy valamilyen gazt kitépjen az udvaron. Laci bácsi ezt mondta neki: „Hagyjad, az már

nem a te gazod”. Hányszor idéztük ezt már feleségemmel egymásnak. A mondás értelme: ezért már nem te vagy felelős. Ezt is meg kell szokni és tanulni, ha néha nehéz is ez: ez már nem az én „gazom”.

Egyházmegyénk lelkészeit iktattam is és volt, akit temetnem kellett. Sajóközán 1985-ben beiktattam Balázs Tibort gyülekezeti munkatársként, akit később a püspök diakónus lelkészé avatott. Egerben Tóth Attilát, majd kb. 4 év múlva Aklan Béla Sándort. Az Ózd-Putnoki Társult egyházközségbe Tóth Melindát. Arnóton 1990. augusztus 5-én Béres Tamást segédlelkésznek. Miskolcon 1997. szeptember 6-án gyülekezeti lelkésznek Sándor Frigyet és Sándorné Povazsanyecz Gyöngyit másodlelkésznek. Részt vettem utódom, Veczán Pál diósgyőri lelkész esperessé történt beiktatásán, Diósgyőrben 1997. szeptember 13-án és 2004. november 6-án a temetésén is. A Borosod-Hevesi Ev. Egyházmegye megalakulása óta, eddig én voltam a leghosszabb ideig, 12 évig az esperese. 1989. február 18-án Arnóton temettem a 68. évében hirtelenül elhunyt Abaffy Gyula lelkészt. Tokajban 1995. november 3-án temettem a 84 éves korában Arnóton elhunyt Buchalla Ödön ny. sajkóközi lelkészt.

Anyagi erőnkhez képest igyekeztünk a renoválásokat, karbantartásokat elvégezni. A lelkészlakást eléggé rossz állapotban találtuk. Különösen az ablakok voltak rossz állapotban. Ha dél felől fúj az esőzés alkalmával a szél, feltöltő ruhával felszedve, vödör számra vittük ki az utcai szobákból az esővizet. Amikor odakerültem, még a szobák kifestése is gondot jelentett. Az elmúlt években lényegesen javult a helyzet, mert a gyülekezet sok pénzhez jutott. A templom is elég rossz állapotban volt. A kisebb javítások mellett két nagyobb renoválás volt. 1992-ben felújítottuk az orgona elektromos vezérlését, kitisztítottuk és hangoltattuk a sípokat és egy zajtalan német Laukoff villany fűtőt vásároltunk. Emlékezetem szerint 3 millió forint körül voltak a kiadások, ami akkor még nagy pénz volt. A másik halaszthatatlan feladat volt az egész templomtető felújítása. Az állandóan hol itt, hol ott beázó palatetőt égetett agyagcseréppel cseréltük ki. Ami ennél még fontosabb és sürgetőbb volt, az a gerendázat részben megerősítése, részben teljes kicserélése. Nagy területeken a gerendázat úgy el volt korhadva, hogy szétporlott. Egyes területeken szinte a tetőlécezet tartotta már az elkorhadt gerendákat. Isten csodája és kegyelme, hogy addig nem roppant már össze a tetőzet egy része. 1995-ben ezek a munkálatok 8 millió forint körüli összegbe kerültek, amiből csak egy millió forint volt a segély, a többit nekünk kellett előteremtünk. Örömmel láttam, hogy a templomon és a parókia épületén eljöveteleink óta sok felújítás történt, ha annak nem is tudok maradéktalanul örülni, ahogyan azok történtek. De ez már „nem az én gazom”.

(...) Miskolci lakásunk ideális volt a nagy családi összjövedelek számára. Az akkor még csak 15 tagú családunkat könnyen le tudtuk ültetni egy közös asztalhoz. Az unokák vígan szaladgálhattak a lakásban is (bár ezt nem pontoztuk) és a templomudvarban is. Ha már végképp nem bírtak magukkal, akkor leküldtük őket az udvarra, hogy néhányszor szaladják körül a templomot. Közeli és távolabbi kirándulásokat is tehetek a Bükk hegységbe. Miskolc hátránya volt, hogy távol volt Budapestről és Kec-

keméttől is, de főleg Szegedtől. A legjobb összeköttetés Budapesttel volt. A távolság akkor volt rossz, amikor ködös, havas utakon kellett gyermekeinknek hozzánk, Miskolcra utazniuk. Az unokáknak mindig örültem, még ha elfoglaltságom miatt nem mindig tudtam sok időt tölteni velük. Ritka alkalomnak számított, amikor egy teljes napot velük tudtam lenni. Ilyen volt 1996. augusztus 22-e is, amikor Zsuzsi leányunk három gyermekével és feleségemmel Zsókával egész napos autós kirándulást tettünk a Felvidékre, a mai Szlovákiába. Az útvonalunk nagyjából ez volt: Bánréve – Rozsnyó – Krasznahorka vára – Poprád – Késmárk és visszafelé még Sajógömör. Együtt élveztük a kirándulás látnivalóit. Én annak külön örültem, hogy elmondhattam unokáimnak a késmárki fatemplom keresztelő medencéjénél: „140 évvel ezelőtt itt keresztelték meg egyik ükapátokat”. (...)

A teológián a mi évfolyamunk példamutatóan összetartó évfolyam volt és ma is az. Kezdetben – az első 25 évben – ötvenként jöttünk össze évfolyam találkozóra, majd kétvenként és kb. 1993, vagyis a 40 éves találkozónk óta, már évenként összejövünk. Azonban volt olyan év is, amikor kétszer is együtt voltunk. Miskolcon bőven volt rá helyünk, ezért két alkalommal is meghívtuk hozzánk az évfolyamot találkozóra. 1995. augusztus 26–29-ig és 1996. augusztus 26–28-ig láttuk vendégül az évfolyamot. Ezeket összekötöttük kisebb kirándulással is, pl., utaztunk a lillafüredi kisvasúttal is. (...)

Az Északi Evangélikus Egyházkerület anyagilag támogatta a Budapest, Városmajor u. 68. szám alatti Ér- és Szívsebészeti Klinikát. Ennek fejében a klinika ingyenes szív és érrendszeri szűrővizsgálatokat végzett a 60 éven felüli lelkészek részére. (...) 1995. március 3-án a szívkatéterezéskor megállapították, hogy a koszorúeremben 80 %-os szűkület van. Továbbá feltehetően egy lábon kihordott infarktusom volt. Azonnali műtétet ajánlottak, de ha rosszul lennék azonnal, soron kívül menjek be a klinikára. Az azonnalból két hónap lett, mert elkeverték a laccímemet és a telefonszámomat. Érdeklődésemre 1995. május 8-ára tűzték ki a PTCA szívműtétet

Az 1989. évi rendszerváltásnak közvetett módon részese lettem. A megyei tanács elnöke, dr. Szabó György felhívott telefonon, s felkért, hogy vállaljam el a megyei választási bizottsági tagságot. Azt válaszoltam: köszönöm a bizalmat, de én nem politizálok. Mire ő: éppen ilyen, semleges embert keresünk. Némi unszolásra, végül is elvállaltam. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei háromtagú választási bizottság elnöke dr. Gáspárdi jogász professzor volt, titkára dr. Szeniczai Aurél, a megyei tanácsnál valamilyen vezető állású tisztviselő és én. Elég fárasztó megbízatás volt a választások idején. Voltak olyan alkalmak, amikor reggeltől másnap reggelig bent kellett lenni a megyeházán. Ilyenkor alvás nélkül nagyon hosszú volt az éjszaka. De nagyon érdekes és tanulságos szolgálat volt. Az első szabad választáskor a megyében még kb. 15 párt indult. Mindegyiknek volt küldötte a bizottságban. Az egymás közötti beszélgetésekből többet lehetett megtudni, mint a sajtóból. Bár mindenki képviselte a maga vagy a pártjának a véleményét, de olyan gyűlölködés nem volt, mint mostanában a pártok között. Jellemző volt különben sok ember viselkedése is. Kezdetben, amíg senki sem tudta, hogy merre fog fordulni a politika szekerének a rúdja, szinte már bántó és

kellemetlen volt, ahogyan egyesek igyekeztek helyezkedni, és a lelkészeknek „udvarolni”. Annyi helyre meghívtak, ahol tulajdonképpen semmi keresni valónk nem lett volna. Amikor azután világossá lett, hogy nem lesz ún. „keresztény Magyarország”, a meghívások és dörgölődések lassanként rendre elmaradtak. Az alábbi eset jellemző még az értelmiségiek vallási tudatlanságára is. 1990 év elején bementem az egyik jó nevű miskolci gimnáziumba. Érdeklődtem, hogy iskolájukban van-e evangélikus tanuló. Erre azt kérdezi tőlem az igazgató helyettes tanárnő: „tessék mondani, milyen az az evangélista egyház?” Többszöri elismérlésemre, hogy bocsánat: nem evangélista, hanem evangélikus egyház, ő következetesen „evangélista” egyházzal beszélt. Az még csak elnézhető, hogy 40 évi ateista nevelés után semmit sem tud rólunk, de hogy még a nevünkről sem hallott, az már tudatlanság a köbön.

A Kaláka együttes minden évben Folk-fesztivált rendez a Diósgyőri várban. Az együttes vezetője, az evangélikus Gryllus Dániel kérte, hogy a közbeeső vasárnapon ökumenikus istentiszteletet tARTHASSANAK a miskolci evangélikus templomban. Az evangélikus liturgia megmarad, de az egyes gyülekezeti énekversek helyén a fesztivál résztvevői népi vallásos ének és zeneszámokkal szolgálnának. Emlékezetem szerint az első ilyen ökumenikus istentiszteletet 1993. július 11-én tartottuk. Megtelt a templom, főleg fiatalokkal. Voltak, akik hátizsákosan jöttek. Közülük talán sokan még nem vettek részt istentiszteleten, főleg evangélikuson nem. Meglepően csendben és figyelemmel hallgatták az igehirdetést. Mit végzett el közben a Szentlélek a szívükben, az az Isten titka. Azóta minden évben, a Kaláka Folk-fesztivál alkalmával van ilyen istentisztelet az evangélikus templomban. Ami azáltal is ökumenikus, hogy az első néhány alkalom után már más felekezetű lelkészek is szolgálnak benne.

A rendszerváltozást Miskolcon éltük át, ami társadalmilag, politikailag és egyházi szempontból is sok tanulsággal szolgált. Miskolci beiktatásom meghívójára ezt az ígét írtam: „Jézus Krisztus tegnap, és ma és mindörökké ugyanaz”. (Zsid 13, 8) Őt kellett hirdetnünk az ateista ideológia korszakában. Őreá kell figyelnünk egy vajdúva átalakuló világban is.

(A 2018. január 20-án 91 éves korában elhunyt Sárkány Tibor 1985 és 1997 között volt a miskolci belvárosi evangélikus gyülekezet lelkésze, valamint a borsod-hevesi egyházmegye esperese. Kéziratot önéletrajzából – a családi vonatkozások nélkül – közöljük a miskolci tevékenységére vonatkozó fejezetet.)

ZSILLE Gábor

A költészet országa

A költészet országát hirdetem néktek. A költészet a korlátlan lehetőség. A költészet a felbukkanó tehetség, a megmagyarázhatatlan mély csoda. Valami elképesztő titok. Valami elképesztő, előzmények nélküli titok, hogy egy, a neve alapján nyilvánvalóan szerb származású alföldi kocsmáros és egy szlovák cseléd házasságából egyszer csak megszületik az egyik legnagyobb magyar költő, Petőfi Sándor, bármiféle előzmény nélkül.



Zsille Gábor

Egy szappangyári munkás, egy kalandor, egy kalandvagyó, hűtlen szappangyári munkás, meg egy mosónő házasságából egyszer csak megszületik József Attila. És hogy Rácegrespusztán a semmi közepén megszületik Illyés Gyula. Valahol Vas megyében, egy Isten háta mögötti helyen, Csöngén, megszületik Weöres Sándor. Felsőöszkázson, egy kis, Somló melletti faluban, a falu legszélén, egy kis házban, egész egyszerű földműves emberek házasságából megszületik Nagy László és aztán később megszületik öccse, Ágh István. Kossuth-díjas költők. Valami elképesztő csoda.

A költészet országát hirdetem néktek. A költészet országa közvetlenség. Egészen ritka tünemény, hogy egy költőt csak a keresztnevén emlegetnek a hazájában. Kevés költővel történik ez meg, hogy csak úgy Attila... Nem azt mondjuk, hogy József Attila, hanem csak Attila, mintha itt lenne velünk, mintha pertut innánk egy kocsmában. Kevés költővel történik ez meg. A spanyol ajkú területen így van ezzel García Lorca, akít nem így emlegetnek, senki nem mondja ezt ki spanyol földön, mindenki azt mondja, Federico... Ugyanez történt Lengyelországban Mickiewicz-csel, a valaha élt legnagyobb lengyel költővel, Adam Mickiewicz-csel, mindenki csak úgy emlegeti ezt a nagy költőt, hogy Adam, sőt még ezt sem mondják, hanem Adasnak mondják, vagyis Ádinak. Még tovább becézik, és mind úgy emlegetik, mintha a kisöccsük lenne. És itt van nálunk Attila.

A költészet országa jól eső táj. Például Lillafüreden. Például azon a helyszínen, ahol az Óda született. Nézzük meg, itt vannak körülöttünk a csillámló sziklafalak, itt zúg

alattunk a Szinva patak, és jóleső, könnyű szellő fújdogál éppen, vannak hegyek, sörénnyel, és akkor így olvashatjuk az Óda első tételét ezen a helyen:

*Itt ülök csillámló sziklafalon.
Az ifju nyár
könnyű szellője, mint egy kedves
vacsora melege, száll.
Szoktatom szívemet a csendhez.
Nem oly nehéz –
idesereglik, ami tovatűnt,
a fej lehajlik és lecsüng
a kéz.*

*Nézem a hegyek sörényét –
homlokod fényét
villantja minden levél.
Az úton senki, senki,
látom, hogy meglebbenti
szoknyád a szél.
És a törékeny lombok alatt
látom előrebiccenni hajad,
megrezzenni lágy emlőidet és
– amint elfut a Szinva-patak –
ím újra látom, hogy fakad
a kerek fehér köveken,
fogaidon a tündér nevetés.*

Igen, pont itt történt és pont így nézett ki akkor is.

A költészet országa társaság. Amikor 2015-ben megkaptam a József Attila-díjat, arra gondoltam, hogy igen, ez már valami. És nem valami önelégültségből, nemcsak úgy háton, vagy vállon veregettem magam, hanem arra gondoltam, hogy ez azért valami, mert ez József Attila klubja. Az ő társaságának tagja lettem.

A költészet országának nincsenek határai. Valami egészen elképesztő birodalom. Például nincsenek határai akkor, amikor 2002-ben Krakóban sétálok az Óvárosban, és egy kávézóban megismerkedem egy idős, amerikai zsidó költővel, Edward Hirschsel, New York-cityből, aki a Guggenheim Intézet igazgatója, és megkérdezi, mivel foglalkozom. Magyar költő vagyok, mondom. Erre meghatódik és azt mondja, tíz évvel korábban, a '90-es években New York-cityben fölfedeztem egy könyvtárban József Attila curriculum vitaejét angol nyelven. Teljesen valószerűtlen, de a kezébe került József Attila önéletírása és ez akkora hatással volt rá, az amerikai zsidó költőre, hogy írt egy nagyszabású verset, Curriculum vitae címmel. Megírta versben József Attila életét. Nagyon szeretné, ha ez a vers lenne magyarul is, micsoda

szolgálat lenne ez tőlem, a magyar költőtől, ha lefordítanám. És akkor nekiláttam és lefordítottam. Jó hosszú vers, csak néhány szakaszt idézek belőle, miket ír József Attiláról egy amerikai, New York-cityben.

*A hunok dühöngő királyáról kaptam a nevem,
de olyan név, hogy Attila, nincs; az egy
kiáltás, egy embernek álcázott hullából, az
egy hazugság tizenkét pucér apostola, egy tükör
foncsorában illanó visszhang, bizonyíték,
hogy a kísértetek az élők ruháit hordják.*

*Apám szappanos rekeszeket pakolt egy gyárban
és eltűnt, csak hároméves voltam, kilyukadt
vizesvödör, síkos, halovány kar, mely
szappanos vércsikot húz. Szeszélyes kör voltam,
egy falutól az otthon maradt anyjáig forgó,
elárvult kör voltam, középpontját kutató.*

*Tüdőmben fekete vasaló izzik, mert anyám
szennyest mosott egy arisztokrata házánál;
egy méltóságos fehér gallérjait vasalta és
élt vasalt a nadrágjába és átgőzölte a zakóit.
Pöttöm anyám néha hideg maradékot hozott
haza egy lábasban nekünk, hogy felfaljuk.
(...)*

*A szabadság komoly, sötét hajú fia voltam,
botrányhős tolvaj, makacs magyar csibész,
ki felesküdt a fenyítésekre. Tizenhét évesen
fényért esengtem verseimben, s egy tisztelt bíróság
istenkáromlással vádolt. Később perbe fogtak,
amiért megírtam, hogy nincsen apám, sem anyám,*

*sem istenem, sem hazám, és kicsaptak
az egyetemről, mondván, anarchista ököllel
fenyegettem a világot egy kis lapban. Feljelentettek,
ám valaki nyomtatásban csodagyereknek nevezett,
a háború utáni nemzedék lírai szószólójának.
Nem, csupán árva voltam, ki árvákat nevelt.*

És így tovább... Ilyeneket ír New Yorkban egy költő József Attiláról és én Krakkóban ülök és lefordítom magyarra. Ez a költészet országa.

A költészet országának nincsenek határai és a költészet országa tanítás. Olyan szép

József Attilának a Tanítások című ciklusa. Tizennyolc évesen írta, 1923 őszén. Ebből néhány sor, a 9. tételből.

Isten országát hirdetem néktek.

*Szelíd lehelete megsimogat minket
És a börtönöket elsodorja.
Fölméri örökdedigi szenvedésünk
Fájdalmunk végtelen homoksivatagját.
Hiába hullott verítékünkkel,
Könnyünkkel vérünkkel gondolatunkkal
Televénnyé forgatja majd,
Hogy víg erdők és komoly akadémiák
Hazatrallalázzák bujdosó kedvünket.
Mebékélt nyáját a fegyvereknek
Nyugodt szavával gyárakba tereli
Az irigy gépek szerelemmel magasztalják
S arató kezeit
Alázattal nyalogatják a búzaföldek.*

*Isten országát hirdetem néktek
Aki eljön hozzánk: a földre
Aki nagyobb ünnep nálunk
Mert mindnyájunk ünnepe.*

*Készüljünk rája illendőképpen:
Igazi lelketek melyeket elzártatok
Hogy be ne szennyeződjék a robotban
Vegyétek elő immáron s öltsetek magatokra.
Foltozzák be a nem-törődömséget
És kössék maguk elé az asszonyok
Legtisztább anyaságukat
Illatosítsák meg homlokukat
És szakállukat a férfiak
Ősi testvériségükkel jószándékaikkal
A gyerekek kezében virágok legyenek
És gondtalanságot adjatok nekik.
Bölcs szívekkel örvendeztetek
És siessetek siessetek
Mert alighogy méltón fölkészültünk
Akit elűztek a hadnagyok,
Nyugodtan biztosan észrevétlenül
Isten országa hazatalál.*

A költészet országát hirdetem néktek. És a költészet nemcsak társaság, de köztársaság is. Így tanultam Lengyelországban, krakkói életem során, a költészet, az irodalom köztársaság. És ünnep is van ma, nem mellesleg, a költészet napja, Attila születésnapja, és a lillafürediek így emlékeznek, a budapestiek pedig másképp. Ma délelőtt 10 órától este 10 óráig tart a Versmaraton című rendezvény, a Magyar Napló Kiadó és a Magyar Rádió és Televízió közös szervezésében, Budapest szívében, az Erzsébet téren, egy klubban. Magyar költők olvassák a verseiket, ezért versmaraton. 58 költő lép az emberek elé, s olvas verset Attila tiszteletére és hirdeti a köztársaságot, a költők közös örömenélését, a költők összetartozását, a költészet országát. Az egésznek az alapja Az év versei antológia, ez minden évben megjelenik a Magyar Napló Kiadó gondozásában. Én ott dolgozom, a Magyar napló szerkesztője vagyok. Az év versei 2018 antológiát én szerkesztettem, s így a Versmaratonnak egyik házigazdája, szervezője vagyok.

Így aztán a költészet országa valóban határtalan és valóban korlátlan, az ember mindenhol van egyszerre és mindenkiel beszél, mindent csinál. Legyen ez a költészet országa mindannyiunk számára ünnep, és a költészet országa legyen bennünk, múlhatatlanul. Ámen.

(A költészet napján, április 11-én, a lillafüredi József Attila-emléktáblánál és szobornál tartott ünnepi beszéd szerkesztett változata.)

Jáger Attila diapozitív képei az erdélyi, valamint a székely népi építkezés köréből

„... édes Hazámnak akartam szolgálni ...”: Kájoni János csík-somlyói ferences szerzetes ezzel a címmel tette közzé a XVII. században a megelőző 30 év önzetlen gyűjtőmunkájának eredményeképp létrejött énekeskönyvét.

Kós Károly – a már befutott sikeres építész és kinevezett egyetemi tanár – Trianon árnyékában hazaköltözött Budapestről, tudatosan vállalta a nehezebb kisebbségi sorsot és évtizedek munkájával szervezte társaival a két háború közötti erdélyi magyar szellemi és művészeti életet.

Imreh István úgy oktatta a kolozsvári Bolyai egyetemen az akkori kivánalmaknak megfelelő történelmet, hogy nem feledte székely gyökereit, egy élet munkájával gyűjtötte és publikálta a székely falutörvényeket. Hetvenedik életévén túl is vállalta a vonatozást, és előadásaival bízta a székely faluközösségeket a több mint négy évszázados írásbeliség múltjával és megtartó erejével.

A híres apa legkisebb fia, Dr. Kós Károly egy életen keresztül dolgozott néprajz professzorként konok következetességgel az asztalfióknak, várván a kedvező alkalmat és publikálási lehetőséget, amely a hetvenes évek közepétől meg is érkezett a Kriterion kiadó igazgatója, Domonkos Géza segítő védelme formájában.

A Miskolcon élő Jáger Attilát már diákkorában megragadta a nehezebb út vállalásának példája, az építész Kós Károly alapelvének gyakorlati megvalósítása a hétköznapokban: „Az ember annyit ér, amennyit a közösségnek használni tud.”¹ Az 1972 és 1984 közötti időszakban szisztematikusan begyalogolta a Székelyföld építészként érdekesnek vélt részeit, előbb kölcsön, majd 1980-tól saját fényképezőgéppel. Saját költségén, minden külső támogatás nélkül, önkéntes gyűjtőként 1150 db diapozitív képen megörökítette a leginkább veszélyeztetett és azóta már nem is létező népi építészeti örökséget. Akkoriban Romániában nyilvántartás köteles volt a fényképezőgép, színes filmet pedig nem is lehetett kapni, így a gyűjtőmunka az útlelél védelmében vált lehetővé. Ez a képanyag lett a gyűjtemény törzsanyaga.



Homoródkarácsonyfalva 1981

¹ Kós Károly: Szabadon megfogalmazott ars poetica a kolozsvári Bolyai egyetem hallgatóinak körében. Electrecord 1972.

A gyűjtemény másik része kényszerűen keletkezett. Mivel a határon túli magyarság földrajza, történelme, kultúrája nem volt támogatott iskolai tananyag, ilyen témájú képeket is készített előadásainak bevezetéséhez. A további anyagok részben a megsemmisítés veszélyétől fenyegetett múzeumi, közgyűjteményi értékek megörökítéseként, részben a falurombolási elképzelések fenyegetésének árnyékában keletkeztek.



Homoródkarácsonyfalva 2007

Jáger Attila 1978 óta járja az országot, és vetített képes előadások formájában próbálja felhívni a figyelmet a határon túli magyar kultúrára, a művelődési és művészettörténeti értékekre. Pótolni igyekszik a határon túli magyarokra vonatkozó ismeretek mai napig fennálló hiányait, biztatja és bátorítja az érdeklődőket a látottak megismerésére, személyes tapasztalatok szerzésére.

Akkor még ismeretlen csíki szakértők önzetlen munkájának eredményeként 2014-ben a diák digitalizálása megtörtént, így elhárult a diapozitívok tönkremenetelének veszélye, megvalósult a képek minőségének megőrzése, illetve technikai javításának későbbi lehetősége is.

2016-ban Harkály Gergő fiatal miskolci számítástechnikai vállalkozó ingyenesen elkészítette azt a honlapot, amelyen keresztül a gyűjtemény hozzáférhető az érdeklődők számára². Eddig a világ 25 országában több mint 900 érdeklődő látta és jóval több, mint 15 ezer képet tekintettek meg. Azóta a gyűjtemény másolatát kérte és befogadta a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, a Kós Károly egyesülés építész mesteriskolája, figyelemre méltónak ítélte a Magyar Művészeti Akadémia, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum, a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem. Folyamatban vannak a tárgyalások a magyarországi és az erdélyi FORTEPAN gyűjteményhez történő csatlakozásról és a Nemzeti Értéktárba történő felvételtől. Megtörtént a gyűjtemény másolatának felajánlása oktatási célokra a kolozsvári Bolyai egyetemnek. Erdélyben ma már egyedül itt oktatnak magyar nyelven néprajzot.

Az utóbbi időben újra megszaporodtak a vetített képes előadásokra szóló meghívások, melyek jelenleg – a diavetítések korszakának múltával – megújuló technikai lehetőségekkel, de az elődök lelkesítő példája nyomán szolgálják az érdeklődő Közösséget.

(ZsJ)

² <https://www.diateka.hu/>

MIKITA Gábor

Miskolc – ahogy Déryné látta

A XIX. század egyik legszínesebb, legizgalmasabb dokumentumát első primadonnánknak, Déryné Széppataki Rózának köszönhetjük: írását naplóként szoktuk emlegetni, ám valójában nem naplóról van szó, hiszen azt az eseményekkel egy időben szokták írni, hanem fél évszázaddal később, 1869–1872 között papírra vetett emlékezésekről. Bár írója folyamatosan szemrehányást tesz magának, hogy nagyon pongyolán, nem irodalmi stílusban fogalmazott, éppen ennek köszönhetően olvasható száz év után is: műve nem (csupán) színháztörténeti szakirodalom, sokkal inkább egy színésznő magánéletét, hétköznapjait ismerhetjük meg. A miskolciak számára különösen izgalmas és fontos műről van szó, nemcsak azért, mert Miskolcon íródott, belvárosi otthonában, de azért is, mert Miskolc is „főszereplő” benne – részletekben gazdag, életteli képet rajzolt a településről.



Mikita Gábor

Ha feltesszük a kérdést: mit jelentett a színésznő számára a város, hangsúlyoznunk kell, hogy Dérynének két miskolci korszaka volt. Az egyik a pályája elején, a sikerek kezdetén: az ifjú évek az életörömről, a színházról mesélnek. A második korszak pedig a visszavonulása után csendről, az elmúlásról, a halálra készülésről. Ezekről az évekről csak néhány levél árulkodik, a napló a sikerek, a pálya lenyomata, amelyben kiemelt helyet foglal el az észak-magyarországi város.

Miért és hogyan érkezik ide az énekesnő? A jelenet jól ismert: 12 ekhós szekér érkezett 1815-ben Miskolcra Pest-Budáról. Déryné 1810-ben 17 éves lányként állt be a pesti színtársulatba, melynek 1815-ben el kellett hagynia a Rondellát, ahol játszottak: az épületet lebontották, nem kaptak tovább működési engedélyt.

Új játszóhelyet keresve Miskolcra esett a választás. A színésznő első öt pesti évét úgy foghatjuk fel, mint egy színi főiskolát, ahol megtanulta a szakmát, s az új helyre már szakmai tudással és rutinnal, ereje teljében érkezett. A pesti tanulóévek után itt vált híres, népszerű színésznővé.

Miskolcra érkezéséről részletesen ír. A város megítélését illetően árulkodó a készülődésről szóló szövegrészlet. Teljesen tudatlanul, szorongásokkal telve, rossz előérzetekkel indulnak, mert Pesten a város rossz hírért keltették: „*Még Pesten létünkkor televerték fejemet némely ifjak balítéletekkel, mondván:*

– *Ne menjen, Déryné, Miskolcra, ott csupán nagy karimájú kalapos embereknek fog játszani; aztán mind csupa fehér kendővel bekötött fejű asszonyok ülnek a zártszékekben – s így hát nem is igen magas fogalmam volt Miskolc műveltségéről.*”

A kereskedővárosba a késő esti órákban érkeztek meg, s a fogadtatás azonnal rá-
cáfolt az előzetes információkra: „*Már estve volt, midőn a városba hajtottunk, s kel-
lemetlen kinézésűnek tetszett a külseje: sok rongyos viskó állott előttünk s elkezdettünk
Murányinéval röhögni fölötte, hogy majd vajon melyikében ezen Rondelláknak fognak
nekünk színpadot építeni. Amint így mókázunk, egyszer csak egy széles, mély árokba
érettük magunkat leereszkedve.*

– *Jaj! – kiálték. – Itt lesznek a süllyesztő masinák.*

*Azon az árkon kellett akkoriban időben a városba leereszkedni. Azonban midőn abból
kiértünk, egyszerre a városban találtuk magunkat. Már akkor minden ház ablakából
gyertyavilág özönlött felénk, alacsonyabb, magasabb házakból egyaránt. Szép este volt,
s bár késő, de mégis sok csinos nép sétált az utcákon. Ez már mindjárt más hangulatba
emelt bennünket. De hová szállunk? Lesz-e itt oly épület, hol ennyi székér beállíthat:
tizenkét székérnek sok hely kell.*

– *Hej földi! – szólítottak meg egy báméskodó parasztot. – Hol lehet itt beszállni? Hol
van egy fogadó?*

– *Itt, ni, mindjárt, az a nagy épület, ahol az a sok ablak világít.*

Még jó darabot kellett fölfelé jönni, míg megpillantottuk a Koronavendéglőt.”

A Korona az Avas Szálló helyén állt, s nemcsak ekkor volt fontos szerepe a színház-
történetben: a város 1800-tól fogva rendszeresen fogadta a kolozsvári magyar szín-
játzókat, s tudjuk, volt rá példa, hogy a Koronában szálltak meg, ahol teljes ellátás
kaptak, amiért cserében ingyen léptek fel. Köztudott lehetett az itt élők színházszerete-
tete, ez hozhatta Miskolcra a hajlékát vesztett pesti társulatot is. Nem gondoskodtak
azonban előre a szállásról, s ebből konfliktus is adódott:

„– *Ah – mondánk –, alászolgája! Hisz nem éppen oly fekete az ördög, mint ahogy festik.*

*A szekerek zöreijére minden ajtóból özönlött ki a sok kellner, hausknecht, nyitották a
kaput, innen is, onnan is bukdosott ki a sok vendég. Berobogtunk, vagy két székér a kapu
alá. Mi voltunk az elsők Murányinéval. Leszálltunk. Jött oda a kellner:*

– *Mit parancsolnak?*

– *Legelőbbszer is szobákat nyissanak.*

– *Nem lehet, mind el vannak foglalva.*

– *Csak nem hálunk itt az udvaron?*

*(...) Én már leugrottam; tömérdék nép tódult a kapu alá, alig tudtunk mozogni. Hoz-
ták a gyertyákat, lámpákat világítani; odatolongtak a vendéglői vendégek, bekukkantot-
tak az ernyő alá, Murányiné szép asszony volt. Mindjárt kezdettek lármát ütni s kiabálni
a kellnerekre:*

– *Segíteni kell a dolgon, a dámáknak szoba kell, Jean.*

*Ezalatt a zajra kijött a fogadós, mind körülfogták, színészek, urak, mind kiáltották
egyszerre:*

– *Szobákat, szobákat.*

– *Jó, adnék szívesen – mond a fogadós –, de egyetlenegy sincs üres.*

*Ezalatt hangzott a vendégek közül: – A pesti társaság... színészek. – Ezalatt én csak
mind bámultam, még sohase utaztam ily nagy számmal, és néztem mindenfelé, hogy*

milyenek azok a nagy karimás kalapú emberek? De nem láttam egyetlenegy se, sőt igen csinos, illedelmes ifjakat s férfiakat. A Korona előtt, de csak az utcán, a nők, kik sétáltak, mind megállottak. Ez így tartott egy kis ideig, és gondolám, hiszen itt urak vannak, ez víg város, itt jó lesz nekünk.”

Ez az utolsó mondat lett a miskolci színmúzeum állandó kiállításának a címe: ha röviden akarjuk megfogalmazni, hogy Déryné szemével milyen volt a város, akkor ezt a mondatot kell kiemelnünk. Mi derül ki ebből a kis részletből? A miskolciak rendkívüli, életteli lelkesedése, odaadó szeretete. S ez nemcsak az érkezésre érvényes: Déryné végig hangsúlyozza, hogy milyen magyaros vendégszeretettel fogadta őt a későbbiekben is a város. Áruklodó a részlet a megjelenő lakosok, a férfiak leírásakor: csinos, elegáns fiatalemberekről ír, egy jómódú kereskedőváros polgáraitól.

S azonnal felfedeznek egy, a város életére, hangulatára jellemző másik apróságot: késő este van, mégis hatalmas az élet az utcákon, és a futótűzként terjedő hírre pillanatokon belül még hatalmasabb lesz. Déryné több helyen is hangsúlyozza ezt: nagyon jó barátságban volt a Komáromi család tagjaival, akik rendszeresen esti, éjszakai életet élnek, hajnali 2-ig fent voltak a lánykák is. *„Sokszor a 4–5 órát is elütötte, midőn bemen-tünk aludni. Mindig gyerekjátékokat vittünk véghez: énekeltünk, kergetőztünk.”*

De Erős főszolgabíró családja sem volt koránfekvő: *„Ők szerettek vígan lenni még éjjel is, és így engem se hagytak aludni. Én már ágyban feküdtem néha, jöttek seregestől, s ablakomon bekopogtak: „Kelj föl te kis leveli béka, gyere sétálni!” „De hiszen már én alszom.” „De nem fogsz aludni, hanem jössz énekelni. Csak nyisd ki!” S föl kellett kelnem, öltöznöm, s menni, s az ismerősök ablakai alatt mindenütt éji dalt énekelni.”*

A rácsodálkozásából azt sejtethetjük, hogy nem lehetett jellemző, hogy egy vidéki város ilyen (vidám) éjszakai életet éljen. Zajlott az élet az 1815-ös megérkezésükkor is a Korona vendéglőben, ahol végül egy emeleti nagy teremben talált szállást a társulat:

„Ahogy ott cibálták a fogadóst, mondja:

– Hacsak a nagyszálába nem szállnak be az urak?...

– Ugyan, hát miért nem mondta mindjárt, már azóta le is pakoltunk volna.

Elkezdődött a pakolás, majd éjfélig tartott. A férfiak odalent enni kértek, volt minden. Mi fölvitettünk egy kevés vacsorát. Én csakhamar a párnaszakomat kértem, hogy lefek-hessem.

De igen fölbiggyesztettem ajkaimat, amidőn hozták a sok szalmát a nőtlen ifjak szá-mára. Életemben sohase szenvedhettem egy szalmaszálat se a szobámban; ha egy szál történetesen valami ruhán becsúszott, nem aludtam.

– Jaj – mondám –, hát az a sok szalma mind itt lesz a földön?

– Hát – mondák –, annyi ágyat csak nem állíthatnak föl a teremben.

– Elég baj – mondám –, már most szépen lefekhetünk, mint a disznó az ólban. De nekem hozzanak legalább egy olaszfalat, különben le se fekszem.

Elment a mumus Murányi nagy dühösen: – Ennek a capriciósnak mindig vannak valami kifogásai. – Murányiné is utánakiált:

– Nekem is, Zsiga!

Lement az asszonyhoz, s kérte Murányi nagyon. Végre nagy nehezen mondá:

– Egyetlenegy van, de az nekem kell, mert sokszor a vendégek itt kártyáznak a szobában, s én amellé vonulok aludni. (...) No de milyen volt a fölébredés! Borzasztó volt végignézni azon a termen. Az a sok szalma; mindenik csomón elterülve az a sok férfi, ki csak hajnalkor jött föl aludni, mert a vendégek megismerkedtek velők, s itatták, vendégelték őket! A ruhájok szerteszórva hevert. A sok gyerek, egyik itt nyafogott, vizet kért; a másik sikoltott, hánykolódott (– Kávét, mamám, kávét! –); másoknak más bajuk volt!

– Istenem – mondám –, csak most az egyszer szabadíts meg, sohase utazom többé egész társasággal.

– Hja – mondá Tercsa mama –, még többször is fogod te ezt próbálni, ha már utaznunk kell.

Hamarosan megmosdottam, föltöltöttem, kimentem, lementem a kapu elé friss levegőt szívni, s mondám:

– Föl ne hívjanak engem reggelizni, míg a terem ki nem lesz takarítva.”

A következő nap a hivatalos bejelentkezés és a játszóhely keresésével telt:

„A társaság vezértagjai végre fölkészültek, s mentek a vármegye házához a Pest vármegyétől nyert ajánlólevéllel, magukat a főszolgabírónál s a többi fő uraknál bemutatandók. Midőn visszatértek, szörnyű vidám kedéllyel sorolták elé azon szíves fogadást, melyben részesültek, s milyen lelkes, igaz magyar bensőséggel fogta karon Erős főszolgabíró hol az egyiket, hol a másikat, s vezette őket a többi tisztviselő urakhoz, kik mind valóságos, eredeti magyarok! A főpénztárnok egy igen érdemes öregúr, Miskolcgy György úr, azután Szrógh Sámuel, szenátor Ragályi, ezek voltak a színház-, vagyis a színésztársaságot rendező komité, s mindjárt oly hévvel jártak-keltek a társaság ügyében, színpad fölépítésére alkalmas helyiséget keresni, mintha az ő boldogságuk függött volna tőle.

Nem letek sehol. Erős József főszolgabíró úr, ki valóban egy jovialis, tevékeny ember volt, nem hamar mondott le a fölkarolt dologról.”

Fontos momentum a városháza színházi társasági tagjainak felsorolása: még színházépület, folyamatos színjátszás sem volt a városban, de a városháza belül már működött színházi komité három fővel, ami a színházügyekkel foglalkozott. Miskolc tehát hivatalos szinten is nagyon komolyan vette a színházművészet pártolását. Ez a lelkesedés, ha végigvesszük a város fejlődésének elemeit a XIX. században, végig jellemző, méghozzá a legkülönbözőbb területeken.

Egy nagyon patriarchális, családi hangulatú településről olvashatunk végig a naplóban: néha úgy érezzük, mintha egy kedélyes kis operettvárosban lennénk. Ha összehasonlítjuk a város jellemzését a Kassáról vagy Kolozsvárról írtakkal, azt látjuk, hogy az „úri társaság” a nagyobb központi szerepet betöltő városokban valóban „úri társaság”, sokkal nagyobb tartással, előkelőséggel.

Itt Miskolcon mintha egy nagycsalád lenne az egész város, élén Erős főszolgabíró úrral, aki jószágos atyaként irányít és segít, még ha magánéleti ügyekről is van szó. Amikor váratlanul visszatért az erőszakos, rossz természetű férj, Déry István, újra összeköltöztek, de továbbra sem működött a házasság: a dühösen hazaérkező férfi elől Róza a Kishunyad utcán végigrohanva egyenesen a főszolgabíróhoz szaladt és kért segítséget, hogy mentse meg a férjétől. Mintha egy békebeli komédiában lennénk, melyben

minden konfliktust a város első embere old meg, s aki egyébként ott van mindenütt, ahol a színházi dolgok folynak. Így amikor jutalomjátéka volt Dérynének, akkor is a főszolgabíró segített a bevétel növelésében. Az volt a szokás, hogy a jegyek árusításánál a kasszánál kellett ülnie annak a társulati tagnak, akinek a javára a jutalomjátékot meghirdették. Amikor Déryné megérkezett a kasszához, azt tapasztalta, hogy maga a főszolgabíró árulta a jegyeket – újabb bizonyítékát adva hihetetlen lelkesedésnek: *„Tiszteli a főszolgabíró úr, csak tessék hamar feljönni, mert már ő feltörte a kasszaládát, a bilétákat mind eladta. De még kell több is.”* Én csak néztem reá. Nem értettem: *„A főszolgabíró törte föl a ládát? Hiszen még csak két óra és négyre mondtam.”* *„Jaj, semmi! De már nincs bilét, és a publikum nem akar elmenni.”* *„Még csak most voltam zavarban: hogy mi okból lett a főszolgabíró kasszír?”* *„Eredj, monddjad, hogy öltözködöm, és nem mehetek rögtön.”* Én ízibe nekifogtam, sietve öltöztem. Öszvekészültem, slafrokot vettem magamra, s mentem föl a Koronába. *„Még nem volt négy óra, de ahogy bementem az udvarra, a tömérdek nép tódult felém: „Tessék bilétét adni, már két órától fogva itt állunk.”*

Mire a színésznő megérkezett, a főszolgabíró büszkén újságot, hogy már az összes jegyet eladta. Csakhogy a közönség még mindig tódult, és követelte a bejutást. Déryné tiltakozása ellenére a rajongó hivatalnok elkezdte gyártani a biléteket a nem létező helyek tömkelegére, biztosítva a nézőket, hogy ha nem is látnak, hallanak majd sokat, jól járnak, akárhol is ülnek, állnak majd. Senki nem távozott üres kézzel. Mondhatjuk: a kiváló hivatalnokból minden idők egyik legjobb közönség szervezője lehetett volna. De azért tegyük hozzá, a sikeres akcióhoz kellett egy Déryné is...

Ha a város első embere ilyen közvetlenséggel tette azt is, ami nem lett volna a dolga, akkor ez kihathatott az egész városra... Az is árulkodó, hogy a társulat primadonnáját úgy szólítja mint egy családtagot, egy gyereket.: *„Gyere már, te fülbemászó...”* Dérynének egy idő után éppen ez jelentett gondot, s azért szerződött el Miskolcra, mert úgy érezte, hogy „kis Dérynének” szólítva a kollégái még mindig kislányként kezelik, mint saját neveltjüket, miközben ő már önálló, felnőtt művésznek tekintette magát. Valóban: a miskolci színpadokon történt meg a felnőtté válása.

De hol is voltak a városban a világot jelentő deszkák? Sok városban a szállodák nagytermében, báltermében, a város valamelyik nemes emberének palotájában. Miskolcon azonban nem találtak ilyen nagy termet, így az első játszóhelyet a Korona szálló udvarán, a kocsiszínbén alakították ki, az ún. tyúkketrecben.

„Visszatérvén a helyiség kereséséből, sehol, sehol se letek alkalmas helyet, hol színpadot építhettek volna, összecsoportoztak a Korona udvarán tanácskozni: hogy már most mi lesz és mi legyen? A Korona udvarán volt és áll mai napig is egy nagy, négyszögű, nyílt kocsiszín, erős köoszlopokon, magas, besindelyezett tetővel. Erős főszolgabíró úr rápillant:

– Urak! Itt a színpad.

A színészek nagy szemeket meresztettek, különös, nagy kérdőjellel arcukon:

– Itt? A lovak fölött? Itt lehetetlen lesz játszani.

– Ej, miért nem? – mondák az urak. – Szükségből, míg jobbat kapunk.

– De akkor magasabbra kell emelni a ketrecforma tetejét.

– Hát fölemeljük.

– De hol járnak föl a színészek a színpadra?

– A publikum között.

– Am legyen, a végzés teljes – mondám, és azzal fölsiettem kedvetlenül a közös nagyterembe. Egy-két nap alatt mindenki elköltözött a szállására, csak én maradtam ott a Murányi családdal; még nem letek alkalmas szállást számunkra.

A színpad készítéséhez rögtön hozzáfogtak...

Ez tehát az első játszóhely ahol addig tudtak előadásokat tartani, amíg hidegre nem fordult az idő. A következő fellépő hely a csizmadiaszín lett, közvetlenül a Sötétkapu mellett. Ma a lépcsőházban hatalmas emléktábla emlékeztet a hajdani játékszínre. A csizmadiacéh rendelkezett a legnagyobb tagsággal, így valószínűleg a legnagyobb árusítóhellyel is, itt állhatott rendelkezésre olyan nagy hely, ami a színpadnak és a közönségnek is elegendő lehetett.

„A sötétkapu alatt volt egy nagy, ronda kinézésű épület, nagy, üres, vakolatlan ablakokkal, csak a vörös téglával környezett ablakkörülete vigyorgott kellemetlenül az emberre. Hát még a bejárat?! Ő, kedves publikum! No de ők mégis eljöttek, az igaz, hogy ők beburkolhatták magukat télen meleg bundájukba, de mi, szegény nők, rövidujjú ruhákban, mezítelen nyakkal! Öltöző szoba itt se volt; engemet csak egy olaszfal kerített el az álfalaktól. Aztán nyolcszor-tízszer is kellett átöltözködnöm, mert új operák hiánya miatt gyakran kellett adni énekes egyveleget. Énekeltem a nagy áriákat, fölül a színház teteje nem volt befödve, csak egy sor ritka zsindelellyel, s a hó kénye-kedve szerint esett le csupasz nyakamba s karomra. Ez volt az úgynevezett. csizmadiaszín, azelőtt a csizmadiák árultak benne csizmaikat! A színház Orvosa, Szathmári Józsi – ki ismerősünk volt még Pestről, – sokat járt Murányiékhoz; följött a színpadra: „Déryné! az istenért, mit gondol? Maga vízibetegségbe fog esni: az ének hevíti, a nyakán hócsomagok ülnek!” Ez így volt, istenem! akkor kacagtam rajta, s most, midőn az öregedéshez mindenféle fájdalmas betegségek, szaggatások csatlakoznak, nem jut eszébe senkinek, hogy: bizony sok nyavalyát gyűjtöttél magadba öregségedre, jóasszony! Több idő múlva csak megreperálták aztán, de még sokáig kellett így kínlódnom. Nekem leginkább, mert nekem volt mindig a legtöbb teendőm. Meg is kaptam csakugyan egyszer a torokgyulladását, de mert mindig játszanom kellett, s elkéstem orvost hívatni, hat hétig feküdtem. A publikum békétlenkedett, hogy mikor gyógyulok már meg. A választmány egyik Orvost a másik után küldte, hogy gyógyítsanak.”

Később nemcsak a színészek panaszkodtak a körülményekre, hanem a csizmadiák is, mert őket pedig a színházias hátráltatták az árusításban, s kérték a városvezetést, hogy keressenek más helyet a színészek számára, mert ők sem tudnak így boldogulni. 1816-ban egy rövid időre Kassán vendégszerepelt a társulat. Ők az elsők, akik felléphettek magyar nyelvű társulatként a kassai kőszínházban, amit a német színészek számára építettek. Ekkor megjíjedtek a miskolciak, félték, hogy ott marad a társulat. Ez hozta meg döntést, hogy a város kőszínház építésébe fogjon. Hét év telt el, miután 1823-ban megnyílt Miskolcon Magyarország első magyar nyelvű kőszínháza. Erről az eseményről azonban nem olvashatunk Déryné naplójában, mert ő nem sokkal korábban elszereződött.

De a későbbiekben többször is fellépett a Boldogasszony utcai színházban, ami azonban a megnyitáskor még nem volt teljesen kész: a belső berendezés, a végleges

színpad öt év múlva készült el, 1828-ra, amikor az ünnepélyes alkalmon A sevilleai borbély került színre. Rosinát ekkor Déryné énekelte, akinek nagy bánata volt, hogy kevés volt az operabemutató, pedig ő az énekes szerepekben tudta a legtöbbet nyújtani. Miskolcon sem tudtak gyakran új operát adni. Naplójából az derül ki, hogy a kezdetektől fogva jelen volt az opera a város, a színház életében, mégpedig népszerű műfajként, hiszen azt írja, hogy „*a régieket már többször adtuk*”. Ha egy operát többször is adtak, az bizonyítéka annak, hogy a város szerette ezt a műfajt, a zenét, hiszen a prózai darabok sem éltek meg többet néhány előadásnál.

„*Miskolcon játszottunk folyvást; mindig szép közönség volt. Itt szerették akkor a szép szomorújátékokat, drámákat. Operát ritkán adhattunk, mert újak nem voltak, a régieket már többször adtuk. A publikum pedig éneket is szeretett volna hallani. Egyszer a többek között adtunk valami nézőjátékot, de már nem jut eszembe, hogy mit? Én éppen egy fájdalmas monológot mondték, egyszerre csak fölkiált egy öregúr: „Déryné énekeljen.” Én csak förogtam hol oldalt, hol hátra, és mondtam a szerepém annak jeléül, hogy én őt nem hallom. De ő nem tágitott; a közönség csak úgy csendes mosollyal nézett föl rám, hogy már mi teendő leszek? Én hősiés elszántsággal meg-állok, föl húztam két vállamat, ránéztem, – ott ült az első sor zártszékében, – s mondtam: „Hiszen nem lehet.” „Ej dehogyanem, – monda, – azután is elmondhatja a mondókáját, csak maga énekeljen.” Ebből aztán a publikummal való társalgás következett; mondtam: „De nem lehet gitár nélkül énekelni.” „Hát hozzanak valahonnan egyet.” Mondom: „Hát hazaküldök az enyimért, és ha a fölvonásnak vége lesz, majd akkor énekelek. Jó lesz?” „Jól lesz, éljen!” – s ebbe az egész publikum, mint egy kórus belevágott: „Jó lesz, jó lesz, éljen!” Volt aztán kacagás az álfalak mögött. A színészek egyike erre, másika amarra dőlt, alig tudtam elmondani a mondókámat. Elhozták lantomat, énekeltem egy áriát, s úgy folytattuk tovább a játékot.”*

Déryné itt kezdett komoly énektechnikai gyakorlatokat venni a Zomb nevezetű orgonamesterrel, az itt szerzett tudásnak köszönhetően lett a magyar operajátzás egyik megalapozója.

„*Én sürgetve zaklattam őket, hogy hozassanak operát, és fordítsák magyara, mert midőn eljöttünk Kassáról, meg kellett ígérni, hogy nemsokára ismét visszamegyünk, s én igen vágytam odamenni, de jól készült társasággal és operával. E részben bajos volt boldogulni, mert a régi operákat könnyű volt akármiféle zongoramesterrel előadni, amit már még Pesten létünkkor betanultunk, s előadtunk, de partitúrát kormányozni s betanítani nem mindenik ért. Sok tudakozódás után végtére mégis találkozott egy miskolci lakos, Zomb nevezetű orgonamester, ki értett a dologhoz. Ezt a társaság szerződtette minden időre, midőn Miskolcon időztünk. Midőn néhányszor hallott énekelni, monda: „Ej be kár, hogy ez a hang nem gyakoroltatik többször, s nagyobbyszerű dallamokban.” Mondom: „Hisz, uram; én is azt szeretném. Eleget is gyötöröm ezen urakat, hogy szerezenek operákat, de mindig nehézségekről beszélnek.” – „Ej, – mondja Zomb, – nincs abban semmi nehézség. Bízják reám az urak, majd írok Pestre A svájci familiédért...” Ki volt boldogabb, mint én. „De azalatt is, míg az elérkezik, az asszony hangjára egy variációt készíteni, rég szerettem volna már muzsikára tenni, de megvallom, egy kicsit megpróbálja a gégét... de az asszony igen terjedelmes hanggal bír, minőt nem hamar találni, s mindig le kellett mondani vágyamról, hogy azt énekelni*

hallhassam.” Én nem is kérdeztem, hogy miféle témára akar variációt csinálni, nemigen nagy bizalmam volt benne, hogy az nekem tetszhessék. Végre elkészült; föl-hozza a próbára, odasompolygok hozzá, mondom: „Hát miféle témát választott?” Azt mondja: „Schöne Minkát.” Nekem hosszúra nyúlt a nyakam: „Schöne Minkát? – mondom vontatva, – hiszen az igen közönséges dal.” „Nono, – mondá mosolyogva, – tessék csak ideülni a zongorához, majd én accompañeírozom, és majd ha a variációkra kerül, akkor tessék mondani, hogy közönséges.” És mindig csak nevetett az ő rózsaszín-szőke széles pofijával. Az volt a szokása, hogy mindig nevetett; ha haragos voltam, nevetett; ha civódtam vele valami fölött, nevetett. (...) Én aztán szereztem magának több jeles szerzőtől magándalokat, szép kettős-dalokat operákból. Déry lefordította magyarra, s így sok időig, többnyire énekes egyveleggel traktáltuk a publikumot. De az igen tetszett, mindig, mindenütt. Minthogy második énekesnőre nemigen tehetünk szert, nem sok operát lehetett adni. Én ugyan benyeggettem egy vén szabónét (talán már említettem is őt föntebb) még Pesten létünkkor, de szörnyű nehéz feje volt. Soká tudott valamit betanulni; a zongoramester éppen nem tudott vele boldogulni, nem volt türelme. Hanem minthogy igen szegény volt, és semmije se volt, én vettem magamhoz. Aztán azt mondta, hogy amire én tanítom őt, ő azt hamarabb megtanulja. Tanítottam hát, ha valami énekszerepe volt, aztán a taktust csak úgy tudtam vele megértetni, hogy a taktus leütésénél mindig egyet ütöttem a vállára. Mennyi bajom volt vele, míg egy-egy numerust megtanult! De volt bajom a sok öltözet-készítéssel is, mert csak úgy jöttek az egyvelegekre, ha sokszor öltözködtem. Mindjárt kérdezték: sokszor öltözködik-e Déryné? Mert minden éneknumerushoz másképp öltöztem. Minden áriát a maga jelmezében énekeltem el, és egy estve legkevesebb volt, ha tízszer változtattam öltönyeimet. És a legnehezebb áriákat énekeltem.”

Milyen darabokban láthatta a miskolci közönség Déryné? Mindenben, amiben csak lehetett, mert egy-egy produkciót csak nagyon kevésszer tudtak előadni, így játszottak minden előadhatót. Ahogy írja: „Miskolcon játszottunk folyvást, mindig szép közönség volt. Itt szerették akkor a szép szomorújátékokat, drámákat.” Az, hogy éveken át itt tudtak maradni, nagyon nagy szó ebben az időben, mert azt mutatja, hogy a közönség érdeklődését hosszú távon fenn tudták tartani. Déryné mindig hangsúlyozta, hogy amikor időről-időre visszatért Miskolcra, egyre nagyobb társulat fogadta: egyre több taggal, jó nevű színészekkel bővültek. Ezek a félmondatok egy erőteljes, magas színvonalú társulatra utalnak.

Térjünk vissza ahhoz a momentumhoz, hogy Miskolc nagyon barátságos, patriarchális város volt. Hogyan jelenik meg ez a hétköznapiakban? Déryné leírta, hogy egy földszinti kis lakás hátsó szobájába költözött, mert ott el tudta magát „barikádozni”. Ám a naplóból az derül ki, úgy élt, mint akinek nincs is magánélete. Mint egy átjáróház, olyan volt ez a hátsó szoba. Kínos az edelényi gróf Szirmay János erőszakoskodása: az ajánlatok után egy délelőtt szabályosan rárontott a szobájában, az ágyában, és csak a gróf után beszaladó kis cselédek mentették meg. Ám többségében kellemesebb esetekről írt.

A város rajongását jól tükrözi a Komáromi-család szeretete, ahol mint családtagról gondoskodtak róla: „Itt nálunk semmi cím nem uralkodik. Itt mind testvérek vagytok; te és te, (...) én: nénéd, öregem: a bácsi. De boldog isten! már akkor nem volt lélegzetem.

A sok leány mind a nyakamba csimpaszkodott, mind megannyi piócák. Csókoltak: „Ugye fogsz minket szeretni, kis pili?”

A Komáromi-családdal való találkozását emeltük ki, de több családdal is ugyanilyen szoros kapcsolatban állt. A város rajta tartotta szemét a színészeken, már rögtön, az első próbán érezték a rendkívüli érdeklődést:

„...A színpad készítéséhez rögtön hozzáfogtak, de én már unatkoztam. Erős főszolgabíró úrnál nagy ebédet rendeztek, melyre a társaság elsőbrendű tagjai hivatalosak voltak s több más vármegyei urak, hogy megismerkedjenek a társasággal. Ebéd után lementünk a kertbe, s ott mulattunk estig. Valóságos magyar vendégszeretettel láttak el bennünket. Tündérvendéglő Magyarországon kedvelt játék volt kitűzve első előadásul. Még mindig a Korona-teremben voltunk szállva, mert Murányiékkel akartam egyszállásra menni, de nem kaptunk alkalmasat. Gyönyörű szép holdvilágos este volt, s mondom Murányinénak: „Én ezt a kis játékot telerakom olyan kis kedves dalokkal, majd meglátják, nagyon fog tetszeni. Úgy veszem észre, hogy itt szeretik az éneket.” „Azt nagyon helyesen teszi, – mondja Murányi koma, (mert egyik fiának én voltam a keresztanyja.) No de hát mit?” Az nálam hamar készen volt. Elővettem lantomat, és elénekeltem: Cserébogár, sárga cserébogár... „Ezzel fogunk megjelenni,” – mondtam. „A második?” Mariskám, Mariskám, eszem a szemedet. „Nagyon jó” – mondák. És még? „Majd egy kedvenc dalomat: Akkor úszok öröm özönében.” „Helyes,” – mondák. Ezeket mind elénekeltem. Gyertyát még nem gyújtottunk, mert a nagy ablakon elég világosan besütött a hold. Egyszerre csak borzasztó tapsvihar töltötte el a léget. Murányiné lenéz az ablakon: „Nézzétek csak, – mond, – ezt méltó megnézni. Az egész utca zsúfolva tele néptömeeggel”. De hogy oly csendesen, oly tömérdek nép hol vette magát elő, azon bámultunk. Az udvarokból székeket hordtak ki, s aki tehette, arra állott föl, meg nagy kövekre, hogy beláthassanak a terembe. Szerencse, hogy nem volt gyertya. Elsüllyedtem volna szégyenemben! Dehogy néztem volna ki... , elbújtam. Másnap volt még a zaj, hogy: „siessenek már azzal a színházépítéssel”, „mikor játszanak már?” Végre az is elkészült. Szállásra mentünk, de nem kaptam Murányiékkel együtt, hanem egy becsületes polgárnénál, özvegy Kórodiné asszonyomnál, akinek a szobáján kellett keresztül menni az én szobámba, három lépcsőzetet fölfelé menve az utcára szolgáló szobába. Éppen azt szerettem én. Úgy el voltam barikádozva, mint egy kis várban. Nem akarok hosszas lenni annak leírásával, hogy elésoroljam, mennyire tetszett az első előadás a publikumnak. Nagyon meg voltak elégedve minden következő előadással, mintha még sohase láttak volna színlelőadásokat.”

Déryné főleg a pályája alakulásáról, a magánéletéről írt, ma jelentősnek tartott színház történeti eseményekről – a Pesti Magyar Színház átadásán kívül – nemigen olvashatunk a naplójában. A véletlen folytán mégis leírt társadalmi eseményeket, amelyeket Miskolcon élt meg:

„Miskolci itt mulatásunk alatt történt, hogy báró Reviczky tette itt körutazását, és akkor installálták ispánnak. Azon borzasztó népséget, mi akkor itt Miskolcon özszevgyült, lehetetlen leírni. No, de nem is az én árva tollamra volt az fölirtva azon pompát, azon elfogadást, azon közszeretetet leírni, mellyel Borsod fogadta e kedves, szelíd nyájasarcú magas vendéget. Csak mégis nem mellőzhetem, s le kell írnom, hogy mennyiben voltam ez alkalom által érdekelve. (...) Ezen napon midőn zsúfolva voltak az egész város utcái, hogy járni se lehetett,

már reggel jókor, nehogy elszalasszák a látványt, bámulták a díszített diadalkapukat, hol keresztül jövend Reviczky. Másnap roppant nagy deszkaépület volt fölállítva a városház udvarán, mert sehol se fért a roppant kíséret, a roppant vendégtömeg, egész Borsod főtisztei. Oly sok urakat, nemeseket, dámákat egy asztalnál ülni se azelőtt, se azután nem láttam többet. Két banda muzsikált ebéd alatt, egyik az egyik végében az épületnek, másik a másik végében. Oldalt volt egy emelkedett állvány (vagy minek nevezzem), ott ültünk ketten Szerdahelyivel, és midőn már ebédelni ültek, s vége felé voltak, a két zenekar megszűnt, én énekeltem egy nagyáriát. Oly csend lett, min csudálkozni lehetett oly nagy gyülekezetben. Midőn bevégeztem az áriámat, ismét leültem. A báró odaintette komornyikját (ki egész ebéd alatt a széke mögött állt a pompásan öltözött huszárjával együtt), és egy tálcán egy csésze fagyaltot adott kezébe, hátrafordulván, fejével egy kissé bólintott felém, s a fagyaltot fölhozta a komornyik. Természetes, hogy én szörnyű mély meghajlással fogadtam e kitüntetést... Azután meg Szerdahelyivel énekelünk egy kettős dalt. Azután vége lett az ebédnek.

Én hazamentem, játékra készültem: A színház kivilágítva. Játék után az utcákon nagyszerű kivilágítások, s végre szegény főispán nagy fáradtan bevonult a vármegyeházánál lévő szállására, s már minden ablakok sötétek voltak. Mi, az énekesek, odamentünk az ablak irányába, hol ő volt, és én elénekeltem Csokonainak azon örökös ifjúságában még most is kedves, remek dalát: Földiekkel játszó égi tünemény... mert úgy nyilatkozott a főispán, hogy az a világon az ő legkedvesebb dala. Ez értésünkre esvén, így kívántuk szerényen megtisztelni. De én úgy találtam helyesnek, hogy éjjel, a szabadban, jól venni ki magát, ha az utolsó strófát az egész kar repetálná mindég, s csakugyan helyeslést talált, s úgy cselekedtünk. Amint elkezdtem a dalt, mint egy tündérszóra az egész épület ablakai egyszerre megvilágosodtak. A főispán kinyitotta azonnal a redőnyöket, kihajolt az ablakon, s ott hallgatta végig minden verseit. Leköszönt, de nem érttem, mit mondott, s midőn távoztunk, akkor vonult vissza. Gondolom: hálát adott az istennek, hogy most már megszabadult a sok tisztelgőtől, s végre nyugalom ölebe dőlhetett, magát kipihenendő. Reá következő napon ismét volt előadás, mert bárha elutazott a főispán, de még sok idegen úr maradt a városban. Amint ott vagyok a próbán, s bevonultam az öltözőbe, jön be tekintetes Dominkovics úr. Az alispán Vay úrnál már többször is láttam ebédnél. Egyenesen hozzám jön s mondja: „Tiszteli tekintetes Vay Miklós alispán úr az asszonyiságot, itt küldi általam ezt a hat aranyat, melyet báró Reviczky főispán úr nálam letett azon szavakkal: „Ezt küldje át a szép éneklőnőnek.” Kérem, tessék jól megérteni! Nem azt értette a báró hogy az éneklőné szép, hanem, hogy az éneklőné szépen dalolt. – De valóban! nem is lehet azt a kedves, szívből szakadt dalt másképp énekelni, mint ahogy írva van:”

Kellemetlen, a társulatra is negatívan ható volt viszont a követválasztás vizálykodása:

„Most Miskolcon igen nagyszerű dolgokra készültek: követválasztás volt. Tömérdek népesség lepte el a várost. Jöttek a falukról a tömérdek szekerek, két sorjával a két ellenpárt: a nemesek; de jöttek csinosabbnál-csinosabb fogatok, urakkal, gazdagon öltözve s kocsijukról lobogott a tömérdek arany-ezüsttel gazdagon hímzett zászló selyemből készülve, nagyok, melyek ellepték kocsijukat. Még nem is tudták, melyik párt lesz a győztes, de lármáztak! Szüntelen harsogott a város lármájuktól, kik egymásnak mindenféle csúfondáros neveket

szórtak a túlsó oldalra, s kik egymást agyonütéssel fenyegették. Két sor fegyveres katonaságot kellett kiállítani, mely között elhaladhasson a szekér és a gyalogosok a vármegyeházáig. Ki ne reméllene ilyenkor? Váltig mondogattuk: de most már napfény süt! Csak az a kár, hogy nem fog elférni a színházba. Ó remény! Ó napfény! de beborultál! Az első játékra már minden költség megtéve, színlap kihordva, világítás fölgyujtva. Egy-két nő ült félénken a zárt-helyre, egy-két férfi kukkant be lármázva, s megint kiment kurjongatva, az ellen-pártbelit keresve. Egyszerre csak elkezdettek a színház ablakai csörömpölve behullni, mit az udvarról dobált kövekkel zúztak be a rajongók. „Jaj! leesett a napfény! köeső hull! – mondtam.

– Csak gyerünk haza ízibe, még valami nagy kő öszve nem zúz bennünket. ... És nem volt játék: három hétig nem lehetett játszani. Ez osztán ártalmas napfény volt. Öt óraker már senki se mert udvarából kilépni. Az utca örökké tömve volt.

Midőn már az egyik párt győzött, és muzsikáltatta magát, a legyőzött párt közibök rohant verekedni és csúf nótákat danolni, s ez mindennap így ment. Egy nőt nem lehetett volna látni négy órán túl az utcán. Akkor bezzeg volt időnk az ablakból lebámulni. Nem volt játék. Mondák: falun egy urat le is löttek.

Midőn pedig már egészen lecsendesült minden, akkor meg már ismét nem lehetett nagy reményeket táplálni, mert sokat költöttek az itatásokra, és ki is fáradtak a sok dulakodásba, mert némelyik jó püfölesekert kapott még az urak közül is: „Barátim! – szólék, – én itthagynom önöket, itt nincs mit remélni ezúttal. Én megyek Pestre.”

Miskolccal távozása után sem szakadt meg a kapcsolata, vendégként rendszeresen visszater, hol hosszabb, hol rövidebb időre:

„Örömmel fogadtak. Fölléptem. De ah! mi különbség a régi és a mostani Miskolc között! Oly hideg, részvétlen, kevés nézők.”

Ez a részlet, megerősíti a korabeli kritikákat, amelyek egy idő után szóvá teszik a közönség távolmaradását. Mivel másfél évtizeden keresztül itt várta egyedül kőszínház a magyar társulatokat, ezért egymást követték az együttesek, a közönség hozzászókot a (jó) színházhoz és egyre igényesebb lett. Akárki nem tudott megmaradni, csak az igazi teljesítményt nyújtók, ahogy a színésznő is hozzáfűzte:

„Midőn szereplésemnek már majdnem vége felé jártam, akkor kezdett a publikum bővebben jární. Taps koszorú volt elég, dicsőség egész özönnel, de az erszény nemigen duzzadtott a tömötségtől...”

Ha a közönség híret vette, hogy jó színház van, akkor már megtelt a nézőtér. Itt is elhangzott a pénzre való utalás, ami érdekes momentum: a lelkesedés ugyanis nem zárta ki, hogy aki a színészekből (is) élt, az jócskán elkérte az árát a szolgáltatásoknak:

„...Szegény vidéki társulatok! de sok eseményeknek vannak kitéve. Néha az árt a kasszá-nak, ha eső van, néha pedig, ha napfény van. A napfény alatt értek – nagy gyülekezeteket, mely teljes reményre jogosít, hogy nagy jövedelemnek örvendhet a színész, kinek élélme nagy költségbe kerül. Azt nem hinné el senki, csak ki próbálja. Neki mindent két áron kell fizetni. Ha szállást keres, „színész az úr?” – kérdi tőle a ház-tulajdonos. „Igen.” „–Úgy hát ez a szoba huszonöt frt.” „Az istenért! hiszen alig férek meg benne? S azonfölül még bútor is kell bele.” „Nem tehetek róla. Az urak csak egy-két hónapig maradnak, azután megint üresen áll.” „Ha piacra megy vásárolni, mondja a kofa egymásnak: „Te! ez színész cselédje.

Van azoknak elég pénze, oda ne add olcsón.” És ez minden legkisebb vagy legnagyobb tárgyánál így van. A színész mindent két áron fizet.”

Déryné második miskolci korszakáról csak néhány levél árulkodik. Akkor tért vissza végleg a városba, amikor 1847-ben, a férje unszolására abbahagyta a színészetet. Érdekes módon a házaspár összeköltözése Miskolchoz kötődik, amikor 1837-ben váratlanul megjelent a férj Muhi-pusztáról: meg is hívta oda az anyjához, leánytestvéréhez. Ekkor kezdte a férj újra magához édesgetni, ám a színésznő csak egy évtized múltán vonult vissza Diósgyőrbe, ahol Déry gazdatiszt volt. Utólag rájött, hogy még így is „elhamarkodta” a döntést, mert ha még pár évig a Nemzeti Színház tagja maradt volna, tisztos nyugdíjat kaphatott volna. Diósgyőr nem adott többet háziasszonyi teendőknel. Amikor Vahot Imre próbálta rávenni emlékiratai megírására, azzal hárította el a kérést, hogy sok gazdasszonyi teendője van a férje mellett a várban. *„Egyedül a sok aprómarha nevelés és szaporításba lettem szórakozást, – lemondván minden szellemiről, mert olyan körben éltem azontúl. (...) Egész nap tömérdek vendégek látogatták házunkat, estve pedig úgy ki voltam fáradva, hogy csak nyugalmat kerestem. (...) Hagyják a holtakat nyugodni, én el vagyok teremtve a diósgyőri vár romjai alá.”*

Diósgyőrnek és Miskolcnak fantasztikus hangulata lehetett abban az időben, hiszen nem Déryék az egyetlenek, akik idősebb korukban úgy alakították az életüket, hogy ott töltsék a színpad nélküli éveket. Itt vett családi házat Latabár Endre színész-direktor. Első jelentős díszletfestőink, színpadtechnikusaink is ide jöttek: Wándza Mihály Miskolcon telepedett le, Telepi György pedig jegyzői feladattal jött Diósgyőrbe, ahová csábítgatta színészbarát komáját, Egressy Gábort is. Úgy tűnik, mintha egy színészkolónia kialakításán gondolkodtak volna. Pedig vándorszínészként az egész Kárpát-medencét bejárták, volt összehasonlítási alapjuk, s mégis ezt a vidéket választották. Férje halála után Déryné beköltözött a belvárosba Johanna testvéréhez. Az épület homlokzatát ismerjük a Hunyadi utcában, mögötte a hátsó részen már nincs meg az a lakrész, ahol a színésznő szobája volt. Ekkor már folyamatosan betegeskedett, a kolerát is elkapta, amibe majdnem bele is halt 1869-ben. Drámaian írt magáról. Már járni sem, kimozdulni sem tudott. Egyszer lépett újra a közönség elé, 1868-ban, amikor keresztfia, Egressy Ákos rávette egy idős fejedelmasszony szerepének eljátszására a Miskolci Nemzeti Színházban. A hátralevő négy év már a teljes bezárkózásé volt:

„Az én életem egy nyomorúság, már egész mellemig jött a daganat, alig tudok már írni, járni éppen nem bot nélkül, azt is csak a szobától a konyhaajtóig. Ott az udvaron, az ajtó előtt ülök, de emberekkel már nem sokat közlekedem, csak a háziakat látom föl s alá járni-keelni, munkálkodni; Nekem ott kell ülni, egy lépést se tehetek; lábaim nem bírnak. Úgy ülök ott kifeszülve, mint Kambyes király: ne nyúlj hozzám, mert kipukkanok. Ő királysága ugyanúgy mondá: ne nyúlj hozzám, mert üvegből vagyok és összetörök. (...) Ő bár csak bevégezhetném, az egyik szememmel már nem látok, csak mint a sűrű szítán át.”

Ez az egyik utolsó levele: ezzel a képpel búcsúzzunk a színésznőtől, ahogy betegségekkel küzdve is méltóságteljesen tartja magát – őrizve egy hihetetlenül gazdag életút emlékeit...

(A Szemere-szalomban 2017. november 10-én tartott előadás szerkesztett változata)

Aratás és szüret: a későgótikus építészetről

„*Wer sich an die Analyse der spätgotischen Bauform machen will, stößt alsbald auf eine negative Eigenschaft: die Spätgotik hat kein System; offenbar auch will sie keines haben.*”¹

A fenti idézet Georg Dehiótól (Tallinn, 1850–Tübingen, 1932), a művészettörténetírás egyik legnagyobb alakjától származik. A szerző nagyságát jelzi, hogy neve mára köznevesült: német nyelvterületen a műemléki topográfiákat hívják (hivatalosan is) „Dehio”-nak. Dehio lesújtó véleménye a későgótikáról akkoriban általános volt. Hogy ez nem csak elméleti kérdés, azt az is mutatja, hogy többek között a stílusnak ez a negatív megítélése vezetett oda, hogy a Magyar Királyság egyik legjelentősebb későgótikus templomát, a kassai Szent Erzsébet-templomot a XIX. század végén részben lebontották, majd „kijavítva”, az alaprajzát jelentősen megváltoztatva építették vissza.²

A művészettörténetírás hagyományosan három korszakra osztja a nagy stílusokat: korai, érett és kései. A kései korszakot gyakran hanyatlóként jellemzi (ahogy Dehiónál is láttuk), átmenetként az újabb, „fejlettebb” korstílusba. Ez a fajta fokozatos átmenet nagyon jól megfigyelhető a reneszánsz-barokk váltásnál: a kettő közé eső manierizmus még nem barokk, de már nem reneszánsz.³ Adódik a párhuzam, hogy a későgótikára úgy tekintünk, mint ami ehhez hasonló átmeneti szerepet töltött be a gótikából a reneszánszba való átmenet során, de a váltás jóval radikálisabb volt. Az új stílus, a reneszánsz teljesen elutasította a barbárnak tartott gótika eredményeit (már az elnevezés is egy gúnynév, a barbár gótokra utal), és semmit sem vitt tovább belőlük. De vajon a későgótikus épületek valóban egy művészeti-mesterségbeli hanyatlás termékei?

A későgótika kezdeteit a kontinentális Európában Peter Parler (Schwäbisch Gmünd, 1333–Prága, 1399) prágai munkásságága jelenti. Peter Parler jelentős építészdinasztia tagja volt. Apja Schwäbisch Gmünd-i mester, leszármazottai pedig fontos tevékenységet fejtettek ki Straßburgtól Bázelen és Bécsen át egészen a Magyar Királyságig, jelentősen előmozdítva a későgótika terjedését.⁴

Ennek az építészetnek talán a legfontosabb jellemzője, hogy feloldódnak a határok az épületrészek, de még az építőanyagok között is. Ahogy Erwin Panofsky fogalmaz, „a késő gótika jóváhagyja, sőt élvezetét leli a folyamatos átmenetekben és áthatásokban”.⁵ A csarnoktemplomok elterjedésével a templomok már nem tagolódnak alaprajzilag jól elkülönülő részekre, a szentély és a hajó egy teret alkot. A hálóboltozatok megje-

¹ DEHIO 1921 138. p. Nyersfordításban: „aki a későgótikus építészet formáit elemezni szeretné, nyomban találkozik egy negatív tulajdonsággal: a későgótikának nincs rendszere, és nyilvánvalóan nem is akarja, hogy legyen.”

² Bővebben lsd. SISA 2005 79–104. p., FEKETE 2007, BERECZKI 2014.

³ A manierizmusról lsd. például KLANICZAY 1970.

⁴ Magyarországi Parler-kapcsolatokról lsd. például PAPP 2011.

⁵ PANOFSKY 1986 24. p.

lenése után az egyes boltozati mezők sem különülnek el, az egész boltozat egyetlen egységet alkot. Ami az „anyagszerűtlenséget”, a különböző építőanyagok között határ feloldódását illeti, a későgótika egyik kedvelt eszköze a faágakat formázó kőornamentika, az úgynevezett Astwerk; mikroarchitektúra alkotásai – a finoman formázott szentségházak, keresztelőmedencék, szószékek – pedig ötvösmunkákat idéznek.



Függő zárókő, Frankfurt, Leonhardskirche.

Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Frankfurt_Am_Main-Leonhardskirche-Haengdes_Gewoelbe.jpg

További fontos jellemzője a stílusnak a térbeli virtuozitás. Ennek egyik kifejezője a térgörbe alakú boltozati bordák használata, de ide tartozik a bordaíndítások gyakran bonyolult átmetsződésekkel történő kialakítása és a (már korábban is ismert, de ekkor gyakoribbá váló) függő zárókövek virtuóz használata, gyakran azt a hatást keltve, mintha egyszerűen hiányozna a pillér a boltindítás alól. Bármilyen távolinak tűnik a képzettársítás, a függő zárókövek műszaki megoldása a vasbetont vetíti előre: a nyomóerőket egy nagy nyomószilárdságú anyag (a kő illetve a beton), a húzóerőket pedig egy nagy húzószilárdságú anyag (a rejtett vasalás) veszi fel. Hasonló szerkezeti logikával épültek fel a légies, áttört későgótikus toronysisakok: ezekben az ébredő húzóerőket rejtett fémgyűrűk (Ringankerek) veszik fel.⁶

A későgótikus csarnoktemplomok külseje viszonylag dísztelen. Nikolaus Pevsner idézve „a késő gótikus szemléletre igen jellemző a sima külső falak, díszítetlen ablakok és a belső *Wandweben* közötti ellentét, kivált Németországban, ahol a misztikus hit józan gyakorlati érzéssel párosult, ahol az evilági istenfélő életet vallották, s már növekedtek az eszmék, amelyekből csakhamar megszületik a lutheri reformáció.”⁷

A külső egyszerűségnek azonban van egy kézzelfoghatóbb oka is, és ez a gótikus rendszer folyamatos technikai tökéletesítésének az eredménye. Érdeemes tudatosítani, hogy az Alpoktól északra négyszáz éven át a gótika volt a meghatározó stílus: az első gótikus építménynek a St. Denis apátságtemplom 1144-ben elkészült szentélyét tekintjük⁸, és még a XVI. század első felében is épültek jelentős gótikus épületek Európa-szerte (például Nyírbátorban).⁹ Ez a hosszú idő természetesen számos inno-

⁶ SASS 2000 20. p.

⁷ PEVSNER 1983 143. p.

⁸ PEVSNER 1983 88. p.

⁹ A nyírbátori Szent György-templomról lsd. PAPP 2005 67–76. p.

vációt hozott. A klasszikus gótikus katedrálisok bazilikális rendszerűek. Ez azt jelenti, hogy a főhajó a mellékhajók fölé magasodik. A főhajó boltozati oldalnyomásának felvételére így a támpillék, fiatornyok és támpillérek összetett rendszerére van szükség. Ez a rendszer nagyban hozzájárul a klasszikus gótika katedrálisainak dekoratív megjelenéséhez. A mellékhajók boltozatának oldalnyomását kívül közvetlenül a támpillérek veszik fel, belül azonban a boltváltak közvetlenül a pillérre terhelnek, így nincs, ami felvegye az oldalnyomást. Ahogy erről én magam is meggyőződtem róla Kölnben, nagy méretek esetében ez a pillérek szabad szemmel látható kihasasodását eredményezi. A későgótika jellemző épülettípusa, a csarnoktemplom esetében a mellékhajók azonos magasságúak a főhajókkal, így a főhajó boltozatának oldalnyomását a mellékhajó boltozata ellensúlyozza és viszont; a mellékhajó boltozatának külső oldalnyomását pedig közvetlenül a fal mellé épített támpillérek veszik fel. Ilyen módon nincs szükség a támpillérek-fiatornyok rendszerére, és a belső pillér sem kap derékmagasságban oldalirányú terhet. A szerkezet így fejlettebb, de külső megjelenése kevésbé dekoratív.



Főhajó, Kutná Hora, Szent Borbála-templom. (Fotó: Martin Vavrik)

Forrás: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:BarboraKrouzenaKlenba.jpg>

A későgótikában az alaprajzot is racionalizálták, olyan módon, hogy minél kevesebb típusú faragott ívre legyen szükség. A későgótikus csillag- és hálóboltozatokban általában minden boltozati borda azonos görbületű és keresztmetszetű, így nagyfokú előregyártásra van lehetőség. Az előregyártás valóban bevett gyakorlat volt, ezt a kaszaiak építómesterének, Stephan von Kaschaunak a bártfaiakhoz írott 1477-es leveléből is tudjuk. Ebben a mester kifejti, hogy ha a bordákat otthon, a kassai műhelyében faraghatja ki, akkor fele annyi idő alatt végez velük (és így nyilván alacsonyabb árat tud felszámolni).¹⁰

A korszak magyarországi gótikus építészetét szintén a fent leírtak jellemzik, mivel a középkori Magyar Királyság integráns része volt Európának, olyannyira, hogy a Német-római Császárság kőfaragóinak 1459-es regensburgi páholygyűlésén Magyarországot, bár nem volt a birodalom része, besorolták a bécsi főműhely érdekszférájába.¹¹ A bécsi műhely gótikus tervrajzai között meg is lehet találni több magyarországi épület terveit.¹² A csarnoktemplomok, hálóboltozatok nálunk is elterjedtek, utóbbiak

¹⁰ MIHALIK 1912 44. p.

¹¹ CSÁSZÁR 1987 95. p.

¹² A bécsi gótikus tervek katalógusát lsd. BÖKER 2005.

legszebb példái az alsó-magyarországi bányavárosokban: Körmöcbányán, Selmecbányán, Besztercebányán maradtak fenn.¹³

Bár Miskolc nem volt sem szabad királyi város, sem bányaváros, az itt felépült és 1489-ban felszentelt későgótikus plébániatemplom is a jelentősebbek közé tartozik.¹⁴ Alaprajzi rendszerét tekintve tipikus szentélykörüljárós későgótikus csarnoktemplom. Sajnos boltozata az 1544-es török támadás során beomlott, de a megmaradt kőtöredékekből arra lehet következtetni, hogy jelentős hálóboltozat volt. Figyelemreméltóak még a templom kőrácsos ablakai és a déli és északi kapu finom kőfaragómunkája. Ezek a kapuk jelenleg kívülről nem látszanak, az újkori toldások elfedik őket. Az ablakok közül különösen a nyugati homlokzat északi ablakának mérműve figyelemreméltó.

Városunkban van egy másik jelentős későgótikus emlék is. Bár a diósgyőri vár alapvetően a klasszikus gótika terméke, a déli palotaszárny egyik ablakfülkéjének boltozata elsőrangú, nemzetközi színvonalú későgótikus alkotás.¹⁵ Viszonylag kis mérete ellenére kétrétegű boltozatról van szó. Az ablakfülkét egy szabályos nyolcszög öt oldala alkotja. Az elsődleges réteg egy erre a geometriára szerkesztett egyszerű, bordás, csúcsíves boltozat. Ez alatt helyezkedik el a második réteg, aminek bordáit bonyolult térgörbék alkotják, olyan módon, hogy a szerkezet egy része konzolosan elválik a primer rétegtől, lebegő hatást keltve. Ezt a második réteget további, kis keresztmetszetű, a mérműves ablakok orrtagjaihoz hasonló faragványok tagolják. A kutatások szerint ez a boltozat még Nagy Lajos uralkodása alatt készült, ilyen módon a kontinentális Európa egyik legrégebbi térgörbeboltozata. Jelentőségét tovább emeli kétrétegű kialakítása. A boltozat legközelebbi formái párhuzamát a frankfurti St. Bartholomäus előcsarnokában találjuk meg, ez azonban csak 1420–1430 körül készült el.¹⁶

De hogy lehet az, hogy ez a nagyon gazdag, mind technikailag, mind művészileg igen fejlett stílus nyomtalanul elhalt? Azt, hogy az Itáliából indult reneszánsz építészet miért nem vett át belőle semmit, leginkább egy Goethe-idézzettel lehet megvilágítani: „Alantas ízlés, mondja az olasz és odábbáll.”¹⁷

A későgótika és a reneszánsz viszonyát érdemes földrajzi szempontból megvizsgálni. Délen már javában a reneszánsz virágzott, amikor északon még a gótika. A két régió különbözőségét legjobban talán a sokat idézett „ars sine scientia nihil est” fejezi ki. Amikor Itália egyetlen későgótikus katedrális,¹⁸ a milánói dóm épült, a déli mesterek északi kollégáikat többször is konzíliumra hívták. Az egyik ilyen konzíliumon a francia Jean Mignot kijelentette, hogy ha a déliek tervei szerint akarják felépíteni a templomot, az össze fog dőlni. Az itáliaiak nem fogadták el az érveit, mert a terv megváltoztatása tönkretette volna alkalmazott arányrendszerüket. Jean Mignot sér-

¹³ Csarnoktemplomokról lsd. CSEMEGI 1937.

¹⁴ A templomról lsd. GYULAI 1996 222–234. p., újabban FELD 2003, a korábbi irodalom felsorolásával.

¹⁵ A fülkeboltozatról lsd. SZEKÉR 2014.

¹⁶ KAVALER 2012 286. p.

¹⁷ GOETHE 1981 95. p.

¹⁸ PEVSNER 1983 166. p.

tődötten odavette, hogy „ars sine scientia nihil”, azaz tudomány nélkül a művészet semmi, mire az itáliaiak azt felelték, hogy „scientia est unum et ars est aliud”, azaz egy dolog a tudomány, és egy másik a művészet.¹⁹ Az anekdota akkor is beszédes, ha tudjuk, hogy akkoriban sem a tudomány, sem a művészet fogalma alatt nem pontosan azt értették, mint ma.

Érdekes néhány példával alátámasztani, hogy a későgótika és a reneszánsz viszonyában inkább különböző elvek mentén zajló párhuzamos fejlődésről, mint egy elagott öreg és egy erős fiatal stílus harcáról van szó. Amikor a reneszánsz építészet első nagy személyisége, Filippo Brunelleschi élt (1377–1446), akkor épült a nagy hatású landshuti Martinskirche (1385–1460 k.). A nagy reneszánsz teoretikus, Leon Battista Alberti (1404–1472) idejében készült el a müncheni Frauenkirche (1468–1488). A gyakran már a manierizmushoz sorolt Andrea Palladio (1508–1580) életében készült el a későgótika két csúcsműve: az annabergi St. Annenkirche és Kutná Hora-i Szent Borbála-templom térgörbés boltozata (1525, ill. 1548).

Sokatmondó az is, hogy a kortársak mit neveztek újnak és mit réginek. Filarete írta a későgótikus formákról, hogy „az aranyművesek szentségtartókat és tömjénezőket készítenek, és a modern formák gyönyörűek ezekhez”.²⁰ A traktátusában szereplő regényes elbeszélés alaphangját egyébként is az adja meg, hogy az öreg Sforza herceg a modern (gótikus) építésmóddhoz ragaszkodik, míg az ifjú herceg a régi (azaz antik) formákat használó, tehát mai fogalmaink szerint reneszánsz) építészetet preferálja.²¹ Egy 1450-ből fennmaradt németalföldi szerződésben a következő stílusmeghatározás olvasható: „a díszítések készüljenek abban az új stílusban, amit a kőművesek napjainkban művelnek”.²² A szövegkörnyezetből kiderül, hogy az új stílus alatt nem a reneszánszt, hanem a későgótikát érti. A reneszánsz formákat a korszakban az alábbi nevekkel illették: antique (francia), antiek (holland), estilo Romano (spanyol), Welsch (német).²³

A reneszánsz és a későgótika megjelenése között tehát alapvetően nem időbeli, hanem térbeli eltérés van. A reneszánsz nem a későgótika utódja. A két stílus szinte két évszázadon át egymás mellett létezett: a reneszánsz Itáliában, a későgótika Európa többi részén, míg végül a reneszánsz győzedelmeskedett északon is. Ennek okai túlmutatnak jelen cikk keretein, inkább csak egy aspektust világitanék meg. A gótikus építőmesterség szabályait nagyon nehéz szavakba foglalni, szemben a reneszánsz építészet Vitruvius munkásságán alapuló szabályaival. A gótikus mesterek pedig nem is nagyon törekedtek erre, szemben a nagy reneszánsz építésszel, Albertivel, aki tíz könyvből álló traktátust írt az építészet mesterségéről.²⁴ Ezt az építetők is tudták forgatni, és ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a déli stílus divatba jött. Van olyan kutató, aki odáig elmegy, hogy a reneszánsz győzelmét annak tulajdonítja, hogy a bonyolult gótikus szerkesztési sza-

¹⁹ ACKERMAN 1949

²⁰ KAVALER 2012 II. p.

²¹ FARBAKY 2008 115 p.

²² KAVALER 2012 10. p.

²³ KAVALER 2012 14. p.

²⁴ De re aedificatoria, 1485

bályokat évekig kellett tanulni, míg a reneszánsz alapját képező vitruviusi szabályok annyira egyszerűek, hogy „még egy püspök is megértheti őket”, és a mecénások is kipróbálhatták magukat a tervezésben.²⁵ Érdekes adalék a déli formák divatjáról, hogy Bártfán, ahogy erről korabeli forrás tudósít, a városháza építéskor előírták a kőfaragónak, hogy „fenestrae ytalices”-eket, tehát olasz ablakokat készítsen.²⁶ Ennek az utasításnak aztán a gótikus iskolázottságú kőfaragó több-kevesebb sikerrel meg is próbált eleget tenni.



Fülkeboltozat, diósgyőri vár.

(Berezcki Dániel fotója)

Cikkem elején azt írtam, hogy a reneszánsz építészet semmit sem vitt tovább a gótika eredményeiből. Paradox módon ez a megállapítás éppen arra az építményre nem igaz, amit az újkor középkor felett aratott győzelmének jelképeként szoktak említeni: ez az építmény a firenzei dóm kupolája, a zseniális Filippo Brunelleschi alkotása. Hírnevét elsősorban annak köszönheti, hogy a római idők óta nem épült ilyen méretű kupola. Ha azonban összehasonlítjuk antik előképével, a II. század elején épült Pantheon kupolájával, jelentős szerkezeti különbségeket látunk. A Pantheon kupolája betonból van, míg a firenzei kupola téglából és kőből. A Pantheon kupolájának vízszintes metszete kör, míg a firenzeinek nyolcszög. A firenzei kupola felülete így egyszeresen görbült, ami megkönnyíti a kivitelezést. Ezt a formát kolostorboltozatnak hívjuk, és a középkor terméke. További jelentős különbség, hogy a római kupola keresztmetszete belül félkör, kívül (a vastagság változása miatt) ellipszisre hasonlít. A firenzei kupola csúcsíves keresztmetszetű. Ennek az a technikai jelentősége, hogy a csúcsív vállainál keletkező oldalnyomás jóval kisebb, mint a hasonló feszítávra szerkesztett körívé, így kevésbé erős alátámasztásra van szükség. A csúcsív szintén a középkor terméke. A Pantheon kupolájának a felülete kívül-belül nagyjából homogén, ezzel szemben a firenzei kupola élein kőbordák futnak le. Ezek a masszív bordák segítenek a teherviselésben, és a kivitelezést is egyszerűsítik. A kőbordás boltozat szintén középkori találmány. Végül, a firenzei kupola alsó részén, ahol a vízszintesen ható úgynevezett gyűrűerők húzóigénybevétel generálnak, egy rejtett fagyűrű, Ringanker fut körbe. Láttuk korábban, hogy ezt a megoldást az áttört gótikus sisakokban használták a húzóerők felvételére. Brunelleschi kupolája valóban meghaladja a középkort, de ezt a középkor eredményeinek felhasználásával teszi.

A reneszánsz újjászületése egyben a középkor alkonyát jelentette. Huizinga nép-

²⁵ HARVEY 1958

²⁶ SISA-WIEBENSON 1998 82–83. p.

szerű könyvének²⁷ az eredeti címe *Herfsttij der Middeleeuwen*, azaz a középkor ősze. Ez rímel a Dehio utáni művészettörténészgeneráció egyik legnagyobbja, Nikolaus Pevsner (Lipcse, 1902–London, 1983) későgótikát jellemző szavaira:

„Fenséges túlságában már nem a tavasz vagy a kora nyár üdesége látszik; a dús és érett túltengő díszítést augusztus melege, szeptember érettsége fűti: aratás ez és szüret.”²⁸

A párhuzam abból a szempontól is találó, hogy a szüretet, az őszt a tél pusztulása követi. Ez történt a későgótikával is.

IRODALOM

- DEHIO, Georg: *Geschichte der Deutschen Kunst*. Berlin Leipzig, 1921, De Gruyter & co.
- SISA, József: *Steindl Imre*. Budapest, 2005, Holnap.
- FEKETE, Ilona: Purizmus mint történeti revízió. A korai műemlék-helyreállítás gondolati háttere és megvalósulása Kassán. *Zempléni múzsa* : társadalomtudományi és kulturális folyóirat, 7. évf. 2007. 5–21. p.
- BERECZKI, Zoltán: The structural analysis of the (demolished) medieval system of St. Elisabeth's church in Kassa. *Pollack Periodica*, 9. évf. 2014. 3. sz. 127–138. p.
- KLANICZAY, Tibor: A reneszánsz válsága és a manierizmus. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 74. évf. 1970. 4. sz. 419–450. p.
- PAPP, Szilárd: A történeti Észak-Szatmár egyházi építészete – Helyzetkép széljegyzetekkel. Nagybánya középkori plébániatemplomának építéstörténetéhez. In *Középkori egyházi építészet szatmárban*. Kollár, Tibor. köt. 2011, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat. 181–207. p.
- PANOFKY, Erwin: *Gótikus építészeti és skolasztikus gondolkodás*. Budapest, 1986, Corvina.
- SASS, Manfred: Der höchste Turm der Christenheit: Eine statisch-konstruktive Glanzleistung des Mittelalters. *Münsterblatt (Freiburg)*, 7. évf. 2000. 15–22. p.
- PEVSNER, Nikolaus: *Az európai építészet története. Nyugat-Európa a X. Századtól a XX. Századig*. Budapest, 1983, Corvina.
- PAPP, Szilárd: *A királyi udvar építkezései Magyarországon, 1480–1515*. Budapest, 2005, Balassi Kiadó.
- MIHALIK, József: *A kassai Szent-Erzsébettemplom*. Budapest, 1912, Magyar Tudományos Akadémia.
- CSÁSZÁR, László: Késő gótikus boltozattípusok Közép-Európában I. Építés - építészettudomány, 19. évf. 1987. 93–168. p.
- BÖKER, Johann Josef: *Architektur der Gotik. Bestandskatalog der weltgrößten Sammlung an gotischen Baurissen (Legat Franz Jäger) im Kupferstichkabinett der Akademie der Bildenden Künste Wien*. Salzburg, 2005, Pustet.
- CSEMEGI, József ifj.: Szentélykörüljárós csarnoktemplomok a középkorban. *A Magyar Mérnök és Építész Egylet közlönye*, 71. évf. 1937. 337–345. p.

²⁷ HUIZINGA 1938

²⁸ PEVSNER 1983 127. p.

- KUBINYI, András szerk.: GYULAI, Éva: Miskolc középkori topográfiája. In *Miskolc története i. A kezdetektől 1526-ig*. Szerk.: KUBINYI, András. 1996, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Herman Ottó Múzeum. 175–253. p.
- FELD, István: Régészeti adatok a miskolc-avasi templom és egykori kápolnái történetéhez. In *Vándorutak - Múzeumi örökség. Tanulmánykötet Bodó Sándor tiszteletére, 60. Születésnapján*. Budapest, 2003, 385–399. p.
- SZEKÉR, György: Az elméleti rekonstrukció, mint tudományos módszer – a diósgyőri vár déli fala fülkeboltozatának kutatása. *Régészeti Kalandozások*, 2014.
- KAVALER, Ethan Matt: *Renaissance Gothic. Architecture and the Arts in Northern Europe 1470–1540*. New Haven; London, 2012, Yale University Press.
- GOETHE, Johann Wolfgang von: A német építőművészetről. D. M. Ervini a Steinbach. In *Antik és modern. Antológia a művészetekről*. Budapest, 1981, Gondolat Könyvkiadó. 94–100. p.
- ACKERMAN, James S.: „Ars Sine Scientia Nihil Est” Gothic Theory of Architecture at the Cathedral of Milan. *The Art Bulletin*, 31. évf. 1949. 2. sz. 84–111. p.
- FARBAKY, Péter szerk.: *Hunyadi Mátyás, a király: Hagyomány és megújulás a királyi udvarban, 1458-1490. Kiállítási katalógus. Budapesti Történeti Múzeum, 2008. Március 19 - június 30*. 2008, Budapesti Történeti Múzeum.
- HARVEY, John: Mediaeval design. *Transactions of the Ancient Monuments Society*, 6. évf. 1958. 55–72. p.
- SISA, József – WIEBENSON, Dora szerk.: *Magyarország építészetének története*. Budapest, 1998, Vince Kiadó.
- HUIZINGA, Johan: *A középkor alkonya*. Budapest, 1938, Athenaeum.

Egy évvel ezelőtt nyílt meg Budapesten a Bibliamúzeum

„Az ég és föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el.” (Mt 24, 35): Ezt az üzenetet fogalmazza meg a Bibliamúzeum állandó kiállítása. A Biblia nem múzeumi tárgy, hanem Isten kijelentése minden ember felé, így ennek szellemében alakították ki a tárlatot. A múzeumi terek a teremtéstörténetről kezdve az Újszövetségen keresztül vezetnek el az első keresztény közösségek koráig. A kiállított anyag elrendezése lehetőséget ad arra, hogy ne csak a gyermek- és ifjúsági csoportok, hanem bármely korosztály otthon érezze magát a . A múzeum hazánkban egyedülálló, hiszen a Biblia világát a kor régészeti anyaga illetve azok hű másolatai segítségével interaktív barangolás keretében mutatja be.

- Tudja hogyan néztek ki az egyiptomi istenek és milyen ékszereket hordott az egyiptomi ember?
- Tudja, hogy a Bibliában sokat emlegetett Asera istennő milyen lehetett, és a kiállításon bemutatott, őt ábrázoló műtárgyat egy tengeri hajóleltből mentették ki?
- El tudja képzelni, hogy milyen szekeret használhatott Ábrahám a hosszú útján?
- Kíváncsi arra, hogy hogyan néz ki ma az a terület, amelyet a Biblia történetei emlegetnek?
- Hogyan mentették ki a Jézus korabeli hajót a Genézáreti tóból?
- Szeretné tudni milyen volt Jézus korában egy lakóház?
- Miért tették a halottak csontjait csonttartó ládába az első században?
- Miért van kétezer éves dobókocka a kiállításon?
- El tudja képzelni, hogy milyen volt Heródes szépséges jeruzsálemi temploma?

Izgalmas utazást jelent megnézni és megismerni az első századok zsinagógáinak világát és azt, hogy a kora keresztény templomok hogyan alakultak ki ezen a területen. Mindezt egy kiállítást kísérő könyvvel is segíti a múzeum!

Makett alapján megépíthető Noé bárkája, a kis gyermekek pedig egy nagyobb méretű bárkába beülthetők. Amíg a felnőttek körbejárják a kiállítást, ők játszhatnak és felfedezhetik a számukra kialakított területet.

A Bibliamúzeumban olyan kiállításra érkezhetsz az ember, ahol együtt sétálhatsz az óvodás gyermekével, mert minden kiállítási szakasznál számára is van látnivaló, a tárlók tárgyai,





történetei megelevenednek a szemmagasságában látható grafikán. Így a szülő beszélgethet gyermekével arról, mit látott a múzeumban.

A látogatót sokféle játék lehetőségével szólítja meg a kiállítás, amely kapcsolódik képzőművészethez, bibliaismerethez és a kiállításon bemutatott tárgyanyaghoz. Mindeközben leveheti a polcról a böngészésre, olvasásra kínált irodalmat.

A múzeum évente több képzőművészeti időszaki tárlattal is várja a látogatókat.

A Dunamelléki Református Egyházkerület

Ráday Gyűjteményének Bibliamúzeuma

1092 Budapest, Ráday u. 28.

www.bibliamuzeum.com

FLACH ANTAL

Múzeumok éjszakája és Miskolci Kamarazenei Nyár 2018

*„A közös kultúra, a közösen átélt emberi értékek tarthatják
csak össze a sokfelé szétszórt magyart. Amíg kultúránkhoz hűek vagyunk,
önmagunkhoz vagyunk hűek.”*
(Szerb Antal)

A Herman Ottó Múzeum papszeri épületének Zenei Szemere-szalonjához kapcsolódó Miskolci Kamarazenei Nyár koncertsorozat keretében elsősorban a 19. századi és a II. világháború előtti magyar romantikus zenetörténet művészeinek jobb sorsra érdemes alkotásai kerülnek bemutatásra, a reformkori és a dualista Magyarország polgári szalonhangulatának felidézésével. A koncertek programjai idén is az évfordulók jegyében lettek kialakítva: 180 éve történt a nagy pesti árvíz, Liszt Ferenc pedig jótékonyági koncertek sorával nyújtott segítő kezét rég nem látott honfitársainak. Hangversenyeinek műsorát és hangulatát Pulszkyné Walter Teréz naplójának segítségével elevenítjük fel. 170 évvel ezelőtt hunyt el Rózsavölgyi Márk a csárdáskirály, a verbunkos zene utolsó nagy képviselője, kinek alakját és vele együtt nemzetünk sorsmentőjét Petőfi foglalta hervadhatatlan sírvirágba. A pár hónappal később kitört szabadságharc vezéralakjára százesztendőnyi Kossuth-zene válogatott gyöngyszemein keresztül emlékezünk. 125 éve hunyt el Beliczay Gyula, a Magyar Királyi Vasutak építészeti főmérnöke, egyben a századvég nemzetközileg is sikeres, sokoldalú magyar zeneszerzője. A kiegyezés utáni „boldog békeidők” világát idéző műveit tekintélyes kiadók jelentették meg és világhírű előadók mutatták be New Yorktól Szentpétervárig. 100 éve hunyt el a 18-19. századi magyar rezidenciális zenélés ápolásában kimagasló verebi Végh-család tagja, ifj. Végh János kúriai bíró, majd zeneakadémiai alelnök, Liszt és kortársai által is nagyra becsült, műkedvelő komponista, akárcsak a zongoravirtuóz-zeneszerző Aggházy Károly, kinek életútját (és a róla megjelenő könyvet) unokája, Dr. Herpy Miklós mutatja be. Az igen változatos hangulatvilágot rejtő életmű (a koncert műsorához hasonlóan) szinte minden műfajt felölel, a zongoramuzsikától kezdve egészen az operáig. A Múzeumok éjszakájához kapcsolódó, kifejezetten helytörténeti vonatkozású zeneművekből összeválogatott műsorunk a 18. és 19. századforduló pillérein táncoló Miskolcnak, egy igazi zeneszerető városnak képét varázsolja elénk. A koncertsorozatok során számos alkalommal lehetnek fültanúi kéziratot formájában fennmaradt alkotások újkori vagy valódi ősbemutatójának, amely igazi ajándék lehet a kuriózumok iránt érdeklődőknek. Akárcsak a kiállítótérekben található hangszerek (egy 167 éves asztalzongora, egy felújított Beregszászy zongora és egy gépzongoraként is működőképes Steinweg

zongora) hangja, melyek évek óta kitartóan szolgálják zenei szalonestjeink előadóit és közönségét. Az előadók között ezúttal is a hazai zeneélet kiválóságait köszönhetjük, köztük számos tehetséges fiatal művészt. Osztozunk újra ezen országos szinten is egyedülálló, zenei kalandok nyújtotta lelki-szellemi örömeinkben!

MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA

2018. június 23. (szombat) 20 óra

MISKOLCI DALLAMOK

Miskolci verbunk

Lisznyay Julianna albumából: Nota Miskoltsiensis

Lavotta János: Miskoltz Redout Teutschen op. 75

Egressy Béni: Részvét-Búbánat – a tűzvész által károsult
Miskolciak megsegelésére

Mikor Miskolc felől / Miskolc város szép helyen van /
Egybegyűltek a miskolci lányok

Szénfy Gusztáv: Miskolczi emlék – hat magyar népdal

Ellenbogen Adolf: Miskolczi emlék csárdás

Bartay Ede: Fakó lovam – Miskolczi csárdás

Szent-Gály: Avas alján van egy kislány

Hollósy Kornél: Jó sora van Miskolcon a diáknak

Pap Dezső: Gondoladal

Pfliegler Imre: Sajó partján – keringő op. 5

Zerkovitz Béla: Lillafüredi emlék

Vándor Sándor: Air

Közreműködnek

Nemes Tamás – cselló, Fehérné Magyar Ágnes – hegedű,
Tóth Anikó és Flach Antal – zongora, Kolozsi Balázs – ének,
Csiszár István – facimbalom

MISKOLCI KAMARAZENEI NYÁR 2018

2018. augusztus 27. (hétfő) 17 óra

RÓZSAVÖLGYI MÁRK (1789–1848)

(A zeneszerző halálának 170. évfordulója alkalmából)

Országgyűlési körtánc / Allegro nationale
Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből (no. 90, 64, 115, 116)

Pétervári Mazurka

A-dúr Lengyel

Sarkantyú

Nemzeti örömhangok

Keleti reményhangok

Honfihűség

Halljuk!

Vigadó

Ellenzéki kör

Az álom

Petőfi: Rózsavölgyi halálára

Serkentő

Közreműködik:

Anima vonósnégyes, Horváth Anikó – Liszt- és Artisjus-díjas zongoraművész
és Flach Antal – zongora, Balázs István – szavalat

2018. augusztus 28. (kedd) 17 óra

LISZT FERENC ÁRVÍZI HANGVERSENYEI BÉCSBEN

(Az 1838-as pesti árvíz 170. évfordulója alkalmából)

Chopin: c-moll etűd op. 25/12

Beethoven: Asz-dúr szonáta op. 26/Gyászinduló

Schubert-Liszt: Szerenád

Weber-Liszt: Felhívás keringőre

Donizetti-Liszt: Lammermori Lucia reminiscenciák

Liszt: Esti harmóniák – II. Transzcendentális etűd

Liszt: Nagy kromatikus galopp

Közreműködik:

Varga Gergő Zoltán – zongoraművész (a Cziffra Fesztivál
Országos Zongoraversenyének győztese), vitéz Kardos Katalin – felolvasás

2018. augusztus 29. (szerda) 17 óra

BELICZAY GYULA (1835-1893)

(A zeneszerző halálának 125. évfordulója alkalmából)

Esz-dúr trió op. 30/II. tétel
Vias Tuas op. 12
Exaudi Domine op. 28/2
Adagio csellóra és zongorára op. 47
A fecskék op. 129/1
Hajnali dal op. 128/1
Szerenád op. 36/II. tétel
Két dal op. 16
Romance hegedűre és zongorára op. 14
Égi gyász op. 111/1
Szerenád op. 36/I. tétel
„Ide kislyány” – magyar nóta
Albumlap magyar stílusban op. 19/3
g-moll vonósnégyes op. 21/III-II. tétel

Közreműködik:

Anima vonósnégyes, Soós Gábor – hegedű, Schultz Tamás – nagybőgő,
Novák Netti Vivien – cselló,
Vajda Éva, Kolozsi Balázs – ének, Flach Antal – zongora

2018. augusztus 30. (csütörtök) 17 óra

IFJ. VÉGH JÁNOS (1845-1918)

(A zeneszerző halálának 100. évfordulója alkalmából)

Ballada csellóra és zongorára
Esz-dúr hegedű-zongora szonáta / Románc
Primula Veris
Mädchenlied
Fern
Wie gerne Dir zu Füßen
Höchstes Leben
F-dúr vonósnégyes
2. Szvit keringő formában

Közreműködik:

Tatai Nóra – ének, Soós Gábor – hegedű, Anima vonósnégyes,
Miklós Andrea Dóra – cselló, Szabó Ferenc János és Flach Antal – zongora

2018. augusztus 31. (péntek) 17 óra

AGGHÁZY KÁROLY (1855-1918)

(A zeneszerző halálának 100. évfordulója alkalmából)

Pusztahangok

Munkácsy nótája

10 dal népies stílusban op. 5/2,4,9,5

Könnyű rapszódia / no. 3

g-moll zongorásötös op. 43/III. tétel

Bitte op. 23/1

Es schauen die Blumen op. 30/2

Frühlingslied op. 23/2

Der Tod op. 30/6

Vergangenheit op. 31/2

Esti hangulat hegedűre és zongorára

Prelűd op. 32/1

Toquade op. 8

Maritta a korsós madonna op. 32/Maritta áriája (II. felv.)

f-moll vonósnégyes op. 25/IV. tétel

Közreműködik:

Soós Gábor – hegedű, Anima vonósnégyes, Baranyai Anett – ének,

Hankó Matild, Flach Antal – zongora.

A zeneszerző életét képekben bemutatja unokája, Dr. Herpy Miklós.

A szerkesztőbizottság:
*Alakszainé dr. Oláh Annamária, Demjén Péter,
Gróf Lajos, Papp András, Rácsok András, Sasvári István,
Üveges Tamás, Várhelyi Krisztina,
Zsugyel János (főszerkesztő)*

Lapalapító: *Gróf Lajos*
Tipográfia: *Keglovics János*

Kiadja a Keresztény Értelmisségek Szövetsége
miskolci csoportja,
az Ezmék és Értékek Alapítvány támogatásával.
Felelős kiadó: *Alakszainé dr. Oláh Annamária*

**Olvasóink a folyóirat megjelentetését
az Ezmék és Értékek Alapítvány
Korona Takarékszövetkezetnél vezetett
54500181-10024656
számlájára történő átutalással támogathatják.
Hozzájárulásukat köszönjük!**

E számunk szerzői

Bereczki Zoltán miskolci Nívó-díjas műemlékvédelmi szakmérnök

Dobos Zsolt Károly miskolci Pro Urbe-díjas nyugalmazott középiskolai tanár

Flach Antal csembalóművész, a Miskolci Kamarazenei Nyár szervezője

Földesiné Kántor Mária titkár, Tiszáninneni Református Nőszövetség

Dr. Gyulai Gábor egyetemi docens, Testnevelési Egyetem

Máté Csaba parókus, Szabolcsveresmart

Mikita Gábor színháztörténész, Hermann Ottó Múzeum

Dr. Pecsuk Ottó főtítkár, Magyar Bibliatársulat Alapítvány

Sárkány Tibor (1927–2018) néhai esperes, Borsod-Hevesi Evangélikus Egyházmegye

Dr. Szabó-Tóth Kinga intézetvezető, ME-BTK Szociológiai Intézet

Urbán Márta levéltáros, Egri Érseki Levéltár

Dr. Várbelyi Krisztina titkár, Éltető Lélek Alapítvány

Zsille Gábor József Attila-díjas költő, műfordító